אלע ווערק פון שלום עליכם

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/unknown0000vari_m9n1

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

לכבוד יום־טוב

צווייטער בוך

ספעציעלע „מאָרגן־פרייהייט" אויסגאַבע, ניו יאָרק, 1937

Copyright, 1921, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

72

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

לכבוד יום־טוב. צווייטעס בוך.

אינהאלט

מה נשתנה 7
דער אתרוג 19
המן און זיינע טעכטער 39
געצעלט 53
לאה'נין 69
א פארשפיעלטער ל"ג־בעומר 77
צו דער סעודה 89
דער אורח 103
אליהו הנביא 117
אז גאט וויל, שיסט א בעזעם 125
דריי קעפלעך 133
גזלנים 145
א פסח אין דארף 161
פסח מיט א קלוחומר 179
די וועלט געהט צוריק 185
שלח־מנות 193
די געפערליכע מצה 199

מה נשתנה?

געשריבען אין יאָהר 1902.

מַה נִּשְׁתַּנָּה?

— טאטע, איך וועל דיך פרעגען פיער קשיות.

ד י ע ר ש ט ע ק ש י ה וועל איך דיך פרעגען:

מ ה נ ש ת נ ה ה ל י ל ה ה ז ה מ כ ל ה ל י ל ו ת —
וואָס איז פֿאַרענדערט געוואָרען די דאָזיגע נאַכט פון פּסח
אַלע נעכט פון א גאַנץ יאָהר?

ש ב כ ל ה ל י ל ו ת — אַלע נעכט פון א גאַנץ יאָהר, א נ ו
א ו כ ל י ן — עסען מיר וואָס מיר ווילען, סאי א אידיש ראָסעל־
פֿלייש, סאי א גוויישען קאָלבאָס, סאי פיש מיט חריין, סאי ראָקעס,
סאי לאָקשען־קוגעל, סאי מאַרָאזשענע; ה ל י ל ה ה ז ה — די
דאָזיגע נאַכט פון פּסח, פ ו ל ו מ צ ה — זענען מיר אַלע
מצה'דיג: די מאַמע האָט אונז אָנגעזאָגט, אויב מיר ווילען עסען
חמץ, זאָלען מיר געהן אין דער „קאָלבאָסנע", וואָרום ס'איז אין
שטוב, זאָגט זי, פּסח'יג. ס'איז אומעטום, אין יעדען ווינקעלע,
פֿשר, ריין. סע שעמערירט און סע פינקעלט. דאָס געפעם האָט
מען געקויפט שפּאָגעל־נייע, נאָר־וואָס פון קלייט. דאָס מעבעל
איבערגעפוצט. די טירען געוואַשען. די פענסטער געקראַצט.
דאָס דיענסטמיידל גע'כשר'ט. עס לאָזט זיך הערען פון קיך
א ריח פון שטארק־געפעפערטע פיש, א ריח פון געזונטשמאַלץ.
מע האָט אָנגעמאַכט צו דער יויך לאָטקעס און בלינטשיקעס,
קנידלעך און חרעמזלעך און פאַלירטשיקעס. אונז האָט מען

פֿלוצים נעהייסען אָנטהון די היטלען, אויסגעזעצט אַרום טיש, נעגעבען אונז אין די הענט אַריין סידורים׳לעך, מיר זאָלען א ר י י נ ק ו ק ע ן. — זיצען מיר, ווי די טאָקען, און קוקען, ווי א האָהן אין „בני־אָדם"...

וואָס איז דאָס פֿאַר א קאָמעדיע? ווי אַזוי הייסט דאָס שפּיעל?

. . . . . .

האָב איך דיך, טאַטע, געפֿרענט אַיין קשיה.

ד י א נ ד ע ר ע ק ש י ה וועל איך דיך פֿרענען:

פֿאַר וואָס האָט עפּים די מאַמע אָפּגעשיקט די בּאָנע אויף א נאָנע פּסח? וואָס שעמען מיר זיך אַזוי מיט אונזער יום־טוב? —

צי שעמען מיר זיך דערמיט, וואָס מיר האָבּען זיך באַפֿרייט פֿון גלות־מצרים און געוואָרען פֿון קנעכט, פֿון ציגיינערס, א פֿאָלק?

צי מיר שעמען זיך מיט משה רבינו׳ס תּורה, וואָס דאָרטען, זאָגט מען, שטעהט געשריבּען: „דו זאָלסט ליעב האָבּען דיין חבר ווי זיך אַליין"... „אויב דיין שונא איז הונגעריג, זאָלסט דו איהם אָנזאָטען מיט ברויט, און אויב ער איז דאָרשטיג, זאָלסט דו איהם אָנטרינקען מיט וואַסער"...?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזער בית־המקדש, וואָס איז געווען, זאָגט מען, א בית־המקדש פֿאַר אַלע פֿעלקער?

צי מיט אונזערע מלכים שעמען מיר זיך, מיט אונזערע מלכים, וואָס האָבּען זיך אויסגעפֿיינט נישט נאָר מיט מלחמות אַליין; זיי האָבּען, זאָגט מען, געשריבּען זעלטענע ספֿרים און געזונגען הייליגע ליעדער?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזערע נביאים, וואָס זענען אַרומ־נעגאַנגען צווישען פֿאָלק און געזעגט אמת, עהרליכקייט, יושר און נערעכטיגקייט, נישט געלאָזט, מע זאָל באַלעדיגען דעם אָרעמאַן,

קוועטשען דעם שוואכען, באנעמען די אלמנה, באראבעווען דעם יתום?... מיט די נביאים, וואס האבען זיך ניט געשעמט אויס־זעצען פעהלערען דעם נרעסטען פארשוין, אפילו דעם מלך אליין, איהם זאגען דעם אמת גלייך אין פנים אריין?

צי מיר שעמען זיך אפשר דערמיט, וואס אונזערע עלטערען האבען זיך געלאזט, זאגט מען, שניידען און בראקטען, בראטען און ברענען, הענגען און טרייבקעגען, קוקען, ווי מע קויפעט די קליינע קינדער פאר זייערע אויגען און שווייגען, שפרינגען אין פייער אויף קידוש־השם און שרייען בשעת־מעשה: „שמע ישראל!" — אט דערמיט שעמען מיר זיך??

. . . . . .

חאב איך דיך, טאטע, נעפרענט צווישן קשיות.

ד י ד ר י ט ע ק ש י ה וועל איך דיך פרענען:

פאר וואס האסט דו אונז געלעהרענט אלע לשונות, אלטע און נייע, נאר איין שפראך האסט דו פארגעסען אונז לעהרענען — אונזער אייגענע אידישע שפראך?... די שפראך, וואס אויף איהר איז נעשריבען די תורה, די שפראך, וואס אויף איהר האבען נערעדט די נביאים, די שפראך, וואס אויף איהר איז פארהאן, זאגט מען, א גרויסע, א רייכע, א שענע ליטעראטור?

פאר וואס האבען מיר אויסגע'חזר'ט די היסטאריע פון אלע פעלקער, די אלטע און די נייע, נאר די היסטאריע פון איין פאלק האבען מיר דורכגעלאזט — די היסטאריע פון אונזער אייגען אידיש פאלק?

פאר וואס זענען מיר קלאר אין דער נעאנראפיע פון דער נאנצער וועלט, נאר די נעאנראפיע פון ארץ־ישראל איז אונז פרעמד?

פאר וואס זענען מיר קלאר אויף אויסווענינ מיט אלע פישטשעווקעס, אין וואסער א יאהר איז נעווען נאסטיאג און

נארפאג און קאמביז און דארי היסטאסף און איוואן קאליטא, און מיר הויבען נישט אן צו וויסען, וועז איז געווען עזרא, און וועז איז נעווען יהודה המכבי?

פאר וואס וויסען מיר, ווער איז געווען פושקין, לערמאנטאוו, גאגאל, גארקי און טאלסטאי, און הויבען נישט אן צו וויסען, ווער איז נעווען יהודה הלוי, לעווינזאהן, לעוואנדא, גארדאן, אברא־מאוויטש?

פאר וואס וויסט ביי אונז א מינדסט קינד, וואס פאר א יום־טוב איז „מאסליניצא", און אז עס קומט צו אונזער חנוכה, איז ער נישט קיין היגער?

. . . . . .

האב איך דיך, טאטע, געפרעגט דריי קשיות.

ד י פ ע ר ט ע ק ש י ה וועל איך דיך פרעגען:

פאר וואס איז ביי דיר איוואן איוואנאוויטש אזוי טייער, און רב יענקעל אזוי וואלוועל?

פאר וואס קלינגט־אן איוואן איוואנאוויטש ביי אונז גלייך אין דער פאדערשטער טיר, און רב יענקעל נעהט אויף דער הינטער־טיר?

פאר וואס, אז עס קומט ארויין צו אונז איוואן איוואנאוויטש, ווערט א הארמידער, א גערוקערייי פון בענקלעך, אלע לויפען איהם אקעגען, מע וויסט ניט וואו איהם אנידערצוזעצען, און רב יענקעל, אז ער קומט ארויין, שטעהט ער ביי דער טיר און האט מורא, טאמער וועט מען איהם ניט אזוי אויפנעמען?

פאר וואס, אז איוואן איוואנאוויטש קרימט זיך נאך, ווי אזוי א איד האט מורא פאר א ביקס און זאגט: „אי־וועה־מיר! שטרעליאיעט!", קאטשען מיר זיך אלע פאר געלעכטער, און אז יענקעל וויל עפים דערצעהלען, קוקט ער פריהער אין די אויגען ארויין, צי מען איז אויפגעלעגט איהם הארכען?

פאר וואָס האָט איוואַנאָוויטש א העזה צו צוגעהן גלייך צו מיין שוועסטער מאטילדע, איהר נעבען א קניפ אין בעקע? און מאכען איהר וואָס פאר א קאָמפּלימענט ער וויל, און אז רב יענקע? האָט זיך איינמאל ארויסגעחאפט מיט א וואָרט, אז מאטילדע איז א פיינע בתולה, האָט איהם די מאמע אָפּגעשאָטען מיט פייער: „פי, זשידאָוושטשינא! וואָס איז דאָס פאר א נאָמען בתולה?"...

פאר וואָס, אז דער רוסישער לעהרער קומט צו נעהן צו אונז לעהרנען, האָבען מיר פאר איהם דרך־ארץ, נעבען איהם אָפּ כבוד און האָבען מורא פאר א בייזען קוק, און אז אונזער אידישער „רבי" קומט צו נעהן איין מאל אין וואָך פון יוצא וועגען לעהרנען מיט אונז „סידור", מאכען מיר פון איהם חוזק, טרייבען קאָטאָווע, הערען איהם, ווי דעם קאָטער, באהאלטען איהם דאָס היטל אונטער'ן בעט, אָדער מיר פאַרווארפען איהם די קאלאָשען אויפ'ן בוידעם?

פאר וואָס שרייבען מיר אוים אלע יאָהר די „ניווא" מיט'ן „נאָוואָיע־וורעמיא", פארחאפען מיט א חודש פריהער, מיר זאלען חס ושלום, ניט פארשפעטיגען, און אז מע האָט דיך א פרעג געטהאָן עמיצער, למאי דו שרייבסט ניט אוים דאָס אידישע בלאָט, האָסט דו זיך געפונען ווי באלעדיגט?...

פאר וואָס קלינגט די וועלט מיט זייערע מחברים, מע שרייבט וועגען זיי נאנצע ביכער, מע דרוקט זייערע בילדער, מע פייערט זייערע יובילייען, מע גיט־ארוים זייערע ספרים, מע שטעלט זיי מאָנומענטען — סע טהוט זיך חושך!... — און צו אונז איז אריינגעקומען ניט לאנג א אידישער מחבר, האָסט דו איהם זעהר פיין אויפגענומען פון פאָרנט ביי דער טיר און האָסט איהם געזאָגט: „א נדבה קאָן איך אייך נעבען, און אייער בוך באַראַרף איך ניט"?...

פאר וואָס דרוקט מען אזוי אָפט אויף די בלעטער דיינע נדבות מיט דיינע נדרים מיט דיינע נישט־אידישע סטיפענדיעס, וואָס דו

שענקסט, און מע הערט עפּים ניט, דו זאָלסט מנדר זיין אויף א אידישע זאַך?

פּאַר וואָס ברענגט זיך אויס די מאַמע אויף אַלע זייערע בעלעך, און אז עס קומט צו דער אידישער תּלמוד־תּורה, זאָגט זי, אז ס'איז ניט אויסצושטעהן פון די אידן, ווי זיי שלעפּען?

פּאַר וואָס האָסט דו מיר א נאָמען געגעבּען „אַלקיוויאַד", ניט „עקיבא", ווי איך היים באמת נאָכ'ן זיידען עקיבא? מיט וואָס איז אַלקיוויאַד געווען א שענערער מענטש פון אונזער גרויסען געלעהרטען רבי עקיבא?

פּאַר וואָס טאָנצט מיין שוועסטער קלאַרא אויף אַלע יאָלקעס, אז איך האָב אַליין וויפיעל מאָל געהערט, אז מע רופט זי היינטער די אויגען „חייקא" און „זשידאָווקא"?...

פּאַר וואָס מישען זיך מאָטעל דער שניידער, בערעל דער שוסטער און חיים דער סטאָלער דאָרט, וואו מע דאַרף ניט, און נעמען זיך אָן יענעמ'ס קריוודע, אז יענער בעט זיי ניט, אז יענער איז גרייט אַלע מאָל מיט א שטעקען זיי ווייזען דעם רעכטען וועג?...

פּאַר וואָס, און פּאַר וואָס, און פּאַר וואָס, און פּאַר וואָס?

. . . . . .

האָב איך דיך שוין, טאַטע, געפרענגט אַלע פיער קשיות.

אַצינד בעט איך דיך, דו זאָלסט מיר ענטפערען א תּירוץ אויף מיינע קשיות.

און אז דו וועסט מיר ניט ענטפערען קיין תּירוץ אויף מיינע קשיות, וועל איך דיר ענטפערען א תּירוץ:

עבדים היינו...

די פיער קשיות פון איין „אמעריקאן באי" *

— טאטע, איכ'ל דיך פרעגען פיער קשיות:

די ערשטע קשיה וועל איך דיך פרעגען: מה נשתנה הלילה הזה — וואס איז פארענדערט געווארען די דאזיגע נאכט פון פסח פון אלע נעכט פון א גאנץ יאהר?

שבכל הלילות — אלע נעכט פון א גאנץ יאהר עסען מיר וואס מיר ווילען, סאי א אידישען סטייק, סאי פארק טשאפס, סאי פיש מיט חריין, סאי אויסטערס, סאי לאקשען־קוגעל, סאי פאמפקין־פאי. הלילה הזה — די דאזיגע נאכט פון פסח עסען מיר נאר מצה און נאר מרור. און אז מיר ווילען עסען חמץ, האט אונז די מאמע אננעזאגט, קאנען מיר נעהן אין א רעסטאראן אויף בראדוויי, וואהרום אין שטוב איז ביי איהר, זאגט זי, סטריקטלי פסח'יג. ס'איז אומעטום, אין יעדען ווינקעלע, כשר און קלין. סע שעמערירט און סע פינקעלט. דישעס האט מען געקויפט שפאנעל־נייע, נאר־וואס פון סטאר. די פוירנישטשור האט מען איבערגעפוצט. די טירען גע־וואשען. די ווינדעס געקלינט. די וואוד־ווארירק איבערגעווארנישט. סיידי דאס דיענסטמיידעל נע'כשר'ט. עס לאזט זיך הערען פון קיך א ריח פון שטארק־גע־פעפערטע פיש. א גערוך פון נענזענ־שמאלץ. מע האט געמאכט צו דער ווייך פענקייקס און בלינטשיקעס, הייסישע קניידלעך און הרעמזלעך און פאלירטשיקעס. אונז האט מען פלוצים נעהייסען אנטהון די העמד, אויסגעזעצט ארום טיש, געזעבען אונז אין די הענט אריין סידורים'לעך מיט הגדות, מיר זאלען אריינקוקען. — זיצען מיר, ווי די דאמים, און מיר קוקען, ווי די האהנען אין „בני־אדם"...

וואס איז דאס פאר א קאמעדיע? ווי אזוי הייסט די פליי?...

. . . . . .

האב איך דיך, טאטע, נעפרעגט איין קשיה.

די אנדערע קשיה וועל איך דיך פרעגען:

[* דער דאזיגער אמעריקאנער וואריאנט פון „מה נשתנה" איז געשריבען געווארען פון שלום־עליכם אין ניריארק, אין יאהר 1916.]

פאר וואס האט עפּיס די מאמע אפּגעשיקט די כריסטל׳יכע קעכין אויף א נאנץ פּסח? וואס שעמען מיר זיך אזוי מיט אונזער יום־טוב?...

צי שעמען מיר זיך דערמיט, וואס מיר האבען זיך אליין באפרייט פון גלות־מצרים און נעווארען פון שקלאפען, פון ציניינערס, א פאלק?

צי מיר שעמען זיך מיט משה רבינו׳ס בייבל?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזער בית־המקדש, וואס איז נעווען, זאגט מען, א מעמפּל, א גאטס־הויז פּאר אלע פעלקער?

צי מיט אונזערע מלכים שעמען מיר זיך, מיט אונזערע קענינען, וואס האבען זיך אויסגעפּיינט ניט נאר מיט מלחמות, מיט בלוטפּארגיסונגען אליין. זיי האבען, זאגט מען, געשריבען זעלטענע ביכער און געזונגען הייליגע לידער, פּסאלמען?

צי מיר שעמען זיך מיט אונזערע נביאים די פּראפעטען, וואס האבען זיך ניט נעזשענירט אויסצוזעצען פעהלערען דעם נרעסטען פּארשוין, אפילו דעם קעניג אליין, איהם זאגען דעם אמת נלייך אין פּנים אריין?

צי מיר שעמען זיך אפּשר דערמיט, וואס אונזערע עלטערען האבען זיך נעלאזט, זאגט מען, שניידען און בראקען, בראטען און ברענען, הענגען און טרייבען, קוקען ווי מע קוילעט די קלייטע קינדער פּאר זייערע אויגען, שפּריינען אין פייער אויף קידוש־השם און שרייען בשעת־מעשה: „שמע ישראל!" — צו דערמיט שעמען מיר זיך???

. . . . . .

האב איך דיך, מאמע, נעפּרעגט צוויי קשיות.

די דריטע קשיה וועל איך דיך פרענען:

פּאר וואס האסט דו אונז אפּגענעבען אין סקוהל, מיר זאלען לערנען נאר איינגלעש אליין, און האסט פּארגעסען אונז לעהרנען אידיש, אונזער אייגענע שפּראך?

אדער די שפּראך, וואס אויף איהר איז נעשריבען די בייבל, די שפּראך, וואס אויף איהר האבען נערעדט די נביאים, די שפּראך, וואס אויף איהר איז פּארהאן, זאגט מען, א רייכע, א שענע ליטעראטור?

פּאר וואס האבען מיר אויסגע׳חזר׳ט די היסטאריע פון אלע פעלקער, די אלטע און די נייע, נאר די היסטאריע פון אייז פאלק האבען מיר דורכגעלאזט — די היסטאריע פון אונזער איינעז אידיש פאלק?

פאר וואס זענען מיר קלאר אין דער נעאגראפיע פון דער נאנצער וועלט, נאר נישט אין דער באשרייבונג פונ'ם לאנד פון אונזערע עלטערען, פון ארץ־ישראל?

. . . . . .

האב איך דיך, טאטע, נעפרעגט דריי קשיות.

די פערטע קשיה וועל איך דיך פרעגען:

פאר וואס וויסען מיר, וועז איז כריסטמאס, וועז איז וואשינגטאנ'ס בוירטס־דעי, וועז איז לינקאלנ'ס בוירטסדעי, וועז איז דעקאריישאן־דעי און טהענקס־גיווינג־דעי — און מיר וויסען ניט, וועז איז חנוכה, וואס איז פורים, וועז איז סוכות און וואס באדייט פסח?

פאר וואס וויסען מיר, וואר איז נעווען שעקספיר, מילטאן, לאנגפעלאו, דיקענס און טעקעריי, עדגאר פאו און מארק טוויין, און מיר וויסען ניט, וואר איז געווען יהודה הלוי, נאדאן, לעווינזאהן, אבראמאוויטש, ביאליק און נאך און נאך אונזערע אייגענע דיכטער און שריפטשטעלער?

פאר וואס, און פאר וואס, און פאר וואס?... פאר וואס זאל איך דיך איבערהויפט דארפען פרעגען קשיות?

. . . . . .

האב איך דיך שוין, פאטער, נעפרעגט אלע פיער קשיות.

אציגנד בעט איך דיך, דו זאלסט מיר ענטפערען א תירוץ אויף מיינע קשיות.

און אז דו וועסט מיר ניט ענטפערען קיין תירוץ אויף מיינע קשיות, וועל איך דיר אליין ענטפערען א תירוץ:

עבדים היינו...

דער אתרוג

א מעשה לכבוד יום־טוב.

געשריבען אין יאָהר 1902.

דֶער אֶתרוג

א.

הייסען היים איך, זאָלט איהר וויסען זיין, אַרי־לייב, נאָר רופען רופט מען מיך לייבעלע, און אין חדר האָב איך א צונעמעניש „לייב־דרייב־אָבדיריק". אין חדר ביי אונז האָט איטליכס יונגעלע זיין צונעמעניש: מאָטעלע־קאָפּאָטעלע, מאיר־דרעהער, מענדעלע־פּענדעלע, חיים־קלייען, איציק־שפּיציק, בערעלע־צאָפּ... געפּעלט אייך א ביסעלע א גראָם? מילא, אז איציק איז שפּיציק, מענדעלע איז פּענדעלע און חיים איז קלייען — דאָס קאָן מען נאָך פּאַרשטעהן; אָבער וואָס פּאַר א מחותן איז בערעלע מיט צאָפּ? — למאי, וואָס פּאַר א משלע איז לייב־דרייב־אָבדיריק? פּון דעסטוועגן וויל איך דאָס שטאַרק ניט ליידען און קריך זיך שלאָגען, און חאָפּ פּעטש מיט קולאָקעס מיט סטוסאָקעס מיט בוכענצעס מיט שטשיפּאלקעס פּון אלע זייטען. מע מאַכט מיך ברוין און בלוי, וואָרום איך בין דער קלענסטער ביי אונז אין חדר, דער קלענסטער און דער שוואַכ־סטער און דער אַרעמסטער. קיינער וועט זיך פּאַר מיר ניט אייג־שטעלען, מיין קריוודע ניט אַננעמען; אַדרבּה, אז צוויי נגיד'ישע יוננלעך בוכען מיך, איינער זיצט אויף מיר רייטענדיג און דער אַנדערער דרעהט מיר אַיין אויהער, שטעהט דער דריטער, איין אַרעמאַנ'ס א יוננעלע, און פּאַדטאָקעווועט מיט א ניגון:

אָט אזוי ! אָט אזוי !
בוכעט איהם !
בוכעט איהם !
די עווערלעך !
די עווערלעך !
אָט אזוי ! אָט אזוי !

דעמאָלט לייג איך שטיל, ווי א קעצעלע, און אז מע לאָזט מיך אָפּ, גיי איך מיר אַוועק אין א ווינקעלע און ווייַן זיך אוים שטי־לערהייט, ווישׂ־אוים די אויגען, רוק זיך צוריק צו צו חברה און ווער וויעדער א מענטש... בקיצור, אז איהר וועט באַגעגענען אין דער דאָזיגער מעשה א נאָמען לייבעל, זאָלט איהר ווייסען, אז דאָס בין איך.

אַליין בין איך א געפאָקטער פוכלעק, א נידעריגער, נאָר א גראָבער. ניט אזוי מחמת פעטקייט; איך בין אויפ'ן לייב דוקא א מאָגערער. נאָר דערפאָר בין איך פוכלעקעוואָטע, ווייל איך טראָג גראָבע וואָטאָווע הויזלעך, א גראָב וואָטאָווע לייבעל מיט א גראָב וואָטאָווע קאָפּאָטקעלע. די מאַמע, פּארשטעהט איהר מיך, ווייל, עס זאָל מיר זיין וואַרעם און איך זאָל מיך חלילה ניט פּארקיהלען, האָט זי מיך אַרומגעוויקעלט מיט וואָטע פון קאָפּ ביז פים. נאָר זי מיינט, די מאַמע הייסט דאָס, אז וואָטע קומט ניט צו־נוץ פּאַר א יונגעל. וואָטע קומט צו־נוץ אויף א מיאָטש, און נאָך אויף א מיאָטש, און נאָך אויף א מיאָטש — אַלע יונגלעך האָבּ איך אייַנ־געטיילט מיט וואָטע, געשלעפּט פון די הויזלעך און פונ'ם קאָפּאָט־קעלע, אזוי לאַנג, ביז מע האָט דערזעהען, האָבּ איך געהאָפּט פּעטש מיט קולאָקעס, מיט סטוסאָקעס, מיט בוכענצעס, מיט שטשיפּאַלקעס. נאָר לייבעל טהוט זיך זיינס: ער טיילט וואָטע. ווער סע וויל, דער נעמט ביי איהם וואָטע, און ווער עס האָט נאָט אין הארצען, דער שלאָגט איהם, הרג'עט איהם, ממית'ט איהם: „לייב־דרייב־אַבדירים, א מצוה אויף איהם !"...

אויפ'ן פנים בין איך רויט, די באקען זענען ביי מיר בלויליך און די נאז תמיד פארקאוועט, תמיד פול ווי איין אויג. „איין אוצר ביי איהם, צו אלדי שוואַרצע יאהר!" — אזוי זאגט די מאמע און רייבט ליבלעך די נאז מיט'ן פארטוך נאר אומ'ברחמנות און שרייט צו איהם: „נאך! נאך!"... ליבעל נעמט זיך אן מיט אלע כוחות, עס שפארט איהם שיער ניט ארויס די אויגען פונ'ם קאפ מיט דער נשמה, און די מאמע הערט ניט אויף צו שרייען: „נאך! נאך! נאך!"... נא דיר איין אנשיקענישׂ! א נאז! עס זאל אבער ניט זיין קיין נאז, וואלט דאך געווען גוט. ערשטענס, פארשפארט מען דעקוטשען מיט'ן שנייצען; און צווייטענס, איז ניטא ווער ס'זאל פרוירען ווינטער אויפ'ן פראסט. נישט איין מאל פלעגט מיר איינפאלען צו פרעגען א קשיה: צו וואס טויג א נאז? ווי וואלט געווען, למשל, אז אלע מענטשען זאלען ארומגעהן אהן נעזער? אי, וואס פאר א פנים וואלטען מיר דעמאלט געהאט? בלייבט א קשיה!... נאר איך האב אייך געוואלט דערצעהלען, קינדער, עפיס אנדערש. איך האב אייך געוואלט דערצעהלען א מעשה מיט איין אתרוג, און ארויף בין איך נאר אויף וויים איך וואס!... לכן רייס איך איבער אין מיטען א שמועס און קעהר זיך אום מיט אייך צוריק צו דער מעשה מיט'ן אתרוג.

ב.

מיין מאטע, „משה־יענקעל דער נאמן", דיענט אין פראיעקט פון כמה וכמה יאהרען אלס קאסיר. ער באקומט געהאלט פינפט־האלבען קארבען א וואך און קוקט־ארויס אויף א הוספה; אז מע וועט איהם געבען א הוספה, וועט ער, זאגט ער, היינטיגם יאהר, אם ירצה השם, קויפען איין אתרוג. נאר די מאמע (בתיה־בוילה די נאמנ'טע רופט מען זי) גלויבט ניט אין אזעלכע זאכען. גיכער, זאגט זי, וועט אומפאלען א קאזארמע און מענטשען וועלען

נע'הרג'עט ווערען, איידער א בעל־טאקסע וועט געבען א הוספּ׳...
איינמאל פּאר ראש־השנה איז לייבעל אָננעקומען אויף אזא מין שמועס צוויישען טאטע־מאמע.

ע ר: עס זאל זיך קעהרען די וועלט, מוז איך היינטיגען סוכות האָבען איין אתרוג!

ז י: די וועלט וועט זיך ניט קעהרען, און דו וועסט זיין אתרוג נישט האָבען.

ע ר: אזוי זאָגסט דו? ווי זשע איז אָבער דער דין, אז מע האָט מיר צוגעזאָגט געבען צושטייער אויף איין אתרוג?

ז י: וועט מען דאָס דאַרפען פּארשרייבען אין ספר־פּראָטוקיל, אז ראש־חודש קרעמעניץ האָט זיך געטראָפען א נס — עס איז נע'פּגר'ט א בער אין וואַלד. נאָר וואָס דען? אז איך וועל ניט גלויבען, וועל איך אויך ניט זיין קיין גרויסע אפּיקורס'טע.

ע ר: מענסט דיר יא גלויבען און ניט גלויבען; איך זאָג דיר, אז היינטיגען סוכות האָבען מיר איין אייגענעם אתרוג.

ז י: אָמן הלואי, פון דיין מויל אין גאָט'ס אויהערען!

— אָמן! אָמן! — טראכט לייבעל ביי זיך אין האַרצען, און עס שטעלט זיך איהם פּאָר, אז דער פּאטער זיינער קומט אין שוהל אַריין, ווי איין אלטער שטאָדט־בעל־הבית, מיט זיין אייגענעם אתרוג און מיט זיין אייגענעם לולב, און חאָטש משה־יענקל דער נאמן איז א איד פון שפּיענעל־באנק, פון דעסטוועגען, אז סע קומט צו הושענות און דער עולם מאכט א שפּאציער מיט די אתרוגים ארום דער בימה, געהט משה־יענקל אויך אין קאָהן, גלייך מיט אלע מזרח־לייט, און לייבעל'ס האַרץ קוועלט־אָן און פּרעהט זיך. פּריהער, געווויינטלעך, געהט רב מלך דער חזן, ווי א פּעלדמארשאל, טריט ביי טריט, דעם קאָפּ פּאַרריסען ארויף מיט גרויס גדלות, און זינגט אויף זיין שען־ציקעלדיגער שטימע: „הושע־נא, עניה סוערה, הושע־נא!" און תּיכף נאָך איהם געהט דער רב, א קליין אויסגעוויקט אידעל, אָננערוקט דעם טלית איבער'ן פּנים. נאָכ'ן רב — דער דיין, א איד מיט א גע'פּארמעט־

פנים, נאָר מיט בריטע אקסלען און מיט א פעטען בויך, וואָס טרייסלט זיך אונטער דער גלאַנצענדיגער אטלעסענער קאפאָטע. און נאָכ'ן דיין — די „פני העיר", די „מזרח־לייט", די נגידים, דער סאמע צימעס פון שטאָדט: רב דאָדי רב הערשעלע'ס, רב שמחה רב יאָסילע'ס, רב אהרן רב לייבעלע'ס. נאָכדעם — די דריי בערעלס: בערעל דער גרויסער, בערעל דער רויטער, בערעל מיט דער באָס. נאָכדעם — מיטעלמעסיגע בעלי־בתים: מענדעל ברוך נחמה'ס, אלטער מינצי פּעסיל'ס, שעיה שלמה־דוד'ס, וועלוועל חיים־בערטשיק'ס. און נאָכדעם געהען קליינוואָרג: משה קאָטער, חיים פלאָם, עזריאל קאטשקע, מאיר ליפּ, שלום סקריפּ, שמואליק פּעטרישקע, און נאָך און נאָך, איינס נאָך דאָס אנדערע, א נגיד נאָך א נגיד, א בעל־הבית נאָך א בעל־הבית, איטליכער לפי ערכו, נאָך זיין פּארמעגען, ווי, להבדיל, אין דער ארמיע, בשעת דאָס חיל געהט אין דער מלחמה: פּריהער טרעט־ארויס דער פעלדמארשאל, נאָכדעם געהען גענעראָלען, נאָכדעם פּאָלקאָוניקעס, אפיציערען און יונקערס, אונטעראָפיציערען און פעלדפעבעלס, און ערשט נאָכדעם געהען די פּראָסטע סאָלדאָטען... לייבלען שטעלט זיך פּאָר, אז זיין פּאָטער האָט זיך אריינגעחאפּט מיט'ן אתרוג צוויישען די שענסטע בעלי־בתים, א סך פּריהער פּאָר רב ישראל דעם שניידער, וואָס חאָטש ער איז א איד א בעל־מלאכה און א גרויסער אָרעמאָן, פון דעסטוועגען, קומט צו די הושענות, געהט רב ישראל דער שניידער גלייך מיט אלע בעלי־בתים מיט א פרעמדען אתרוג, וואָס איין אויפגעקומענער בעל־מלאכה האָט איהם מיט דעם מכבד געווען, אפשר דערפאָר, ווייל רב ישראל איז א שענער איד א לייטישער און א גאָנץ עהרליכער. לייבעל האָט נישט איינמאָל באמערקט, אז עס קומט צו הושענות און דער עולם הויבט־אָן ארומצוגעהן אין שוהל מיט די אתרוגים, שטופּען זיך די בעלי־בתים איטליכער וואָס פּריהער, קוקען פלומרשט אין סידור אריין, העלפען דעם חזן זינגען די הושענות מיט א דין קול'כעל, מאכען בשעת־מעשה זעהר א פרום פּנים, און חאפּען א קוק מן הצד, קליגען זיך

צו פֿארנעמען א רעכט שטיקעל אָרט, נעהענטער צו די פּני העיר, צו די מזרח־ליט, צו די נגידים; און אז זיי קומען־אויס א ביסעל ווייטלעך, מאכען זיי פּים און הויבען אָן געהן גיכלעך, זיי זאָלען חלילה ניט פֿארשפּעטיגען און איין אנדערער, א קלענערער, זאָל חלילה ניט פֿארהאפּען זייער אָרט. און אפּטמאָל טרעפּט זיך, אז איינער א בעל־הבית האָט א ביסעל פֿארשפּעטיגט, רוקט ער זיך אריין בריה"ש מיט א זייטעל צווישען אנדערע צוויי בעלי־בתּים, וואָס וואָלטען איהם מכות אריינגעלאָזט, עם זאָל זיין אין זיי געוועגדט...

אז לייבעל האָט דערהערט דעם שמועס פון פּאָטער און מוטער מכח איין איינענעם אתרוג, האָט ער זיך נישט געקאָנט איינהאַלטען און האָט אויסגעפּויקט אין חדר, אז היינטיגען יום־טוב וועלען זיי האָבען איין אתרוג, „איין אייגענעם אתרוג"; נאָר קיינער האָט איהם נישט געוואָלט גלויבען, וויפיעל ער האָט זיך ניט געשוואָרען.

— וואָם זאָגט איהר אויף זיין טאָטען? — האָבען חברה שקצים גערעדט צווישען זיך. — אזא קבצן שבקבצנים, פון די קבצניווקער קבצנים, וועט קויפען איין אייגענעם אתרוג! ער מיינט, אפּנים, ס'איז א לימענע, איין עפּעל פּאר א גראָשען!

און די קלענערע יונגלעך האָבען צוגעזונגען:

לייב־דרייב־אָבדיריק
האָט אויסגעטראָכט א ליגען!
אויסגעטראָכט א ליגען!...

אזוי האָבען חברה שקצים געזונגען און מע האָט איהם נאָך מכבר געווען, ווי אלע מאָל, מיט שענע עטליכע פּעטש, קולאָקעס, סטוסאָקעס, בוכענצעס און שטשיפּאלקעס. די דאָזיגע מעשה האָט איהם, געווייניטלעך, פּאָרדראָסען, און לייבעל הויבט־אָן גלויבען, אז זיין טאָטע איז א כתריליק, א קבצן שבקבצנים, און א קבצן טאָר זיך ניט גלוסטען... ווי איבערראשט איז ער אָבער געוואָרען, אז

ער איז געקומען אהיים און האָט געטראָפען הענזל דעם שוחט מיט דער נאפאָליאָנקע אויפ'ן קאָפּ זיצען מיט'ן פאָטער ביי'ם טיש און פאר זיי איז געשטאנען א קעסטל מיט אתרוגים, וואָס האָבען זיך נעלאָזט הערען מיט זייער גן־עדן־ריח איבער דער גאנצער שטוב.

ג.

די נאפאָליאָנקע, וואָס הענזל דער שוחט טראָגט אויפ'ן קאָפּ, איז אזא מין שטריימעלע, א מיצעל אזעלכס, וואָס איז אונז פארבליבען בירושה פון נאפאָליאָן דעם ערשטען. דאָרטען, ביי די פראנצויזען, איז דאָס מיצעל שוין לאנג אוים מאָדע; נאָר ביי אונז, אין פתריעווקע, האָט זיך נאָך פארוואָלגערט איין נאפאָליאָנקע, אָבער טאקי מעהר נישט ווי איינס, ביי הענזל דעם שוחט. דאָס מיצעל איז א לאנגס און א שמאָלס, פון פארעמט מיט א שפעלטעל, מיט א קנעפּעל און מיט צוויי קאָטעפלעך. איך האָב תמיד חשק געהאט צו די דאָזיגע קאָטעפלעך. וועז דאָס מיצעל פאלט־אריין צו מיר אין די הענט חאטש אויף צוויי מינוט, זענען די קאָטעפלעך מיינע!... אזוי האָב איך מיר געקלערט. הענזל דער שוחט טהוט אָבער קיינמאָל ניט אוים דאָס מיצעל פונ'ם קאָפּ, און מיר ווייזט זיך אוים, אז די קאָטעפלעך מיט'ן מיצעל מיט די פאות מיט'ן קאָפּ זענען ביי איהם עפּים ווי צונויפגעוואָכסען אינ־איינעם, און דערפאר, אז ער רעדט און מאכט מיט די הענט, שאָקלען זיך די פאות און די קאָטעפלעך באמבלען זיך. רב הענזל דער שוחט לעגט־פאנאנדער די גאנצע קראָם זיינע, קלויבט אוים איין אתרוג, טראָגט איהם צו צו דעם טאטען מיט צוויי פינגער און הייסט איהם נעמען דעם דאָזיגען אתרוג.

— אָט דעם אתרוג זאָלט איהר נעמען, רב משה־יענקעל, וועט איהר האָבען הנאה, וואָרום ער איז, זאָג איך אייך, איין אנטיק! איין אנטיק שבאנטיק!

— אָבער אַ קאַרפירער? — פרענט דער טאַטע און באַטראַכט דעם אתרוג פון אַלע זייטען, ווי מע באַטראַכט אַ בריליאַנט, און די הענט ציטערען איהם פאַר פרייד.

— נאָך אַ מין קאַרפירער! — מאַכט דאָס מיצע׳ מיט אַ געלעכטערע׳, און די קאָטעס׳ער באַמבע׳ען זיך. — אַ קאַרפירער שבקאַרפירער! צווישען קאַרפירער אַ קאַרפירער!

משה־יענקע׳ דער נאמן שפּיגעלט זיך אינ׳ם אתרוג, קאָן זיך אין איהם זאָט נישט אָנקוקען, רופט־צו בתיה־בוילה׳ן און ווייזט איהר מיט אַ גליקליך שמייכעל׳ע אויפ׳ן אתרוג, ווי מע ווייזט־אָן אויף זעהר אַ רייכען פערמוֹאַר, אַ ציערונג, איין אבן־טוב, אָדער ווי אויף אַ שען טייער קינד, אַ טרייסט. בתיה־בוילה גָעהט־צו אָהן ווערטער, ציהט־אויס די האַנט פאַוואַלינקע, ווי׳ נעמען דעם אתרוג אין האַנט אַריין, גיט מען איהר נישט: „פאַוואַלינקע מיט די הענט! אַ שמעק, אויב דו ווילסט"... בתיה־בוילה באַנוגענט זיך חאָטש מיט אַ שמעק, און מיר גיט מען אפילו קיין שמעק אויך נישט טהון. מיך לאָזט מען אפילו גיט צו, איך זאָל גיט שטעהן צו נאָהענט, איך זאָל נאָר גיט קוקען אפילו, וואָרום ס׳איז מסוכן נפש!

— שוין, אָט איז ער דאָ! — זאָגט דער טאַטע. — אָט לאָז איהם נאָר צו, בייסט ער אָפּ דעם פּיטום פונ׳ם אתרוג!...

— לאָז גאָט היטען! — זאָגט דער טאַטע, איבערגעשראָקען פון אַ בייז וואָרט.

— שומר ומצי׳ זיין! — העלפּט צו דאָס מיצע׳, און די קאָטעס׳ער באַמבע׳ען זיך. רב העזנע׳ שענקט אַ ביסע׳ קלאַטשע אויף איינצוויקלען דעם אתרוג, און דער ריח, דער גן־עדן־ריח, צעגעהט זיך אין אַלע ווינקעלעך.

ווי אַ בריליאַנט, ווי אַ זעלטענעם שטיין, ווי אַ טייערען פּקדון, וואָס מע האָט איהם איבערגענעבען באַהאַלטען און אָפּ־היטען, ווי דאָס שווארצאָפּע׳ פונ׳ם אויג, וואָס אז טאָמער ווערט

עם חלילה פארפאלען, איז מען ניט זיכער מיט'ן לעבען, — אזוי האָט מען געזומען דעם שמעקענדיגען אתרוג, איינגעהילט אין קלאָטשע, ווי מע הילט־איין א ציטעריג קינד, א בן־יחיד'ל, ס'זאל זיך חלילה ניט צוקיהלען דאָם העלזעל, און מע האָט פאוואלינקע אויסגעבעט און באלעגט אין א שענע קיילעכיגע הילצערנע נע־טאָקטע געפארבטע פושקע פון צוקער. דעם צוקער האָט מען געבעטען מחילה, און דעם אתרוג האָט מען אריינגעבעטען, ווי א ליעבהארציגען גאסט: ברוך הבא, רב אתרוג! אריין, אריין, אין פושקע אריין! רעכט איינגעדעקט מיט קלאָטשע, צוגעדעקט מיט'ן דעקעל, אריינגעשטעלט אין דער גלעזערנער שאפע, צוגע־מאכט דאָם טירל — און א גוטען טאג!

— איך האָב מורא, דער משומד (דאָם מיינט מען מיך) זאָל זיך ניט דאָביוועז צו דער שאפע, חלילה, און נישט אָפּביסען דעם פיטום פונ'ם אתרוג!... — אזוי טהוט א זאג די מאמע נאך א מאל און נעמט לייבלען פאר א האנט און שלעפט איהם אָפּ פון דער שאפע.

ווי א קאץ, אז זי דערשמעקט פוטער, שפרינגט זי אראָפּ פונ'ם פריפעטשיק, גלייכט זיך אויס דעם רוקען, הויבט זיך אָן ארומ־דרעהען, רייבען זיך, קוקען איטליכען באזונדער אין די אויגען אריין און באלעקען זיך, — אזוי האָט נעבאך לייבל א היבש צייט זיך ארומגעדרעהט נעבען דער שאפע, אריינגעקוקט אינ'ם גלעזערן טירל, געשמייכעלט צו דער פושקע מיט'ן אתרוג, אזוי לאנג, ביז די מאמע זיינע האָט דאָם דערזעהען, האָט זי א זאג געטהאָן משה־יענקלען, אז דער ווייסער־חברה'ניק האָט חשק זיך דאָביוועז צום אתרוג. האָט משה־יענקל אָנגעשריגען אויף איהם: „אין חדר אריין, דו שקאץ אייגער, ניט גערעכט זאלסט דו ווערען!"... א קאטא, הייסט דאָם, פון דער פוטער!...

לייבל בויגט־איין דעם קאָפּ, לאזט־אראָפּ די אויגען און נעהט־אוועק אין חדר אריין.

ד.

אז איך האָב געלערנט אין חומש די ערשטע סדרה פון בראשית, פלעג איך מיר ניט איין מאל טראכטען: וואָם וואָלט געווען, למשל, וען גאָט האָט באַזעצט אָדם הראשונ'ען מיט זיין פרוי אין גן־עדן — ער זאָל זיי ניט געווען אָנזאָגען, פון וואָסערע פירות זיי מענען יאָ עסען און פון וואָסערע פירות זיי טאָרען ניט עסען? די שלאַנג וואָלט דעמאָלט געווים קיין שליטה ניט געהאַט, זי וואָלט ניט אָנגערעדט חוה'ן, זי זאָל פארזוכען פונ'ם עץ־הדעת, חוה וואָלט ניט אונטערגעטראָגען איהר מאן דאָם עפעלע, גאָט וואָלט זיך ניט צעבייזערט אויף זיי, מע וואָלט זיי ניט ארויסגע־טריבען פונ'ם וויינגאָרטען, און מיר וואָלטען נאָך אפשר עד היום געשפאַציערט אין גן־עדן. די טאַטעם וואָלטען געוועסען מסתמא און געלערנט, די מאַמעס וואָלטען געארבייט זאָקען, אָדער ג־ע־פליקט פערערען, און מיר, יונגלעך, וויסע־חברה'ניקעם, וואָלטען געקלעטערט אויף די בערג, אויף די הרי אררט, געריסען טייטלען, געגעסען מילגראָמען, אָנגעשטופט פולע קעשענעם מיט באָקסערען און געבאָדען זיך גאַנצע טעג אינ'ם טייך פישון...

די עטליכע וועדטער, וואָם בתיה־ביילה האָט א זאָג געטהאָן צו איהר מאן: „אָט לאָז איהם נאָר צו, בייסט ער אָפּ דעם פיטום פונ'ם אתרוג", זענען געווען פאר לייבלען א סם־המות, א גיפט אין די ביינער אריין.

פון יענער מינוט אָן האָט זיך דער „פיטום פונ'ם אתרוג" באַזעצט ביי לייבלען אין מח, נישט ארויסגעקראָכען פון זיינע געדאַנקען אויף קיין מינוט, ביינאכט געקומען צו חלום, געטאָרעט איהם, געשלעפט ביי די פאָלעס: „דו האָסט מיך נישט דערקענט, נאָרישו? דאָם בין איך, איך, פיטום!"... לייבעל קעהרט זיך איבער אויף דער אַנדערער זייט, קרעכצט און ווערט אנשלאָפען, טאָרעט מען איהם וויעדער: „שטעה אויף, נאָרישו, נעה עפען־

אויף די שאפע, נעם־ארויס דעם אתרוג און ביים מיך אפּ, וועסט דו זיך מחיה זיין!"...

אין דער פריה, אז לייבעל שטעהט־אויף און גיסט־אפּ נעגעל־וואסער, חאפט ער זיך צום דאוונען, נעמט דאס אָנבייסען מיט זיך, חאפט א קוק פּאַרביגעהענדיג אהין, אין שאפע, דורך דעם גלעזערנעם טירעל, אויף דער פּושקע מיט'ן אתרוג, און עס דאכט זיך איהם אוים, אז די פּושקע ווינקט צו איהם, רופט איהם, מאכט מיט אויגען: „אהער!... אהער, בחור'ע!"... לייבעל נעמט די פּים אויף די פּלייצעס און מארש אין חדר אריין.

איינמאל אין א שענעם פּריהמאָרגען, אז לייבעל איז אויפּ־געשטאנען, האָט ער דערזעהען, אז ער איז איינער אליין, איינער אליין אויף דער גאנצער שטוב. דער טאטע איז אין פּראָיעקט, די מאמע — אין מארק, די דיענסט־אידינע פּאָרעט זיך אין קיך, דאס קליינע קינד אין וויעגעלע ליגט פּאַרוואָרפען די הענטלעך ארויף, שלאָפט און שמייכעלט, לאכט פּונ'ם שלאָף. „מלאכים שפּיעלען זיך מיט דעם" — טראכט זיך לייבעל, גיסט־אפּ נעגעל־וואסער און חאפט א קוק אהינצו, אין שאפע אריין, דורך דעם גלעזערנעם טירעל, און דערזעהט די פּושקע. זי ווינקט צו איהם, רופט איהם, מאכט מיט אויגען: „אהער!... אהער, בחור'ע!"... פּאַוואָלינקע, פּאַוואָלינקע געהט לייבעל צו צו דער שאפע, עפענט־אויף דאס גלעזערנע טירעל, נעמט־ארויס די פּושקע, די שענע קיילעכיגע הילצערנע געטאָקטע געפּארבטע פּושקע, עפענט־אויף דאס דעקעל, און איידער ער דעקט נאָך אפּ די קלאטשע פּונ'ם אתרוג, טהוט איהם א זעץ אין נאָז אריין א ריח, א שטאַרקער, שארפער ריח, א גן־ערן־ריח; און איידער ער קוקט זיך ארום, איז שוין דער אתרוג ביי איהם אין האנט און דער פּיטום טהוט איהם א שפּרונג אין פּנים אריין:

— ווילסט האָבען הנאה? ווילסט פּיהלען א טעם גן־ערן? נעם ביים מיך אפּ! האָב קיין מורא ניט, נאָרישו, קיינער וועט

נישט וויסען! סיין בן־אָדם וועט נישט זעהען! סיין פויגעל וועט נישט אויסזאָגען!...

. . . . . .

וואָס איז געווען, ווילט איהר וויסען? צי האָב איך אָפּגע־ביסען דעם פּיטום פּונ׳ם אתרוג, צי האָב איך זיך אייננעהאלטען און נ י ט אָפּגעביסען דעם פּיטום פּונ׳ם אתרוג?... איך וואָלט וועלען וויסען, וואָס וואָלט איהר געטהאָן אויף מיין אָרט, וועו מע זאָל אייך אָנזאָגען צעהן מאָל, איהר זאָלט זיך ניט דערוועגען אָפּ־ביסען דעם פּיטום פּונ׳ם אתרוג? איהר וואָלט ניט וועלען וויסען, וואָס פּאר א טעם עם האָט א פּיטום פון איין אתרוג?...

ה.

משה־יענקעל דער נאמן, וואָס דיענט אין פּראָיעקט, איז ניט אים שטאָנד אליין צו בויען זיך א סוכה. א סוכה לאָז בויען דער שכן, זלמן דער סטאָלער; ער איז ניט קליין. זלמן דער סטאָלער האָט א סך ברעטער, און מיר געבען צושטייער א צוויי ציכלעך מיט לייליעכער און מיט קאָלדרעם אויף ארומצושלאָגען די וועגט. בתיה־בייליה די נאמנ׳טע וועט איהם דערפאר אָפּבאָקען חלה אויף יום־טוב — זלמן דער סטאָלער איז ניט לאַנג געבליבען איין אלמן מיט אכט קינדער — און העלפען דער עלטערער טאָכטער צבית אָנפילען די פיש, ווארום אזוי פילען פיש, ווי בתיה־בייליה די נאמנ׳טע, פילט קיינער ניט אין פתרילעווקע. היינט וואָס איז וועדטה דאָס אתרוג־בענטשען?

— איהר האָט א חלק אינ׳ם אתרוג גלייך מיט אונז, — זאָגט בתיה־בייליה די נאמנ׳טע צו זלמן דעם סטאָלער.

— אויף צו בענטשען, — פּאררעכט איהר משה־יענקעל דער נאמן.

— וואָס דען, אויף צו עסען? — רופט זיך אָן דער סטאָלער פון זיין זייט.

נישט נאָר זלמן אליין האָט זיך אויסגעבעט א בעטעל אתרוג בענטשען אין סוכה; דערוויף האָבען ארויסגעקוקט אויך די קינדער זיינע, ווי מע קוקט־ארויס אויף משיח'ן: א קליינינקייט אזא גליק — האָלטען אין איין האַנט דעם אתרוג, אין דער אַנדערער האַנט דעם לולב, מאכען א ברכה „על נטילת לולב" און געבען א טרייסעל: טרררר!... „וויפיעל טעג האָבען מיר נאָך צו סוכות?" — האָט איינער געפרעגט ביי'ם אנדערען און געצעהלט די טעג.

דעם טאָג וואָס ערב סוכות האָט דער טאטע זיך פארנומען מיט אויסבינדען דעם לולב, צונויפקלויבען די פיער מינים און צוגרייטען אלסדינג אויפ'ן שענסטען אופן. דעם צוגעקלויבענעם אויסגעפוצטען לולב האָט ער אוועקגעשטעלט אויבען אויף דער שאפע, אין אווינקעלע, א ביסעל צוגעשפארט אויף א זייט, ווי א לעבעריגער נפש שפארט זיך צו א ביסעל אפרוהען. לייבלען האָט ער פארשפארט אנזאָגען, ער זאָל זיך ניט דערוועגען צוריהרען צום לולב, ווארום אז לייבעל זאָל אפילו וועלען, וואָלט ער נישט געקאָנט אזוי הויך דערלאַנגען, און אז ער זאָל אפילו וועלען צושטעלען א בענקעל צו דער שאפע און ארויפקלעטערען, וואָלט דערפון אויך גארנישט געווארען: דאָס בענקעל וואָלט נאָר אומגעפאלען, און ער וואָלט געגעבען א פראַל אין דער ערד ארײַן, וואָלט זיך ברעכען האַלו־און־נאָקען און וואָלט נאָך געחאפט א מיאוס'ען פסק, אז ער וואָלט פארזאָגען קינד'ס קינדער!...

נאָך א זאך איז געווען, פאר וואָס לייבעל האָט געלאָזט צורוה דעם לולב: ס'איז איהם אפילו אין קאָפ אריין נישט גע־קראָכען קיין לולב. איהם האָט איין אנדער מחשבה געפיקט אין קאָפ: „וואָס וועט זיין, טאָמער, חלילה, חאפט מען זיך צום פיטום פונ'ם אתרוג און מע דערזעהט, אז ער איז, מחילה, איין

אָפּגעבּיסענער?"... אמת, לייבעל האָט אפילו דעם אָפּגעבּיסענעם פּיטום תּיכף ומיד צוגעקלעפּט צוריק צום אתרוג מיט שפּייעכץ — נאָר וואָר ווייסט, צי וועט ער זיך אויף שפּייעכץ וועלען האלטען?... גוואלד, גוואלד, וואָם וועט זיין? וואָם פּאָר א תּירוץ וועט ער זאָגען? ווי אזוי וועט ער גאָר קאָנען קוקען אין די אויגען אריין דעם טאטען און דער מאמען און אָפּלייקענען, זאָגען, אז ער ווייסט ניט פון קיין פּותר און פון קיין חלום? וואָר וועט איהם גלויבען אויף זיינע נאמנות? און צו וואָם האָט ער דאָם באדארפט טהון? וואָם איז איהם דערפון ארויסגעקומען? וואָם פּאָר א טעם האָט א פּיטום פון איין אתרוג, אז בסך־הכל איז ער — פּע, ביטער גאָל, א בייזע וויסטע חלשות! אומזיסט־אומנישט געגומען און קאלי געמאכט א פּרי, געפּסל'ט איין אתרוג, אזא שענעם אתרוג! און אז דער אתרוג איז געפּסל'ט — דאָם איז לייבעל שוין געוואָהרע געוואָרען אין חדר פון זיינע חברים. היינט צו וואָם האָט דאָם איהם געטויגט? צו וואָם האָט ער דאָם באדארפט?... עס האָט זיך איהם געדאכט, אז ער איז א „הורג־נפש": געגומען א לע־בעדיגע זאך, אָפּגעבּיסען דאָם קעפּעל און צוגעגומען ביי דעם דאָם חיות. פּאָר וואָם? פּאָר וועז? וואָם האָט דאָם איהם געטהאָן?... אומעטום און אלע מינוט האָט ער געזעהען פּאָר זיך דעם אָפּגע־ביסענעם פּיטום, דעם טוידטען אתרוג, נעל ווי וואָפּס, אָהן א טראָפּען חיות, א מת, א בר־מינן, א בר־מינן!...

ביינאכט אין שלאָף איז דער אתרוג געקומען צו איהם צו חלום, איהם געטאָרעט און געשלעפּט פּאר'ן ארבעל, געוועקט איהם: „וואָם האָסט דו געהאט צו מיר? פּאָר וואָם האָסט דו אָפּגעבּיסען מיין פּיטום? איך בין דאָך שוין איצטער פּסול, פּסול, פּסול!"... לייבעל קעהרט זיך איבער אויף דער אנדערער זייט, קרעכצט און וועדט אנשלאָפען, טאָרעט מען איהם וויעדער: „קוילער! וואָם האָסט דו געהאט צו מיין פּיטום? צו מיין פּיטום? צו מיין פּיטום?"...

ו.

געקומען דער ערשטער טאָג סוכות. נאָך דעם ביינאכטיגען פרעסטעל איז אויפגענאנגען די זון אויפ'ן לויטערען בלויען הימעל און באגאסען די ערד מיט א פריילעכער מחיה'דיגער ליכטיגקייט, וואָס צוגענהט זיך אין יעדען אבר און פילט־אָן דאָס הארץ מיט א משונה געפיהל, מיט א מאָדנע בענקעניש נאָך דעם איבערגעלאָ־פענעם זומער. די זון לייכט, נאָר וואַרעמען וואַרעמט זי ניט. „ווי א שטיפמאמע", זאָגט מען ביי אונז אין פתרי־עווקע. נישטאָ יענע וואַרעמקייט, וואָס זומער־לעב! מע זהט נישט יענע גרינקייט, וואָס זומער־לעב! מע הערט נישט דאָס פישטשען פון די פויגעלעך, וואָס זומער־לעב! אלץ, אלץ איז אוועק מיט'ן ערשטען בלאָז פון דעם ערשטען טאָג פון חודש אלול, און נישט אזוי גיך וועט זיך אומקעהרען יענע וואַרעמקייט פון דער זון, יענע גרינקייט פונ'ם גראָז און יענעם פישטשען פון די פויגעלעך. די ערד וועט זיך נאָך גוט אָנפרוירען ביז דעמאָלט; געגוג שנייען וועט נאָך זיין ביז דעמאָלט, שנייען מיט ווינטען, מיט בורעם, מיט זאוועראכעם. עס וועט נאָך געגוג בלאָזען און דרעהען און פייפען און קעהרען די וועלט, ביז די ערד וועט זיך אויפחאפען פון איהר קאלטען שלאָף, אראָפוואַרפען פון זיך די קאלטע געפרוירענע קאָלדרע און באַנייען זיך מיט א שפאָגעל־ניי גרין קלייד און מחיה זיין טאָלען און בערג, טייכען און ימים, בוימער און בלומען, חיות און בהמות, מענטשען און עופות, און אלסדינג, וואָס לעבט, געווענליגט און ווידמעט זיך אויף דער ערד...

דעם טאָג האָט זיך משה־יענקעל דער נאמן געפעדערט אויפ־צושטעהן, איבערקוקען די יום־טוב'דיגע קריאה, איבערזינגען זי מיט דעם באקאנטען שענעם יום־טוב'דיגען ניגון. דעם טאָג האָט זיך בתיה־ביילה די נאמנ'טע געפעדערט צו די יום־טוב'דיגע פיש מיט די יום־טוב'דיגע פארפעל מיט'ן יום־טוב'דיגען מעהרען־ציימעס. דעם טאָג האָט ייך זלמז דער סטאָלער געפעדערט אָפּבענטשען

אתרוג אין דער סוכה פריהער פאר אלעמען, בכדי ער זאל קאנען טרינקען טיי מיט מילך און זיך אנטהון וואויל־טאג לכבוד יום־טוב.

— רב זלמן בעט דעם לולב מיט'ן אתרוג. — מאכט די מאמע צום טאטען.

— עפען־אויף די שאפע, נעם־ארויס די פושקע, נאר פאוואך־לינקע! — זאגט צו איהר דער טאטע און אליין שטעלט ער צו א בענקעל צו דער שאפע און נעמט־אראפ דעם לולב און איז זיך אליין מטריח מיט איהם אין סוכה אריין מכבד זיין דעם סטאלער מיט דער מצוה.

— נאט בענטשט אתרוג, — מאכט ער צום סטאלער, — נאר פאוואלינקע, למען השם, פאוואלינקע!...

זלמן דער סטאלער איז, קיין עין־הרע, א איד א גבר און האט צוויי הענט, וואס איטליכער פינגער פון זיי וואלט געקאנט אנידער־לענגן דריי אזעלכע לייבלעך, ווי איך, אין איין קלאפ. אויף יעדען נראבען פינגער איז ביי איהם פארהאן א נאגעל, תמיד פארפאפט און תמיד רויט פון לאק, און מיט דעם נאגעל, אז ער פיהרט דורך איבער א בערט, בלייבט א טיעפער סימן אויסגעקריצט, ווי מיט א שארף פון איין אייזען. לכבוד יום־טוב האט זלמן אנגעטהאן א וויים העמד מיט א נייער קאפאטע, און האט אין באד זיך לאנג נעזוייפט די הענט מיט זייף און מיט אש און מיט זאמד, און נישט געקאנט אפזוייפען זיך. די הענט זענען געבליבען פארפאפט און די נאגעל רויט פון לאק, ווי פריהער.

אט אין די דאזיגע הענט איז אריינגעפאלען דער ציטעריגער שמעקענדיגער אתרוג. נישט אומזיסט האט זיך משה־יענקעל דער נאמן אזש א וואהרף געטהאן, בשעת זלמן דער סטאלער האט א נעם געטהאן דעם אתרוג, א רעכטען קוועטש געטהאן איהם און א גוטען טרייסעל געטהאן מיט'ן לולב.

— פאוואלינקע, פאוואלינקע! — זאגט צו איהם דער טאטע און ציטערט איבער'ן אתרוג. — אט היינט קעהרט, זייט מוחל,

איבער דעם אתרוג מיט'ן פיטום אראפ און זאגט „שהחיינו", נאר פאוואלינקע, פאוואלינקע, למען השם, פאוואלינקע!

פלוצים האט זיך משה־יענקעל דער נאמן געגעבען א ווארף און א געשריי ניט מיט זיין קול: „אוי!"... אויף זיין געשריי איז נעקומען צו לויפען אין סוכה אריין בתיה־בוילה די נאמנ'טע.

— וואס איז, משה־יענקעל? נאט איז מיט דיר!

— גראבער יונגאטש! עס־האָרץ! — האט ער זיך צע־שריגען אויפ'ן סטאלער און איז געווען גרייט איהם דורס זיין מיט דער ראיה. — ווי אזוי איז מען אזא גראבער יונגאטש? אזא איין עס־האָרץ? איין אתרוג איז דען א האק? צי א דאלעטע? צי איין עקבויר? איין אתרוג איז ניט קיין האק, ניט קיין דאלעטע, ניט קיין עקבויר! איהר האט דאך מיר איבערגעקויפט דעם האלז אהן א מעסער! איהר האט מיר געפאלט דעם אתרוג! אט לינט דער פיטום — אט נאט זעהט, גראבער יונגאטש! עס־האָרץ וואס איהר זענט!...

טוידט זענען מיר געווען אלע. זלמן דער סטאלער איז ge־שטאנען נעבאך א טוידטער, ניט פארשטאנען, ווי אזוי האט זיך עס איהם געטראפען אזא מין אומגליק? פון וואנען האט זיך דאס גענומען, וואס דער פיטום איז אפגעשפרונגען? ער האט, דאכט זיך, געהאלטען דעם אתרוג פון דער גרינג, קוים־קוים מיט די שפיץ פינגער?... איין אומגליק! אזא איין אומגליק!... משה־יענקעל דער נאמן איז געווען טוידט, ווי אלע טוידטע. נאך נישט געווען מיט'ן אתרוג אין שוהל, נאך נישט געמאכט די ערשטע ברכה אפילו, און שוין גע'פסל'ט! וואס האט ער גאר באדארפט געבען אזא טייערע, אזא־נ־אייידעלע פרי אין אזעלכע גראבע הענט אריין? קראנק געווען בענטשען אין שוהל אויפ'ן קהל'שען אתרוג? „איהר גראבער יונגאטש! איהר עס־האָרץ אינער!"... בתיה־בוילה די נאמנ'טע איז געווען טוידט, געבראכען די הענט: „א מענטש, אז סע געהט איהם ניט, זאגט זי מיט טרערען אין די אויגען, זאל ער בעסער נעמען און באגראבען זיך לעבעריגערהייט, א פרישער, א

נעזונטער אין דער ערד ארײן!"... לײבעלן איז נעשטאנען א טוידטער פון ציטערניש און פון פֿחדים און פון דעם טאטנס יסורים און פון דער מאמע׳ס טרערן און פון זלמן דעם סטאלער׳ס בזיונות. לײבעלן וויסט ניט, צי זאל ער טאנצען פֿאר פרייד, וואם גאט האט מיט איהם געטהאן אזא נס, אויסגעלייזט פון אזא צרה, פון אזא איין אומגליק, צי ער זאל ווײנען אויף טאטנס יסורים, אויף דער מאמע׳ס טרערן און אויף סטאלער׳ס בזיונות? צי זאל ער ארומחאפּען זלמן דעם סטאלער און אויסקושען איהם יערן אבר, איהם קושען די גראבע הענט מיט די פּארפּאפּטע פינגער מיט די רויטע נעגעלן, דערפאר, וואם ער איז נעווען זיין גוטער שליח, זיין מלאך הגואל, זיין אויסלייזער?... לײבעלן טהוט א קוק אויף טאטנס פּנים, אויף דער מאמע׳ס טרערן, אויף סטאלער׳ס הענט, אויף אתרוג, וואם וואלגערט זיך אויף טיש א טוידטער, נעלן ווי וואכס, אהן א פּיטום, אהן א טראפּען חיות, א מת, א בר־מינן, א בר־מינן!...

— א טוידטער אתרוג! — זאגט דער טאטע מיט איין אונטערגעבראכענער שטימע.

— א טוידטער אתרוג! — זאגט איהם נאך די מאמע מיט טרערן אין די אויגען.

— א טוידטער אתרוג! — זאגט זיי נאך זלמן דער סטאלער און קוקט זיך אין די הענט ארײן און טראכט, אפּנים, בשעת־מעשה: „א פּאר ידים — אפּגעדארט זאלען זיי ווערן!"...

המן און זיינע טעכטער

נעשריבען אין יאהר 1903.

המן און זיינע טעכטער

א.

פאר וואס מע האָט איהם געהאט אזוי פיל רחמנות? — ווייל ער איז געווען א שלעכטער? — האָט פון איהם קיינער ניט געוואוסט. נאָר ווייל ער האָט זיך אזוי שלעכט אויפגעפירט? — האָט ער נישט געהאט, א חוץ צוויי טעכטער, אזעלכע וואס זיינען אפילו.

אפשר דערפאר, ווייל ער האָט געהאט א וויב זורש? — איז, ערשטענס, ניט אידען נישטאָ אזא נאָמען, און צווייטענס, האָט ער, פון זינט איך געדענק איהם, קיין וויב נישט געהאט.

פאר וואס זשע פאָרט האָט מען איהם א נאָמען נענעבען ניט אונז אין כתריעלעווקע אזא מיאוס'ען נאָמען?

נאָר א קשיה, וואס ניט אונז אין כתריעלעווקע קאָן מען א נאָמען געבען!

למאי, ס'איז פארהאן ניט אונז א איד, — מיר דאכט, ער לעבט נאָך — וואס מע רופט איהם „תרח"?

און ווי געפעלט אייך א נאָמען „ניהגם"? א נאָמען „האר־מידער"? א נאָמען „טעלעצע"? א נאָמען „מלאך־המות"? א נאָמען „חלירע"? א נאָמען „קליפה"?

צי, למשל, ס'איז נעווען ביי אונז א אידינע, האָט זי נעהייסען „עטי־פּעטי", און נאָך א אידינע — „צאינה־וראינה", און אייגע א אידינע איז ביי אונז נעווען מיט נאָר אזא מין נאָמען: „חנה־שרה־פּייגע־פּעלצעליכעם"!

בקיצור, נעהייסען האָט ער מרדכי, און נערופען האָט מען איהם „המן". און נעווען איז ער א הויכער, א טרוקענער, מיט גרויסע שוואַרצע אויגען, מיט א לאַנגער נאָז, מיט א קורץ אויס־נעפּעליקט גרויליך בערדעל, וואָס ער האָט תּמיד נעפּעליקט פון דעם אייגצינווייז די האָר, נישט נעלאָזט, ס'זאָל וואַפּסען; די באַקען זענען נעהאַנגען אַראָפּ מיט א סך קנייטשען אויפ'ן לאַנגען האַלז, און די אונטערשטע ליפּ האָט נעקוקט ארויס; און נעגאַנגען איז ער אויסגעצויגען, ווי א סטרונע, נעקוקט אויף איטלעכען פון אויבען אַראָפּ, ווינציג נערעדט, קיינמאָל נישט נעלאַכט און שטענדיג־שטענדיג פּאַרטראַכט.

נעהאַנדעלט האָט ער תּמיד מיט פּריצים, מיט די פּתריעלעווקער אידען נישט נעהאַט קיין שום מגע־ומשא, א חוץ א נדבה, א נדר אין שול אַריין; אי דאָס — שטיל, אָהן ווערטער, נישט נערוננען זיך, נאָר נעפּרענט „וויפּיעל" — און אַרויסגענומען, און נענעבען.

אויך די צוויי טעכטער זיינע, צוויי שענע מיידלעך, האָבען זיך נישט אָנגעקוקט מיט קיינעם; תּמיד נעזעסען אין שטוב, מיט קיינעם נישט נערעדט, זיך באַהאַלטען אפילו פאַר דער דיענסט.

אין שטאָדט האָט מען זיי נערופען „די המן'טעס", און נע־האַלטען פאַר שלעכטע מענטשען, אזעלכע „רשע'טעס", ווי דער טאַטע זייערער, ווי המן.

געוואָהנט האָבען זיי „נישט ווי נעווויינטליך", דאָס הייסט, נישט ווי אלע פּתריעווקער אידען; זיי האָבען זיך נעהאַט א באַזונדערען הויף מיט א גאַרטען נאָר, און מיט א גרויסען פּאַרקאַן, און א הונט איז געווען דאָרט אין הויף.

א פּחד איז אויף מיר אָנגענפאַלען אלע מאָל, ווען איך בין דורכגענאַנגען פאַרבייַ המן'ס הויף. נישט פאַר'ן הונט, וואָרום

אלע האָבען געוואוסט, אז דער הונט איז אויף א קייט; נאָר פאר'ן נאָמען „הסן" אליין האָב איך שוין געציטערט.

נאָך אז איך בין געווען א קינד, פלעגט מען מיך שרעקען מיט דעם דאָזיגען נאָמען: „אָט רוף איך אריין המנ'ען!" „אָט נעב איך דיך אָפ צו המנ'ען!"... שפעטער, אז איך האָב אָנגעהויבען געהן אין חדר אריין, האָט מען מיר אָנגעוויזען המנ'ס הויף און המנ'ען אליין, און אלע מאָל, ווען איך האָב מיך מיט איהם באַ־נעגענט, בין איך פון איהם אָנטלאָפען.

איינמאָל, געגאַנגען פון חדר אהיים, האָב איך איהם דערזעהען כּמעט נעבען אונזער שטוב, בין איך דורכגעפלויגען פארבּיי און האָב מיך אומגעקהרט ערשט דעמאָלט, אז איך האָב געזעהען, אז ער איז שוין נישטאָ.

דאָס אנדערע מאָל בין איך געגאַנגען פארנאכטליך אין שוהל אריין, געווען פארטיעפט אין רעיונות, געטראכט וועגען די קנעפ־לעך, וואָס איך האָב פארשפּיעלט אין חדר, און וועגען דעם חומש מיט רש"י, וואָס איך קען נאָך נישט, און וועגען די שמיץ, וואָס איך וועל חאָפען פונ'ם רבין... פלוצים — איך טהו א קוק — ויבוא המן! ער געהט מיר אקעגען און שטעהט שוין כּמעט נעבען מיר. האָב איך אָנגעהויבען שרייען נישט מיט מיין קול און האָב מיך געלאָזט לויפען אין דער וועלט אריין. און איך בין געפאלען, און מע האָט מיך אויפגעהויבען כּמעט א טוידטען.

— וואָס איז דיר? גאָט איז מיט דיר!

— איך האָב איהם געזעהען... ער איז געשטאַנען נעבען מיר...

— וועמען האָסט דו געזעהען? ווער איז געשטאַנען?

— המן... המן...

— וואָסער המן? א? „המן"?... וואָס זשע איז, נאריש יונגעל? וואָס דו ביזט? ער איז דען א בער? ער וועט דיך אויפ־עסען? פע, שעמען מעגסט דו זיך! א חדר־יונגעל, וואָס לערענט שוין חומש מיט רש"י, זאָל מורא האָבען פאר א מענטשען!...

פון דעמאָלט אָן בין איך געוואָהר געוואָרען, אז המן אַיז אַ מענטש, און מע דאַרף פּאַר איהם קיין מורא נישט האָבען.

ב.

מיר זענען שוין לאַנג ארויס פונ׳ם חדר, איך און מיין חבר. מיר האָבען שוין אפילו ניט געלערענט מעהר מיט חברים אין בית־המדרש. אַ נייע תורה האָבען מיר מקבל געווען. נייע לעהרנונגען, אַ נייער רבי, נייע חברים. נייע האָפענונגען זענען אויפגעשטאַנען.

„השפלה" האָט נעהייסען די נייע תורה. „לעהרער" האָט נעהייסען דער נייער רבי. גימנאַזיע, אוניווערסיטעט, דאָקטאָר — אָט דאָס זענען נעווען די נייע האָפענונגען.

ביכער, ביכער, ביכער — אָט דאָס איז געווען אונזער עבודה, אונזער יצר־הרע, אונזער לעבען!

ביכער אין פּתריל׳עווקע? פון וואַנען זאָלען זיך נעמען אין פּתריל׳עווקע ביכער? וויפיעל ס׳איז געווען ביכער ביי באַקאַנטע האָבען מיר זיי איינגעשלונגען און האָבען זיך ענגומען צו דער ביבל׳יאָטעקע.

נאָר די פּתריל׳עווקער ביבל׳יאָטעקע האָט אונז געקלעקט אויף איין צאָהן.

ביכער, ביכער, ביכער! אונזער מאָגען האָט געמאָהנט מזונות: ביכער און ביכער!

האָט אונז דער לעהרער איינמאָל אין אַ שענעם פריהמאָרגען אַנטפלעקט אַ סוד, אַנגעוויזען איין אוצר — צוויי גרויסע שאָפעס, פול אַנגעשטופט מיט ביכער. און שטעלט אייך פאָר, ביי וועמען? ביי המנ׳ען!

פון דעמאָלט־אָן זענען מיר געוואָרען אָפטע־אָפטע געסט ביי המנ׳ען! ענגומען ביכער, אָפּגעפּראַכט די ביכער און ענגומען

אנדערע ביכער, אלערליי ביכער. ביי המנ'ען זענען נעווען ביכער און ביכער, פון פל טוב!

פון דעמאלט־אן האט זיך אנגעהויבען אונזער קענטשאפט. און ווי ווייט און ווי שטארק זענען מיר געווען נתפעל, אז מיר האבען זיך באקענט מיט המנ'ען גופא!

ערשטענס, זענען מיר נתפעל געווארען פון דעם, וואס המן איז קלאר אומעטום, „ווי א וואסער". פון וואס איהר זאלט מיט איהם נישט רעדען — ווייסט ער; וואס פאר א בוך איהר זאלט נישט אנחאפען — האט ער איהם נעלייענט.

צווייטענס — אלס מענטש.

א מאדנער, א משונה־מאדנער מענטש, אט דער המן! נישט נאר קיין שלעכטער בטבע, נישט נאר קיין בייזער, קיין טרוקענער, קיין אנגעבלאזענער; אדרבה — א צוגעלאזטער, א ווייכער, א פריינטליכער, און תמיד גרייט אייך צו דינענן, נעהן וואוהין איהר ווענ איהם הייסען און טהון וואס איהר ווילט.

אין שטוב — שטיל ווי א טויב. קלענער ביי זיך פון אלעמען. האדעווענט אליין די קאץ, גיט אכטונג, מע זאל געבען עסען דעם הונט, גיט זיך אפ מיט פויגעלעך נאר, טיילט־ארוים די דינענסטען אין קיך אריין, נישט נעהערט, ער זאל עמיצען זאגען א הויך ווארט — א מאדנער, א משונה־מאדנער מענטש, אט דער דאזיגער המן!

— פאר וואס האט מען איהם א נאמען נעגעבען המן? — האב איך אויף א ציקאוועסט א פרעג נעטהאן איינמאל אין דער היים, און האב באקומען דערויף אזא מין ענטפער:

— דערפאר, וואס ער איז א המן.

איך האב מיך נעפרובט איבערשפארען:

— וואס פאר א המן איז ער? ער איז, דאכט זיך, נאר נישט קיין המן!

האט מען מיר דערויף נעענטפערט:

— רעדסט, ווי א קינד. דער מענטש איז איין המן! דער מענטש זיצט איין אלמן שוין אפשר פופצעהן יאָהר און האָט נישט חתונה! נענוג? דער מענטש האָט צוויי טעכטער, דוקא שענע מיידלעך, האלט ער זיי אויף א יקרות און ווי קיין שידוך נישט מהון. נענוג? דער מענטש האָט נאָך אויף זיין לעבען קיין שמייכעל נישט געטהאָן. נענוג?

איך האָב מיך אָנגעהויבען צוקוקען צו המ'ען נעהענטער. אמת: מע זעהט פון איהם נישט קיין פרייליכע מינע, מע זעהט פון איהם קיין שמייכעל נישט. תמיד פארטראכט, שטענדיג ערנסט; ערנסט בשעת ער רעדט, ערנסט בשעת ער טהוט עפּים, ערנסט בשעת ער האָדעוועט די קאץ, ערנסט בשעת ער גיט די פוינעלעך א טרונק, ערנסט בשעת ער טיילט־אויס אין קיך אריין און נעמט־אָף חשבון פונ'ם מארק.

גלייך, אויסגעצויגען, ווי א סטרונע, מיט'ן אויסגעפליקטען בערדעל, מיט'ן לאנגען נעקנייטשטען האלז, מיט דער ארויסגעשטעלטער אונטערשטער ליפּ, שטענדיג ערנסט, קיינמאָל נישט קיין שמייכעל טהון — א המן, איין אמת'ער המן, און דאָך א וואויליער, א צוגעלאָזטער, א פריינטליכער, א קלוגער, א מחיה'דיגער מענטש!

— וואָס פאר א המן איז ער?

אזוי האָבען מיר זיך געפרעגט איינס דאָס אנדערע, איך און מיין חבר, און האָבען נישט געקאָנט געפינען קיין תירוץ.

מיט א מאל איז אונז פארענטפערט נעוואָרען די קשיה.

ג.

איך מיין, אז איך וועל אייך אפילו נישט זאָגען, וועט איהר אליין פארשטעהן, אז פון אונזער אפּט־אריינקומען צו המ'ען האָבען מיר זיך סוף־כל־סוף צוגעשלאָגען צו זיינע טעכטער, צו די „המ'טעס".

פֿאר וואָס זאָג איך „צוגעשלאָגען"? ווייל ער האָט זיי געהאלטען פֿמעט אונטער'ן שלאָם.

קיין בן־אָדם האָט זיי נישט געקאָנט זעהען. זיי האָבען זיך געהאט זייער באַוונדער חדר. צום פֿאָטער קיינמאָל נישט ארויסגעגאַנגען. מיט קיין זאַך אין שטוב זיך נישט אָפּגענעבען, א חוץ ביכער. היינט פון וואַנען זאָל מען זיי קענען?

ויהי היום, מיר קומען איינמאָל צו געהן — נישטאָ המן אין דער היים. ערגיץ אוועקגעגאַנגען.

זענען מיר אריינגעקומען צו איהם אין חדר אריין, דאָרט וואו דער אוצר פון ביכער. און אזוי ווי מיר קומען־אריין — טרעפען מיר צוויי נקבות זיצען און לייענען, איינע שענער פון דער אנדערער: איינע א הויכע, אין איידעלע, מיט שוואַרצע אויגען און מיט שוואַרצע האָר; די אַנדערע א נידעריגע, א קיילעכיגע, איין אונטערגעשאַרענע, מיט קלוגע, לעבעדיגע, גרויע אויגען.

דאָס זענען געווען המנ'ס טעכטער, די „המנ'טעס".

איך רעכען לחלוטין פֿאר איין איבעריגע זאַך באשרייבען, ווי אזוי מיר האָבען זיך באקענט מיט המנ'ס טעכטער, פון וואָס מיר האָבען נערעדט, ווי אזוי מיר האָבען נערעדט. דאָס איז אזא מאטעריאל, וואָס לאָזט זיך ציהען, ווי גומעלאַסטיק; אזא מאטעריאל, וואָס מע קאָן פון איהם ציהען פֿאָדעם אָהן א שיעור און שרייבען און שרייבען און שרייבען.

נאָר וויפיעל מע זאָל נישט שרייבען — א סוף מוז עס דאָך אמאָל האָבען: דעם שפּיץ, דעם שפּיץ מוז מען ארויסזאָגען.

דער שפּיץ — מיר האָבען זיך ביידע פֿארליעבט.

מיין חבר — אין דער עלטערער, דער הויכער מיט די שוואַרצע האָר, און איך — אין דער קלענערער, מיט די בלויע גרויסע אויגען.

מיר האָבען זיך ביידע פֿארליעבט מיט דער אמת'ער, הייסער, מסופּנ'ער ליעבע. פֿארליעבט, ווי עס קאָנען זיך פֿארליעבען צוויי כּתרי־עוועקער בחורים'לעך, וואָס זענען אויף זייער לעבען נאָך נישט געוועסען נאָהענט נעבען א מיידעל, סע זאָלען זיך זיי ניט אָנצינדען

די בעקלעך; וואָס האָבען געוואוסט, אז א „כּלה" איז די, וואָס מע פיהרט זי צו דער חופה; וואָס האָבען געוואוסט, אז א ליעבע איז די ליעבע פון שיר־השירים, אז א ראַמאַן איז הייליג, קודש־קדשים.

מיר האָבען זיך ביידע, איך מיט מיין חבר, „אנטפלעקט", אויסגעזאָגט איינער דעם אנדערען פונ'ם הייליגען סוד, און פון דעמאָלט־אָן איז צוגענומען געוואָרען אונזער גליקליך קינדערש לעבען.

פון דעמאָלט־אָן איז צוגענומען געוואָרען דער שלאָף פון אונזערע אויגען, דער אפעטיט צום עסען, און אפילו דער אפעטיט צום לערנען און דער חשק צו די ביכער.

דאָס הייסט, לערנען האָבען מיר אפילו נישט אויפגעהערט צו לערנען. מיר האָבען זיך געגרייט אוועקצופאָהרען שטודירערן. נאָר ס'איז שוין געווען נישט דאָס; נישט דאָס פייער, נישט דער ברען, וואָס פריהער.

פון דעמאָלט־אָן האָבען מיר געטשאָטעוועט קומען צו המנ'ען פונקט דעמאָלט, וועו ער איז נישטאָ אין דער היים, און מיר זענען געווען גליקליך, אז מיר האָבען געקאָנט רעדען חאָטש עטליכע, עטליכע ווערטער מיט די דאָזיגע „הויבע אוידעלע נשמות".

אזוי האָבען זיי אויסגעזעהן ביי אונז אין די אויגען, וויל נערעדט האָבען זיי ווינציג, און נאָר געקוקט, געקוקט אויף אונז, און יעדער קוק האָט אָנגעצונדען ביי אונז א פייער אין הארצען, יעדער קוק איז געווען א שאָם פון א ביקס, א בליץ פונ'ם הימעל.

און נאָכדעם, אז המן האָט אָנגעקלונגען אין דער טיר, האָבען זיי זיך פארבאָרגען ביי זיך אין חדר און שוין מעהר נישט באַוויזען זיך פאר אונז ביז'ן אנדערען מאָל.

אזוי האָט זיך דאָס געצויגען, ביז ס'איז געקומען די צייט פון אונזער אוועקפאָהרען צום עזאמען.

ד.

דאָס אוועקפאָהרען צום עקזאמען איז געווען ביי אונז אזא יום־טוב, וואָס מיר האָבען זיך געגרייט צו איהם עטליכע יאָהר פֿסדר.

וויפיעל צרות און יסורים דאָס האָט געקאָסט! וויפיעל מלחמות איז מען אויסגעשטאַנען! וויפיעל טרערען זענען פֿאַרגאָסען געוואָרען, איידער מיר האָבען גע׳פּועל׳ט, אז מע זאָל אונז לאָזען שטודיערען, איידער מיר האָבען דערהערט דאָס גוטע וואָרט, אז מע פֿיהרט אונז אָפֿ אין דער גרויסער שטאָדט אריין צום עקזאמען!

און אז ס׳איז געקומען די צייט פון פאָהרען צום עקזאמען, זענען מיר געבליבען שטעהן, איך און מיין חבר, ווי אין דער הינהער־פּלעץ. נישט געוואוסט וואָס צו טהון.

אוועקפאָהרען און נישט גערעדט מיט אונזערע „הויכע איידעלע נשמות" פון גאָרנישט? ניט אויסגעזאָגט פאַר זיי פון יענעם הייליגען סוד קיין וואָרט אפילו?... נאָר ווי אזוי רעדט מען? ווי אזוי הויבט מען אָן צו רעדען מיט אזעלכע „הויכע איידעלע נשמות"?

און ס׳איז געבליבען ביי אונז ביידען, מיר זאָלען דאָס אַרויס־זאָגען דורך בריעף, אויסגיסען אויף פּאַפּיער.

און מיר האָבען אויסגענאָסען אונזער הארץ אויף פּאַפּיער.

וואָס מיר האָבען דאָרט געשריבען — קאָן איך איצט נישט נערענקען. און אפילו ווען איך זאָל נערענקען, וואָלט איך אייך נישט אויסגעזאָגט, וואָרום איהר וואָלט דאָס נישט פֿארשטאַנען און איהר וואָלט נעלאכט.

און מיר האָבען נישט געלאכט. ניין, דוקא נישט! מיר האָבען געוויינט.

מיר האָבען זיך נעגעבען אויגן דאָס אנדערע איבערלייענען די דאָזיגע בריוולעך און האָבען געווייגט, געווייגט מיט טרערן, מיט הייסע, אמת'ע טרערן!

גוט אויסגעווייגט זיך, האָבען מיר אונזערע צוויי שענע מליצה־בריף איבערגעגעבען מיט גרויס מיה דורך המנ"ס דיענסטמיידל, און אויף מאָרגן, אז מיר זענען געקומען אין דער „געוועהנליכער צייט" צו המנ'ען, אין דער צייט, וועו ער איז נישטאָ אין דער היים, האָט אונז דאָס דיענסטמיידל באָגעגענט מיט א מאָדנע שמייכעל אויפ'ן פנים און האָט אונז אריינגעפיהרט אין המנ"ס חדר אריין און געהייסען צוווארטען, ביז די „באָרישנים" וועלען אריינקומען פון גאָרטען.

און מיר האָבען זיך צוגעזעצט וואָרטען, ביז אונזערע „הויכע אייזעלע נשמות" וועלען אריינקומען פון גאָרטען.

ס'איז געווען אפען דאָס פענסטער. אין דרויסען האָט נעשיינט, — אָנהויב זומער איז דאָס געווען — די זון האָט פרייליך אראָפגעקוקט פון איהר הויכען געצעלט, פונ'ם לויטער־בלויען הימעל, און פונ'ם גאָרטען — דער איינציגער אידישער גאָרטען אין פתרילעווקע — האָט זיך געלאָזט הערען א זיסער ריח פון די ווינשעל־בוימער, וואָס האָבען געהאַלטען אין רעכטען בליהען, און די קליינע ווייסע שמעקעדיגע ווינשעל־בליהמעלעך האָבען זיך, ווי פליענעלעך, ווי קליינע ווייסע לעבעדיגע פליענעלעך, פרייליך געטראָגען אין דער לופטען, און עס האָט זיך געלאָזט הערען א זשומען, א פישטשען און א שמוצערען פון א סך־א סך פויגלען פונ'ם גאָרטען, פונ'ם איינציגען אידישען גאָרטען אין פתרילעווקע.

עס האָט זיך געעפענט די טיר און עס זענען אריינגעקומען אונזערע „הויכע אייזעלע נשמות".

און אז אונזערע „הויכע אייזעלע נשמות" זענען אריינגעקומען, האָבען מיר זיך בייזע, איך און מיין חבר, א חאַפ געטהאָן פון די ערטער, זיך געגרייט האָרכען איין ענטפער אויף אונזערע טרויעריגע בריף, אויף אונזערע אומשולדיגע טרערן.

נאָר די „הויכע איידעלע נשמות", אז זיי האָבען אונז דער־זעהען, האָבען זיי א קוק געטהאָן איינם אויף דאָם אַנדערע און האָבען אויסגעשאָסען א געלעכטער אונז גלייך אין פּנים אַריין און זענען אַנטלאָפען צו זיך אין חדר אַריין.

און איך מיט מיין חבר זענען נעבליבען שטעהן, ווי געלעהמט, נעקוקט איינם אויף דאָם אַנדערע און נישט נעקאָנט אויסרעדען קיין וואָרט אפילו.

א גליק, וואָם דאָם דיענסטמיידעל איז אַריינגעקומען צו אונז. און אַריינגעקומען איז זי צו אונז מיט אזא מינע, ווי איינער רעדט: „וואָם שטעהט איהר, ווי די לעהמענע נולמס? נעהט אייך געזונטערהייט!"...

מיר האָבען פאַרשטאַנען, אז מיר דאַרפען געהן; נישט געהן, נאָר לויפען, לויפען וואוהין די אויגען וועלען טראָגען! און מיר זענען געלאָפען, געלאָפען פון דער דאָזיגער שטוב, גלייך ווי עמיצער האָט אונז געיאָגט, גלייך ווי צעהן בייזע הינט זענען אונז נאָכ־נעלאָפען, און יענער געלעכטער האָט זיך געלאָזט הערען, געקלונגען אין אונזערע אויהערען.

און די זון האָט געשיינט, און די ווינשעל־בוימער האָבען געבליהט, און די פויגלען האָבען געזשומעט און געפישטשעט און נעשמוצערט, און איך מיט מיין חבר זענען געלאָפען, געלאָפען, און יענער געלעכטער האָט זיך נאָך געלאָזט הערען, נעקלונגען אין די אויהערען.

עס איז אונז פאַרנטפערט געוואָרען די קשיה, פאַר וואָם מע האָט איהם גערופען „המן" און זיינע טעכטער — די „המנ'טעס".

געצעל

געשריבען אין יאהר 1904.

געצעל

— זיצט, איך ווע׳ אייך דערצעה׳לען א מעשה מיט נים.
— מיט וואָס? מיט נים?
— מיט נים!
— איצט? בשעת מלחמה?
— אדרבה: ווייל מלחמה, ווייל ס׳איז אייך לאַ־עלימ׳דינ אויפ׳ן הארצען, ווייל איך אייך א בישל צעשלאָגען די מחשבות. און אגב, אז מע צעבייסט א נוס, נעפינט מען א יאָדער.

I

נעהייסען האָט ער געצעל, נאָר נערופען האָט מען איהם גויעצע׳, נעהאַלטען איהם פאר א פּרא־אָדם: ווער עס האָט נאָר געהאט גאָט אין הארצען, דער האָט געטריבען מיט איהם קאָטאָוועס, געמאכט פון איהם חוזק. נעווען איז ער צווישען די קליינע יונגלעך אין חדר א בחור׳ל א דערוואַכסענער שוין, א לעפּעשעוואָטער, מיט מגושם־גראָבע הענט און מיט מגושם־גראָבע ליפּען. א קול האָט ער געהאט, ווי פון א פאס, און געגאנגען איז ער מיט בריטע הויזען און מיט גרויסע שטיוועל, ווי א בער. א קאָפּ איז אויף איהם נעזעסען א גרויסער, ווי א באַק־דייזשע, און אַנגעשטאָפּט איז ער נעווען, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט קלאָטשע, היי

אַדער פּעדערען. אַזוי האָט נעזאָגט אויף איהם אין חדר דער רבי׳, רב יענקעל, איהם אויסגעווארפען אלע מאל זיין וואופס: „גויצעל", „ווערגעלעץ", „גראָבער נפש", „טרפה׳נער ביין", „אָפּסען־פּעל", וכדומה אזעלכע שענע צונעמענישען. און ער? גאָרנישט! ס׳זאל איהם אפילו אָנהויבען ריהרען! פּארקלויבען זיך אין א ווינקעל, אָנגעשטאָפּט פולע באקען און געמאלה־גרה׳ט, ווי א קאלב. גויצעל האָט נעהאלטען, פּארשטעהט איהר מיך, פון דער אכילה. עסען איז ביי איהם געווען טייערער פון וואָס איהר ווילט. „א קישקע אָהן א דנא" — האָבען נעזאָגט אויף איהם זיינע חברים. „א זוללׁ־וסובא׳ניק" — האָט נעזאָגט אויף איהם דער רבי׳. און גויצעל זאל זיך דאָס אפילו פּארקרימען! דער־מאָפּט דעם אָנבייסען, ארויין אין מויל אריין און נעריבען אויף וואָס די וועלט שטעהט. און אָנבייסענם האָט מען איהם נע־טראָגען אין חדר אריין תמיד די בעסטע — קנישעס מילכיגע מיט וואַרעניקעס לרוב! אָט דער מגושם׳דיגער לעפּעשעוואָטער בחור איז נאָך געווען צו די צרות ביי זיין מאמע די נגידית׳טע א ציטערינער, א בן־יחיד׳על, האָט זי איהם געהאָדעווען, געשטאָפּט טאָג ווי נאכט, ווי מע שטאָפּט א גאנז, און כסדר געקלאָגט זיך, אז „דאָס קינד עסט גאָרנישט".

— מע באדארף איהם אָפּשפּרעכען א גוט אויג, — פלעגט נאָכדעם זאָגען דערויף דער רבי׳ רב יענקעל, געווויינטליך, הינטער די אויגען.

— א מפה דער מאמען! — פלעגט איהם אונטערהעלפען די רביצין מיט א ניגון און מאכען בשעת מעשה אזא פּנים, אז ס׳איז נישט מענליך געווען, מע זאל נישט לאכען. — אין פאָלעסיע אזעלכע קינדערלעך וויסעלט מען נאָך, איהם זאל זיין פּאר מיינע ביינער!

— נאָך זיין קאָפּ זאל איך בלייבען! — לאזט־אוים נאָך איהר דער רבי׳ און רוקט איהם אן דאָס היטעל איבער די אויהערען.

דער גאנצער חדר לאכט, און נויעצעל זיצט אנגעבלאזען און שווייגט; ברוגז איז ער טאקי, נאר ער שווייגט. שוער אריינ־צוברענגען איהם אין פעס; נאר האט מען איהם אריינגעבראכט אין פעס — איז נו־נו! א בער, אז מע צערייצט איהם, באראף נישט זיין אזוי מסוכן, ווי ער. פאר פעס הויבט ער אן טאנצען און בייסען זיך אליין מיט די נעזונטע ווייסע צייהן אין די הענט אריין, און לאזט ער ארא א פאטש, קאן מען איהם פיהלען, טאקי האבען הנאה. דאס האבען זיינע חברים געוואוסט גאנץ גוט, טאקי פארזוכט אויף זייערע פלייצעס, און מהאי טעמא מורא געהאט פאר איהם אימת־מות, נישט געוואלט האבען מיט איהם קיין מנצ־ומשא. פאר קלעפ, פארשטעהט איהר מיך, האבען אידישע קינדער דרך־ארץ... און בכדי מע זאל זיין געוואהרענט פון געצעל׳ס קלעפ, האבען אלע צעהן חדר־יונגלעך בחברותא געמוזט מאכען אקענען איהם יד־אחת, צעהן חברים אקענען איינעם, און אט אויף אזא־נ־אופן איז געוואהרען ביי יענקלען אין חדר צוויי פתות: פון איין זייט אלע תלמידים, פון דער אנדערער זייט נעצעל. די תלמידים האבען געשארפט די מוחות, נעצעל — דעם קולאק. די תלמידים האבען נעלערנט, נעצעל האט נעפרעסען קנישעס מיט ווארעניקעס לרוב.

II

ויהי היום, ס׳איז געקומען אונטער א יום־טוב, האבען זיך חברה צונויפגעקלויבען שפיעלען אין נים. דאס שפיעל איז נים איז א שפיעל, ווי אלע שפיעלען, נישט בעסער פון דריידעל און נישט ערגער פון קארטען; דאס שפיעל באשטעהט אין פאר־שיידענע שפיעלען: אין „גריבעל", אין „באנק" און אין „יאר־מעלקע". און אויסלאזען לאזט זיך אויס דאס שפיעל, ווי, נע־ווינטליך, יעדעס שפיעל: איינער פארשפיעלט, דער אנדערער

נעווינט. און, ווי אומעטום, איז דער וואָס נעווינט א חכם און א בריה און א וואויל־ער יונג, און דער וואָס פארשפּיעלט — דער איז א טפש און א בהמה און א שלים־מזל'ניק, פונקט ווי, להבדיל, אין די גרויסע מקומות, אין די קלובען, דאָרט, וואו דער עולם זיצט יומם ולילה און איז זיך עוסק אין הלכות קאָרטען.

האָבען זיך, הייסט עס, חברה צונויפגעקלויבען אין חדר, אלע צעהן חברים, שפּיעלען אין נים. איבערגעקהרט א באנק, אויס־גענעגט א שורה נים אויף דער ערד און גענומען וואַרפען פון דער באנק אראָפּ צו דער שורה; ווער עס וועט מעהר אויסשלאָגען פון דער שורה, דער האָט נעווינען. פלוצים עפענט זיך די טיר און עס קומט אריין געצעל, מיט פויל קעשענעס, געווויינטליך.

— ברוך הבא, א איד! — רופט זיך אָן איינער.

— מע זאָל דערמאנען משיח'ן! — מאכט דער אנדערער.

— ויבוא המן! — זאָגט דער דריטער.

— מאכט רש"י: דער רוח האָט איהם געבראכט צו טראָגען!

— אין וואָס שפּיעלט איהר, אין באנק? שפּיעל איך אויך מיט אייך. איך האָב נים. — אזוי זאָגט געצעל און באקומט באלד א תשובה:

— לא מיט א ספּאָריק!

— פאר וואָס?

— דערפאר!

— נו, וועל איך אייך צעשלאָגען דאָס שפּיעל!

און נישט לאנג געטראכט, גענומען מיט די בערישע פים און צעשליידערט די שורה נים איבער דער גאנצער שטוב. האָט דאָך עס חברה מסתּמא פארדראָסען. א העזה פון א יונגאטש!

— קינדער, וואָס שווייגט איהר איהם? — האָט זיך אָנגערופען איינער.

— הבה נתחכמה! — רופט זיך אָן נאָך איינער.

— לאָמיר איהם דורכברעכען די ביינער! — פארטייטשט א דריטער.

— אנו, פרובט זיך! — מאכט געצעל און פארקאטשעט די ארבעל, גרייט צו דער ארבייט.

און ס'איז ארויס א מלחמה, א געשלעג צווישען ביידע כּתות. פון איין זייט דער גאנצער חדר, פון דער אנדערער זייט — געצעל.

צעהן איז נישט איינער. זיי האבען טאקי נעפיהלט דעם טעם פון זיינע געזונטע קולאקעס; א צוויי־דריי סימנים: ביילען אין שטערן און לאנטערנעס אונטער די אויגען האבען טאקי נעחאפט זיי; דערפאר האבען זיי אבער אויך איהם נעגעבען צו זעהען די וועלט מיט זייערע שארפע נעגעל און מיט די צייהן און מיט וואס נאר מע האט געקאנט, פון פארעגט און פון הינטען און פון אלע זייטען, געדראפעט, געשטשיפעט, געפליקט, געריסען, נעביסען — בקיצור, צעהן איז נישט איינער, גובר געווען האבען זיי, און געצעל האט געמוזט, מחילה, נעמען דעם וועג און מאכען פליטה. און ערשט דא הויבט זיך אן די רעכטע מעשה מיט די נים.

III

ארויסגעגאנגען אין דרויסען א צעקאשמעטער, א צערדראפע־מער, מיט צעריסענע פלודערען, איז געצעל נעבליבען שטעהן א ווייל פארטראכט. נאכדעם האט ער זיך נענעבען א פאטש מיט ביידע הענט איבער די קעשענעס, און עס האט זיך נעלאזט הערען א קלינגען פון א סך נים.

— וויל איהר, הייסט דאס, מיט מיר נישט שפיעלען אין נים? לאז זיך מיט אייך שפיעלען דער מלאך־המות! איך האלף אייך אויף סים סאט כפרות! איך קאן באשטעהן, מיר זאלען זיך אליין אינצווייען שפיעלען...

אזוי האט געצעל א זאג געטהאן צו זיך אליין און האט זיך געלאזט גיהן וואו די אויגען וועלען איהם טראגען. אפנעשטעלט

זיך אין מיטען וועג, טהוט ער א זאָג צו זיך, גלייך ווי ער וואָלט דאָ נעווען מיט עמיצען זאָלבאַנאַנד:

— וואוהין זשע, נעצעל, וועלען מיר נעהן, אשטייגער? — און טאקי באלד זיך אליין נעענטפערט:

— אהין, ווייט... הינטער דער שטאָדט, אויף יענער זייט מיהלען. דאָרט איז נישטאָ קיינער. דאָרט וועלען מיר זיך זיין איינע אליין אינצווייען, קיינער וועט אונז נישט שטערען. און לאָז עמיצער פֿרובען אונז שטערען, וועלען מיר ברעכען ביינער, מאכען א תל...

און נעצעל, רעדענדיג אזוי מיט זיך אליין, פיהלט, אז ער איז נישט איינער, נאָר צוויי, און כּח פיהלט ער אין זיך פֿאַר צוויי! אנו, לאָזען נאָר קומען אהער זיינע חברים, מאכט ער פון זיי א מאטשינקע, א האנטשירקע, א חורבן! און ער האָט דערפון שטאַרק הנאה און הערט נישט אויף צו רעדען מיט זיך אליין, גלייך ווי ער וואָלט דאָ נעווען באמת זאלבאנאנד.

— הער נאָר אויס, ביז וואנען וועלען מיר, אשטייגער, נעהן? — מאכט ער צו זיך אליין און ענטפערט זיך טאקי תּוך־כּדי־דבור:

— נו, עס וועגדט זיך אין דיר.

— טאַמער וואָלטען מיר זיך נאָר דאָ צוגעזעצט שפּיעלען אין נים? הא? וואָס זאָגסט דו, נעצעל?

— טא, ביי מיר האָסט דו נע'פּועל'ט.

און נעצעל זעצט זיך צו אויף דער ערד, העט־וויט הינטער דער שטאָדט, אויף יענער זייט מיהלען. ארויסגענומען און איבער־געצהלט די נים, צעטיילט זיי אויף דער האלב, גלייך אויף גלייך; איין העלפט אריינגעלעגט אין דער רעכטער קעשענע, די אנדערע העלפט אין דער לינקער קעשענע, אויסגעטהאָן דאָס היטעל און אריינגעוואַרפען אהין פון דער רעכטער קעשענע עטליכע נים און א זאָג געטהאָן צו זיך אליין:

— זיי מיינען, אז אהן זיי קאן מען זיך נאר נישט באנעהן... הער נאר אויס, געצעל, אין וואס פאר א שפיעל שפיעלען מיר?
— איך וויים? אין וואס פאר א שפיעל דו ווילסט.
— אפשר וועלען מיר שפיעלען אין „אום צי גראד"?
— ביי מיר האסט דו נע'פועל'ט.
און ער טהוט א טרייסעל מיט דער יארמעלקע און א מאך:
— אצינד טרעף! אום, צי גראד? נו, רעד וועדער! — מאכט ער צו זיך אליין און טהוט זיך א זעץ מיט'ן עלענבויגען אין זייט אריין און ענטפערט זיך אליין:
— גראד.
— גראד, זאגסט דו? ווי לאנג שמייסט מען דיך! נעב אהער. האסט פארשפיעלט דריי נים.
און ער נעמט־ארויס פון דער לינקער קעשענע דריי נים, לענט זיי איבער אין דער רעכטער. וויעדער א מאל א טרייסעל מיט דער יארמעלקע און וויעדער א מאל א פרעג:
— נו, ווייטער. אום, צי גראד?
— אום.
— אום, זאגסט דו? ווי לאנג קרענקסט דו! נעב אהער, דו האסט פארשפיעלט פיער נים!
און ער לענט־איבער פון דער לינקער קעשענע אין דער רעכטער פיער נים, טהוט א טרייסעל מיט דער יארמעלקע און א מאך צו זיך אליין:
— נו, אפשר וועסט דו איצט טרעפען? אום, צי גראד?
— גראד.
— גראד, זאגסט דו? ווי לאנג פוילען די ביינער דיינע! נעב אהער, דו פארך איינער, פינף נישלעך!
— נענוג איך פארשפיעל, שעלסט דו זיך נאך?
— וואר איז דיר שולדיג, אז דו ביזט א בהמה און טרעפסט, ווי א בלינדער אין גרוב? נו, זאג שוין ווייטער, זאג: אום, צי גראד? איצט וועסט דו שוין מסתמא געווים טרעפען.

— נראָד.

— נראָד? לעבען זאָלסט דו מיר אזוי! געב אהער, דו פערד איינער, זיעבען ניס, און טרעף נאָך א מאָל: אום, צי נראָד?

— נראָד.

— וויערער א מאָל נראָד? איך זאָל דיך אזוי האָבען פאר א טאטען! געב אהער, שלים־מזל, נאָך פינף ניסלעך, און טרעף שוין אצינד, אפשר וועסט דו חאָטש איין מאָל טרעפען: אום, צי נראָד? נו, וואָס שווייגסט דו!

— איך האָב שוין נישט קיין ניס.

— ס'א ליגען! דו האָסט!

— ווי איך בין א איד, איך האָב נישט.

— טהו נאָר א זוך גוט אין קעשענע אויפ'ן דנא! אָט אזוי.

— נישטאָ קיין סימן אפילו!

— נישטאָ? פארשפיעלט אלע ניס? נו? צו וואָס האָט דאָס דיר געטויגט? ביזט דו נישט קיין בהמה?

— געגוג, האָסט אפגעוואונען ביי מיר אלע ניס, רייצסט דו זיך נאָך מיט מיר?

— א מצוה, זעהר רעכט! האָסט געוואָלט ביי מיר אפ־געווינען, האָב איך ביי דיר אפגעוואונען.

און גויעצעל איז העכסט צופריערען פון דער מעשה, וואָס געצעל האָט פארשפיעלט, און ער, גויעצעל, האָט געוואונען. ממש ער פיהלט, אז עס קומט איהם צו א שטיק נעזונט. ער פיהלט זיך איצטער בכח אפגעווינען ביי דער גאנצער וועלט אלע ניס. „וואו נעמט מען זיי איצטער, די חברים מיינע פון חדר? וואָלט איך זיך מיט זיי צערעכענט! איך וואָלט זיי נישט איבערגעלאזט קיין איינציג ניסעל אפילו אויף א רפואה! זיי וואָלטען זיך אויסציהען ביי מיר, א מיתה משונה איינגעמען דאָ אויפ'ן אָרט!"...

און געצעל ווערט אין פעם, מלא רציחה, לענט־צונויף די קולאקעס און קריצט מיט די צייהן און רעדט צו זיך אליין, גלייך ווי ער וואָלט דאָ באמת געווען זאלבאנאנד:

— אנו, פרובט איצט זיך אָנהויבען מיט מיר! אצינד בין איך שוין נישט אליין! אצינד זענען מיר שוין זאלבאנאנד!... נו, געצעל? וואָס ביזט דו געבליבען זיצען עפּים, ווי א חתן? לאָמיר נאָך שפּיעלען א ביסעל אין נים.

— אין נים? וואו האָב איך נים? איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אז איך האָב שוין נישט קיין אייגציג ניסעל אפילו.

— אך! איך האָב גאָר פּארגעסען, אז דו האָסט שוין נישט קיין נים... ווייסט דו וואָס? איך וועל דיר געבען איין עצה, געצעל.

— דהיינו?

— געלט האָסט דו?

— איך האָב. נו, איז וואָס?

— קויף ביי מיר נים.

— וואָס הייסט, איך זאל ביי דיר קויפען נים?

— בהמה, ווייסט נישט וואָס הייסט קויפען? געב מיר געלט, נא דיר נים. הע?

— נו, מהכתּיתי. ביי מיר האָסט דו גע'פּועלט.

און ער נעמט־ארויס פון בייטעלע א זילבערנע גריוונע, דינגט זיך אויס פּאר'ן מקח, צעהלט־אָפּ א פּאָר צעהנדליג נים פון דער רעכטער קעשענע אין דער לינקער, און דאָס שפּיעל הויבט זיך אָן גאָר איבער א נייעס.

IV

א ענייטער קאָרטען־שפּיעלער, דערצעהלט מען, האָט געוופּען א האלבע שעה פּאר'ן טוידט זיין זוהן, אויך א קאָרטען־שפּיעלער, און רופט זיך אָן צו איהם בזה הלשון:

— מיין קינד! איך געה־אוועק פון דער וועלט, מיר וועלען זיך שוין מעהר נישט זעהן קיינמאָל. איך ווייס, אז דו שפּיעלסט

אין קאַרטען, דו האָסט מיין חולאת... שפּיעלען מעגסט דו וויפּיעל דו ווילסט, נאָר אָפּשפּיעלען זיך — זאָל דיך נאָט שומר ומציל זיין!

די דאָזיגע ווערטער זענען, להבדיל, א תורה. נישטאָ קיין ערגערע זאַך אויף דער וועלט, ווי אָפּשפּיעלען זיך. דאָס טהוט־אויס, זאָגען געניטע מענטשען, ביז צו דעם לעצטען העמד! דאָס טרייבט־ארײַן אין שאול־תחתיה אַרײַן, און מע קאָן שוין נאָכדעם קיין תחית־המתים נישט אויפשטעהן! אזוי זאָגט די וועלט, און אזוי איז געווען אויך מיט אונזער חברה־מאַן. ער האָט אזוי לאַנג געארבייט מיט'ן היטעל: אום, צי גראָד, געלעגט פון איין קעשענע אין דער אַנדערער, ביז די לינקע קעשענע איז געבליבען אָהן איין ניסעל.

— נו, פאַר וואָס שפּיעלסט דו נישט?

— איך האָב שוין נישט מיט וואָס.

— וויעדער א מאָל געבליבען אָהן נים, שלים־מזל?

— דו זאָגסט, איך בין א שלים־מזל, און איך זאָג, דו ביזט א שולער.

— זאָגסט דו נאָך א מאָל דאָס וואָרט „שולער", געב איך דיר איבער די פּיסקעס.

— לאָז דיר גאָט געבען אזא זין!...

געצעל בליבט זיצען עטליכע מינוט שטיל, גראָבעלט מיט די פינגער אין דער ערד, גראָבט א גריבעל און ברומט שטילערהייט א לידעל אונטער דער נאָז. נאָכדעם טהוט ער א זאָג:

— סקוטשנע! לאָמיר שפּיעלען אין נים.

— וואו האָב איך נים?

— האָסט נאָך עפּיס געלט? איך וועל דיר פּארקויפּען נאָך א צעהנדליג.

— געלט? וואו האָב איך געלט? איך האָב שוין נישט א גראָשען!

— נישט קיין נים און נישט קיין געלט? אוי, איך וועל דאָס נישט אויסהאַלטען! חא־חא־חא!

און דער „חא־חא־חא" צעשיט זיך איבער'ן גאנצען פעלד, קלינגט זיך אָפּ מיט א ווייערער־קול אינ'ם געריכטען ווייטען וואלד, און געצעל קאטשעט זיך פּאר געלעכטער.

— וואָס איז מיט דיר פּאר א געלעכטער, דו גויעצעל אייר־נער? — מאכט ער צו זיך אליין, און טאקי תּוך־כּרי־דבור זיך אליין אָפּגעענטפערט:

— דאָס לאָך איך פון דיר, שלים־מזל. גענוג דו האָסט מיר פּארשפּיעלט אלע נים — צו וואָס האָט דיר געטויגט נאָך נעמען און פּארשפּיעלען דאָס געלט אויך, אזוי פיעל געלט, דו שוטה בן פּיקהאָלץ? אוי, איך וועל דאָס נישט אויסהאלטען! חא־חא־חא!

— האָסט דאָך מיך אליין ארויפּגעפיהרט דערויף, דו רשע מרושע, דו שלעכטער יונג, דו טרפה'נער בּיין!

— חכם בלילה! אז איך זאָל דיר זאָגען אָפּשניידען די נאָז, דאַרפסט דו מיך פאָלגען? דו פּעטאָך איינער! דו בהמה בצורת פערד! חא־חא־חא!...

— ווער חאָטש אנשטומט, דו גויעץ איינער, און לאָם איך דיין טרפה'נעם פּרצוף נישט אָנקוקען!

און ער קערעוועט זיך אוועק פון זיך אליין, זיצט עטליכע מינוט איין אָנגע'ברוגז'טער, גראָבעלט מיט די פינגער די ערד, פּארשיט דאָס אויסגעגראָבענע גריבעל און זינגט שטילערהייט א ליעדעל אונטער דער נאָז.

V

— ווייסט, וואָס איך וועל דיר זאָגען, געצעל? — רופט ער זיך אָן צו זיך אליין אין עטליכע מינוט ארום. — לאָמיר זיך שוין איבערבעטען, לאָמיר ווערען חבר. גאָט האָט מיר געהאָלפען, ס'האָט מיר אזוי באגליקט, איך האָב געוואונען, קיין עין־הרע, אזוי פיעל נים, — פּאר וואָס זאָלען מיר זיך נישט פּארגינען צעקנאקען עטליכע

ניסל־עך? זיי באדארפען זיין, מיין איך, ניט שלעכט? הא? ווי מיינסט דו, נעצעל?

— יאָ, איך מיין אויך אזוי, זיי באדארפען זיין ניט שלעכט. — ענטפערט ער זיך אליין, און חאפט־ארויך אין מויל אויך ניסעל, דאָס אנדערע ניסעל, דאָס דריטע ניסעל, טהוט אלע מאל א זעץ מיט'ן האנט איבער די צייהן, דאָס ניסעל טהוט א טרישטשע, נעמט ער ארויס א פעטען יאָדער, רייניגט איהם אהרום, וואַרפט איהם אריין אין מויל און קייעט מיט די גרויסע וויסע צייהן געשמאַק, חראָמקעט, ווי א פערד האָבער, און רופט זיך אָן:

— ביזט אפשר אויך א בעל'ן, נעצעל, אויף א יאָדער פון א ניסעל? שעם דיך נישט, זאָג!

— מהכּתּיתי, פאר וואָס נישט?

אזוי ענטפערט ער זיך אליין, ציהט אויס די לינקע האנט, נאָר טאקי באלד טהוט ער זי א פאטש מיט דער רעכטער:

— און א מכּה וויל־סט דו נישט?

— לאָז דיר זיין א מכּה.

— לאָז דיר זיין צוויי.

און ער הערט נישט אויף צו קנאקען ניסל־עך און קייען די פעטע יאָדערען, חראָמקען, ווי א פערד האָבער. ס'איז איהם קאַרג, וואָס ער פרעסט און יענער זיצט און קוקט, רופט ער זיך אָן צו איהם:

— הער נאָר, נעצעל, וואָס איך וועל דיך פרענען: ווי אזוי איז דיר, למשל, בשעת מעשה, אז איך עס און דו קוקסט?

— ווי אזוי מיר איז? אזא יאָהר אויף דיר!

— ע, ביזט, אפנים, אין כעס? נא זשע דיר א יאָדער פון א ניסעל.

און נעצעל'ס רעכטע האנט גיט דער לינקער האנט א יאָדער פון א ניסעל. וויל די לינקע האנט נעמען דעם יאָדער פונ'ם ניסעל, גיט איהם די רעכטע האנט, מחילה, א פויג... געהט די לינקע האנט און טהוט א פאטש דער רעכטער האנט, נעמט די רעכטע האנט

און טהוט א פּאטש דער לינקער האנט. געהט די לינקע האנט און דער־לאנגט א פּראסק אין דער רעכטער באק, געהט די רעכטע האנט און שטעקט־אָפּ דער לינקער באק צוויי פּעטש. חאפּט־אָן די לינקע האנט ביי דער רעכטער לאָז, נעמט די רעכטע האנט און רייסט־אָפּ די לינקע לאָז פון אויבען ביז אראָפּ. געהט די לינקע האנט און חאפּט זיך אָן ביי דער רעכטער פּאה, נעמט די רעכטע האנט און פּארפּאהרט אין לינקען אויהער.

— לאָז־אָפּ די פּאה, געצי, פּאָלג מיך, לאָז־אָפּ די פּאה!
— לאָז־אָפּ דעם אויהער, וועל איך דיר אָפּלאָזען די פּאה!
— א מכה!
— נו, בלייבסט דו אָהן א פּאה, געצי!
— בלייבסט דו, גויעץ, אָהן איין אויהער!
— אי!
— אי־אי!!

. . . . . .

עפּילאָג.

עטליכע מינוט האָט זיך אזוי נעקאטשעט אויף דער ערד אונזער געצעל. אָט איז ער געלעגען פון אויבען מיט דער רעכטער זייט, אָט איז ער געלעגען פון אויבען מיט דער לינקער זייט, צוגעהאלטען מיט בוידע הענט די קעשענע מיט נים. א מינוט האָט גובר געווען גויעצעל, א מינוט האָט גובר געווען געצעל. ביז ער האָט זיך אויפגעחאפּט פון דער ערד, איין איינגעקאטשעטער אין בלאָטע, ווי א דבר־אחר, א צעפּליקטער, מיט א צעבלוטיגטען אויהער, מיט איין אונטערגעריסענער פּאה, ארויסגעחאפּט אלע נים פון קעשענע און פּארוואָרפען זיי אין בלאָטע אריין, העט־וויט ביז אויף יענער זייט מיהל, און צו־נעברומט מיט כעס:

— אָט אזוי!... א מצוה!... נישט מיר, נישט דיר!...

לאה'נין

א בילד.

נעשריבען אין יאָהר 1904.

לְאָה׳נְיוּ

א.

פון יאָהר צו יאָהר, פּינקטלִיך, ווי א זייגער, איז ביי די בערנשטיינס א מנהג, אז צו „שפּוך חמתך" עפענט מען אלע טירען — מע לאָזט־אַריין א גאַסט אין שטוב אריין, א ליעבען טייערען גאַסט, אליהו הנביא.

זיי גלויבען, אז דער גוטער געטרייער אליהו הנביא קומט־אַריין זיי בענטשען. שטילערהייט טרינקט ער אָפּ א טראָפּען פון׳ם כּוס, וואָס שטעהט אָננעגרייט פון זיינעטוועגען, און ווערט שטילערהייט פארשוואונדען.

פּאַר אזא איין אָננעלעגטען גאַסט שטעהט־אויף די גאַנצע שטוב און רופט־אוים: „ברוך הבא!"

און נאָכ׳ן „ברוך־הבא" זאָגט מען הויך, אויף א קול און מיט א ניגון:

— שפוך חמתך — גים אוים דיין צאָרן אויף די נישט־קולטורעלע פעלקער, וואָס ווילען דיך ניט קענען!...

א מאָדנע פרומע שטוב ביי די בערנשטיינס! א פּאטריאַר־כאלע, א כשר׳ע, מיט מנהגים פּאטריאַרכאלע.

ערב־פּסח כשר׳ט מען די פיסלעך פון די בענקלעך, די סיטלעך פון די טירען, די זאַסלינקעם פון׳ם קוימען, די קראָקווּעם פון׳ם בוידעם.

מע פשר'ט די קינדער, מע פשר'ט די דיענסט, מע פשר'ט די בהמה.

אויב ביי דער גאנצער וועלט איז פשר, איז ביי זיי פשר שבפשר. אויב ביי אלע אידען איז פסח, איז ביי זיי פסח שבפסח.

און אז בערנשטיין זעצט זיך אוועק צום סדר מיט'ן ווייסען קיטעל, מיט דער ווייסער זיידענער יארמעלקע, מיט די ווייסע שיך און זאקען, אויף דעם הסב־בעט, אויף דעם ווייסען וויכען הסב־בעט, — געוועלטיגט ער.

דער סולטאן פון מאראקע מיט'ן שאך פון פערסיע, און אפילו דער מלך פון קאַרעע, וואם טראגט א מגן־דוד אויפ'ן קאפ, מעגען, כלעבען, קומען אהער זיך לערנען געוועלטיגען.

אז וואויל איז דעם מלך, וואם האט ביי דער רעכטער האנט אזא מלכה, ווי בערנשטיין האט.

אז וואויל איז דעם מלך מיט דער מלכה, וואם ארום טיש ביי זיי זיצען, ווי די אייל־בערט־פלאנצונגען, זייערע קינדער.

רעד איך פון דער מלכה בערנשטיין, דערמאן איך מיך אן דער „אשת־חיל" פון שלמה המלך. רעד איך פון איהרע קינדער, קומען מיר אקעגען די ווערטער: „הנה כי כן יבורך גבר" — אט אזוי איז דאם, אז גאט וויל אייגעם בענטשען!

ב.

איין יאהר, סך־הכל איין יאהר, איז איבערגעלאפען — און וואם פאר איין איבערקאהרעניש!

די אייגענע שטוב, די אייגענע פשר'ע פרומע שטוב. די אייגענע מענטשען, די אייגענע פרומע פשר'ע אידען. נאר נישט דער גייסט, נישט דער פסח, נישט דאם עפענען פון די טירען, נישט דער „ברוך־הבא", נישט דער „שפוך־חמתך", וואם פארא־יאהרען.

וואו איז אהינגעקומען די פרייליכקייט, די ליכטיגקייט, מיט דער היימליכקייט, מיט דער בריטקייט?

א זאָרג, א גרויסער טיעפער זאָרג, ליגט אויסגעגאָסען אויף אלע פנימ'ער. א פארבאָרגענער אומעט האָט זיך אהער אריינ־גע'גנבה'ט. א שטילער־שטילער טרויער.

שוין באלד א יאָהר, זינט עס האָט זיך אויסגעגאָסען אויף זיי און אויף דער גאַנצער שטאָדט א וואלקענבראָך, א שטורעמווינט מיט א האָגל, און נאָך קלינגט זיי אין די אויהערען דער דונער מיט'ן ציטערען פון די פענסטער, מיט'ן געשריי, מיט'ן געפילדער.

איין יאָהר, סך־הכל איין יאָהר, איז איבערגעלאָפען — און וואָס פאר איין איבערקעהרעניש!

א זאָרג, א גרויסער טיעפער זאָרג, ליגט אויסגעצויגען אויף אלע פנימ'ער. א פארבאָרגענער אומעט האָט זיך אהער אריינ־גע'גנבה'ט. א שטילער־שטילער טרויער.

דער אייגענער מלך מיט'ן וויסען קיטעל, מיט דער וויסער זיידענער יארמעלקע, אויף דעם אייגענעם וויסען וויכצן הסב־בעט. די אייגענע שענע מלפה, די אשת־חיל. די אייגענע קינדער, ווי די אויסבערט־פלאַנצונגען, ארום טיש. נאָר נישט דער סדר, וואָס פאראיאָהרען, נישט די פרייליכקייט, די ליכטיגקייט, מיט דער היימליכקייט, מיט דער בריטקייט, וואָס פאראיאָהרען.

די אייגענע הגדה, נאָר נישט דער ניגון. א פארבאָרגענער אומעט האָט זיך אריינגע'גנבה'ט אין דעם ניגון, א שטילער־שטילער טרויער.

און דער מלך און די מלפה און די קינדער, די בני־מלכים, זינגען שטיל דעם שטילען טרויעריגען ניגון, גלייך ווי א קראנקער, א חולה מסופן, וואלט דא געלעגען ערגיץ אין דער נאָהענט, גלייך ווי מע וואלט באווויינט א טוידטען.

און שטילערהייט, בגנבה, באהאלטען איינס פון דאָם אנדערע, טריסלען זיי אפ א שטילע טרער — נאָך לאה'ניון.

ג.

לאה'ניו — אזוי האָט געהייסען דאָס קלענסטע קינד, דאָס קלענסטע און דאָס ליעבסטע.

דאָס איז געווען זעהר־זעהר א גערָאטען קינד, א מיידעלע פון א יאָהר זעכס, א מיידעלע מיט נעקרייזעלטע פלאָכסענע הערלעך און מיט הימעל־בלויע אויגלעך, און גערעדט האָט דאָס, ווי איין אלטער. אלסדינג גערעדט און אלסדינג פארשטאנען, אלסדינג געפיהלט און אלסדינג געוואוסט.

שוין צופיעל געוואוסט, צופיעל געפיהלט, צופיעל פארשטאנען! וואָס וועט זיין פון דעם קינד, אז עס וועט אויסוואכסען?

דער דאקטאָר האָט געזאָגט: „דאָס קינד איז נערווועז; דאָס קינד דארף מען היטען". וואָס איז דער חידוש, וואָס אלע האָבען איבער דעם אזוי געציטערט, געטרייסעלט זיך? לאה'ניו! לאה'ניו!

פאראיאהרען, אז ס'האָט זיך אויפגעהויבען דער שטורעם־ווינט און אלע האָבען אנגעהויבען ארומלויפען איבער דער שטוב, ווי די פאר'סמ'טע מייז, ניט געוואוסט, וואו מען איז אין דער וועלט, האָט לאה'ניו פארשטאנען און איז ארויפגעשפרונגען צו דער מוטער אויף די הענט, ארומגעחאפט זי ביי'ם האלז און געציטערט און געטרייסעלט זיך, און די צייהנדלעך האָבען זיך ביי איהר נעשלאָגען, און די אויגלעך זענען איהר געוואָרען משונה גרויס, און זי האָט געזאָגט:

— מאמעניו, איך וועל דיך ניט לאָזען!...

פאר שרעק, נאָר פאר שרעק אליין, איז דאָס קינד געשטאָרבען!...

. . . . . .

ד.

אך, ווי שען איז נעווען לאה'ניו, ליגענדיג אין בעטעל, ווי חנ'עוודיג! די נעקרייזעלטע פלאפסענע הערלעך צעלאזט, די שענע הימעל־בלויע אויגלעך האלב־אפען, די ווייסע טוידטע ליפען צר־נעשלאסען אויף שטענדיג, אויף אייביג.

ניין, לאה'ניו וועט שוין מעהר ניט רעדען. קיינמאל ניט, קיינמאל ניט!

און דאך מאהלט זיך אויס דער מוטער, אז דאס קינד קוקט אויף איהר, רעדט צו איהר, פרענט ביי איהר:

— מאמעניו! פאר וואס?...

קיינער גלויבט איהר ניט, דער ווייסטער מאמע. זיי מיינען, אז זי רעדט פון וועג, אז זי איז, חלילה, ניט ביי די נעדאנקען. חא־חא־חא! חא־חא־חא!...

נאר וואס טראגט א מענטש ניט איבער? לאה'ניון האט מען באהאלטען, אין דער ערד באהאלטען, און די ווייסטע מאמע איז געזונט געווארען. און אט זיצען זיי אלע איצט ביי'ם סדר, אלע, נאר אהן לאה'ניון. סאמע דאס קלענסטע, סאמע דאס ליעבסטע פעהלט! נישטא לאה'ניו!

און דער מלך און די מלכה און די קינדער, די בני־מלכים, זינגען שטיל דעם שטילען טרויעריגען ניגון פון דער הגדה, דערמאנען זיך אן לאה'ניון, ווי זי איז פארציהרען דא נעזעסען, און שטיל, בגנבה, באהאלטען איינס פון דאס אנדערע, פארלירען זיי א טרער.

און אז עס קומט צו „שפוך־חמתך", עפענט מען די טירען בריים, ווי אלע מאל, ארייגצולאזען דעם גאסט, אליהו הנביא, און מע שטעהט־אויף, בכדי איהם מקבל פנים זיין, איהם אפגעבען דעם „ברוך־הבא".

נאר, אוי־וועה, ס'איז ניט דער „ברוך־הבא", וואס פארא־יאהרען! ס'איז ניט דאס אויפגעמען דעם אנגעלעגטען גאסט, אליהו הנביא, ס'איז ניט דער „שפוך־חמתך", וואס אלע יאהר!

טאקי די אייגענע תפלה, די אייגענע ווערטער, נאָר דער נוסח, דער ניגון, דער טאָן איז איין אנדערער! עס לאָזט זיך הערען אינ׳ם נוסח א נייער טרויער, אין די ווערטער — א מין באקלאָגען זיך פאר דעם רבונו־של־עולם.

און ווי טרערען הערען זיך אינ׳ם מלכ׳ם קול. און אויך די מלכה ווישט די אויגען. און די קינדער, די בני־מלכים, קוקען אויף די אָפענע טירען, גלויבען נישט אינ׳ם גאסט, גלויבען נישט, אז אליהו הנביא קומט אהער צו פליהען פארזוכען א טראָפען פונ׳ם כוס, וואָס שטעהט אָנגענרייט פון זיינעטוועגען. זיי טראכטען:

„ווי קאָן דאָס אזא גוטער געטרייער מלאך, ווי אליהו הנביא, דערלאָזען אזעלכעס, אזא אומרעכט? ווי קאָן דאָס אזא גוטער געטרייער מלאך, ווי אליהו הנביא, דערלאָזען, מע זאָל צונעמען ביי זיי, אויסחאפען לאה׳ניון? סטייטש, לאה׳ניון!"...

איין יאָהר, סך־הכל איין יאָהר, איז איבערגעלאָפען — און וואָס פאר איין איבערקעהרעניש!

א פאַרשפּיעלטער ל"ג-בעומר

א מעשה פון חרר.

נעשריבען אין יאהר 1904.

אַ פַּאַרשְׁפִּיעלְטֶער לַ״ג־בָּעוֹמֶר

א.

אונזער רבי, „ניסעל דער קליינער" (אזוי האָט מען איהם
געהויפן, ווייל ער איז געווען א קליינער), האָט זיך נעלאָזט
פיהרען ביי דער נאָז פון זיינע באהעלפערס. וואָס די באהעלפערס
האָבען געוואָלט, האָבען זיי נע׳פועל׳ט. נעקומען דער ערשטער
באהעלפער און האָט געזאָגט: מע דארף היינט לאָזען די קינדער
באצייטענס פריי — האָט ער געהייסען לאָזען די קינדער פריי.
נעקומען דער אנדערער באהעלפער און געזאָגט: די קינדער
וועלען איבערקעהרען די וועלט, מע דארף זיי האלטען אין חדר —
האָט ער געהייסען, מע זאָל זיי האלטען אין חדר. ער זאָל אליין
עפּים צוקלערען — דאָס נישט. דערביבער האָבען נעוועלטיגט אויף
אונז די באהעלפערס, נישט דער רבי. אין אנדערע חדרים, למשל,
ווייסען באהעלפערס איינוואשען די קינדער, זאָגען מיט זיי ברכה,
טראָגען זיי אויף די פליציעס איבער דער בלאָטע, ברענגען זיי
אין חדר אריין א טעפעלע אָנבייסען. ביי אונז האָבען די באַ־
העלפערס געפוילט זיך איינוואשען אונז, זאָגען מיט אונז ברכה,
טראָגען אונז אויף די פליציעס. דערפאר האָבען זיי אָבער ליעב
געהאט ברענגען אונז אין חדר אריין די אָנבייסענס און... טאקי
אליין אויפעסען. אויסזאָגען דאָס דעם רבין האָבען מיר נישט
געטאָרט: די באהעלפערס האָבען אונז געהאלטען רעכט אין דער

מורא, אונז אנגעזאגט, אז טאמער וועט עמיצער זיך דערוועגען זאגען א ווארט, א פיפס טהון פאר דעם רבין, וועט מען איהם קאטעווען, שינדען די הויט! איינער, א ווייסער־חברה'ניק, האט זיך יא געפרובט אמאל ארויסשפרינגען מיט א ווארט, האבען איהם די באהעלפערס נאכדעם אזוי געטהאן, אז ער האט נעבאך געקרענקט א גאנצען זמן. פארזאגט א צעהנטען, מע זאל א בא־העלפער פאר'ן רבין נישט מסר'ען.

יענע צייט קאן מען אנרופען מיט'ן נאמען „גלות הבהלפרים", אדער „באהעלפער־גלות".

ב.

ויהי בימי גלות הבהלפרים — און ס'איז געווען אין דער צייט פון „באהעלפער־גלות", האט זיך געשטעלט ביי אונז אין פתריעווקע א ל"נ־בעומר א נאסער, א קאלטער, ווי עס גיט זיך אוים אמאל תחילת מאי קאלטע, נאסע טעג. די זון טאקי פלומרשט באווייזט זיך, לייכט און ווארעמט; נאר א שארפער ווינט בלאזט ערגיץ פון ווייטען, טראגט־אן חמארעם, רייסט ביי די פאלעם, וואלגערט פון די פים — גארנישט פאחאזשע אויף וועסנע...

האט זיך פארגלוסט גראד דעמאלט אונזערע באהעלפערס, מיר זאלען מאכען א שפאציער ל"נ־בעומר הינטער דער שטאדט און ארויסגעהן אויף מלחמה, ווי דער מנהג איז ביי אידישע קינדער, מיט שווערדען און מיט פייל־ענבויגענעם און מיט צידה־לדרך, אלערלייי גוטע שפייזען, אין וועג אריין.

ס'איז א מנהג ביי אידישע קינדער פון קדמונים, אז עס קומט ל"נ־בעומר, ווערט מען מלחמה'דיג: מע וואפענט זיך אן פון קאפ ביז פים מיט פלי־זיין, היל־צערנע שווערדלעך, ראדביקסלעך און פייל־ענבויגענעם, מע נעמט־מיט עסענווארג אין וועג אריין און מע געהט־ארוים אויפ'ן פריען פעלד פלומרשט אויף מלחמה. אידישע קינדער, וואס זיצען נעבאך א גאנץ יאהר פארשפארט אינ'ם ענגען

פּינסטערען חדר, אונטער דעם יאָך פון דער תּורה, אונטער דער מורא פון׳ם רבין און אונטער די קאַנטשיקעס פון די באַהעלפערס, אז עס קומט ל"ג־בעומר און זיי געהען־ַרויס אויפ׳ן פריַיען פעלד, אָננעווואָפענט פון קאָפּ ביז פּיס מיט די היַלצערנע שוועדלעך, ראָדביקסלעך און פּיַילענבויגענס, מאַהלט זיך זיי אויס, אז זיי זענען גבורים, וואָס קאָנען איַינעמען דעם שטאַרקסטען שונא, חרוב מאַכען די וועלט — און זיי באַקומען מיט א מאָל קוראַזש, און חברה הויבט־אָן מאַכען גרויסע שפּאַנען און זינגען ליעדלעך, מאַרנע ליעדלעך, האַלב אידיש, האַלב גוויש:

ראַז, דוואַ, טרי, טשעטירע!
אידישע קינדער
לערנען תּורה,
גלויבען אין וואונדער,
האָבען נישט מורא.
שמע ישראל, ניטשעוואָ!
ניע באַאימסיא ניקאַוואָ,
קראַמע באָגא אָדנאַוואָ...

און מיר האָבען געטהאָן, ווי דער מנהג איז: אַראָפּגענומען אונזערע פּאַראַיאָהריגע היַלצערנע שוועדלעך פון׳ם בוידעם, און פּיַילענבויגענס האָבען מיר אָנגעצויגען אויף רייפלעך פון פּסח׳יגע וויין־פּעסלעך, און ראָדביקסלעך האָבען אונז געשאַפט די באַהעלפערס, געווייַנטליך, פּאַר געלט, נאָר אַזעלכע ראָדביקסלעך קונציגע, וואָס מע קאָן שיסען מיט זיי א פּליעג, וועז זי זאָל, נאָפּשיקלאָך, וועלען שטעהן און וואַרטען, ביז מע וועט זי שיסען... וכדומה נאָך אַזעלכע מינים כּלי־זיין, אידיש געוועהר, וואָס מע קאָן מיט זיי איבערשרעקען אויף טוידט קלייַנע זויגעדיגע קינדער. און מיט אָנבייסען האָבען מיר זיך פּאַרזאָרגט נישט אויף קאַטאָוועס — איטליכער מיט וואָס נאָר האָט איהם געבענטשט און מיט וואָס

די מאמע האָט איהם באוויליגט פון איהר בריטער האנט. און מיר זענען געקומען דעם טאָג פון ל"ג־בעומר אין חדר אריין, אַנ־געוואָפענט פון קאָפּ ביז פים און מיט פולע קעשענעם פון פל טוב, וואָס א מויל קאָן רעדען: בולקע, און קיכעל. און אייער, און שמאלץ, און בראָנפען, און ווישניק, און פערטלען עוף, און שטיקער קאטשקע, און פופקעלעך, און לעבערלעך. און טיי מיט צוקער, מיט נים מיט מאראנצעז מיט איינגעמאכטס, און אויך מיט מזומנ'ע נראָשענס — איטליכער פון אונז האָט זיך געוואָלט אויספיינען ברענגען וואָס מעהר און וואָס בעסער, יוצא זיין פאר די באהעל־פערס. און די באהעלפערס האָבען אונז געלויבט, געזאָגט, אז מיר זענען וואויל, אויסגעצייכענטע יונגלעך, צונויפגענומען אונזערע גוטע שפייזען צו זיך אין די טאָרבעס אריין, און אונז האָבען זיי אויסגעשטעלט שורות־וויז, ווי מע שטעלט־אויס חיל, און האָבען א קאָמאנדעוווע געטהאָן:

— נעמט זיך, אידישע קינדער, פאר די הענט און מארש איבער דער בריק, גלייך אהין אויף מעזשריטשער פלאץ. דאָרט וועט איהר זיך באָגעגענען מיט די ים־קאָטערס און דאָרט וועט מען זיך שלאָגען!

— הוראַ, ים־קאָטערס! — האָבען מיר אויסגעשריען אלע אין איין קול און האָבען זיך נענומען פאר די הענט און האָבען זיך ראָפטאָם א לאָז געטהאָן אין וועג אריין, שטארק האָפערדיג און זיכערליך, ווי אמת'ע גבורים.

ג.

די ים־קאָטערס — אזוי האָבען מיר גערופען די דרדקי־תלמידים דערפאר. וואָס זיי זענען געווען קינדער קלייגע, קורצע, אלף־בית־יונגלעך, און האָבען אויסגעזעהן קעגען אונז, חומש־בחורים. ווי פליעגען, ווי מערשקעס. עס האָט זיך אונז אויס־געוויזען, אז מיט אין בלאָז — פו! — מאכען מיר פון זיי א תל.

מיר זענען געווען בטוח, אז זיי וועלען נאָר אונז דערזעהען, ווי מיר זענען אָנגעוואָפענט פון אויבען ביז אראָפּ מיט שווערדען, פּיילענבויגענס און ראָדביקסלעך, וועלען זיי געווים האָפּען די פּים אויף די פּלייצעס און וועלען געווים מאכען פּליטה. א קלייניגקייט — אזעלכע גבורים, חומש־בחורים, וואָס אלע יונגלעך פון די דרדקי־חדרים האָבען געציטערט פאר אונז אימת־מות, מורא נעהאט אריינטערעטען אין אונזערע דל"ת אמות! איהר שפּיעלט זיך מיט חומש־בחורים, וועלעצען, מיט לאָנגע פּים?!...

שלאָגען מיט די ים־קאָטערס האָבען מיר זיך, אייגענטליך, קיינמאָל נישט געשלאָגען; נאָר על־פּי סברה האָבען מיר גערעכענט און געווען איבערצייגט, אז מיט'ן קוק מאכען מיר מיט די דאָזיגע קלייגע וועוריקעס א פּאַרלענדונג, א סוף, א תל־עולם. חוץ וואָס מיר וועלען זיי גוט איינטיילען, אָנברעכען אויף אלע זייטען, וועלען מיר נאָך נעמען ביי זיי רויב, דאָס הייסט, מיר וועלען זיך צעטיילען מיט זייערע אָנבייסענס, און לאָזען זיי אונז לאָדען צום „ונתנה־תוקף".

און פאר גרויס קוראַזש און התפּעלות פון זיך אליין און פון אונזער כח האָבען מיר זיך איינס דאָס אנדערע אונטערגעשטופּט, דערלאַנגט אלע מאָל א שטורך אין די פּלייצעס אריין און א פּליאַסק פון הינטען, און אגב האָבען אונז טאקי אונטערגעטריבען די חברה באהעלפערס, מיר זאָלען געהן א ביסעל ניכער.

— וואָס קריכט איהר, ווי די וואַנצען? — האָבען זיי צו אונז געזאָגט. און אליין האָבען זיי זיך אלע מאָל אפּגעשטעלט, אויפגעבונדען די טאַרבעס און פּארזוכט די אָנבייסענס, שטארק געלויבט אונזערע מאכלים מיט אונזער ווישניק:

— אויסגעצייכענטער ווישניק! — האָבען זיי געזאָגט, אי־בערגעגעבען אייגער דעם אנדערען דאָס פּלעשעל און געבולקעט — בול־בול־בול — פונ'ם העלזעל נלייך אין מויל אריין.

— איין אנטיק פון ווישניק! הערט איהר? טאקי נאָר א חריפות!

אזוי האָבען געזאָגט די חבו׳ה באהעלפערס, געלעקט די פינגער און שטארק אָפּגעשטאַנען פון אונז, באוויזען אונז פון דער ווייטען מיט די הענט, מיר זאָלען געהן ווייטער! ווייטער!...

און מיר זענען געגאַנגען ווייטער און ווייטער איבער דעם גרויסען מעזשריטשער פּלאַץ, חאָטש דער ווינט האָט געבלאָזען אַלע מאָל שטארקער און שטארקער. דער הימעל האָט זיך רעכט פארחמארעט, און א געריכט קאָלט רעגענדעל האָט געשמיסען נלייך אין פּנים אריין. פּאר קעלט האָבען אונז די הענט געדראָלען, געוואָרען ברוין און בלוי, און די שטיוועלעך האָבען זיך צעווייקט, געקוואטשקעט אין דער בלאָטע. ליעדלעך האָבען מיר שוין לאַנג אויפגעהערט זינגען, און געפיהלט האָבען מיר זיך מיעד און הונגעריג, זעהר־זעהר הונגעריג. און ס׳איז געבליבען, מיר זאָלען זיך ערגיץ צוזעצען אויף א ווייל אָפּרוהען זיך און טאקי אין איינוועגס עפּים איבערהאָפּען, נעמען אין מויל אריין.

— וואו זענען דאָס אונזערע באהעלפערס? — האָט זיך אָנגערופען איינער פון אונז.

— חאפט דער רוח די באהעלפערס! די אָנבייסענס, די אָנבייסענס וואו זענען?...

און דער עולם האָט שטארק אָנגעהויבען צו מורמלען אויף די באהעלפערס: „א בעלנות צונעמען אַלע אונזערע פופקעס מיט אַלע אונזערע לעבערלעך, מיט די קיכלעך, מיט די אייער, מיט׳ן ביסל ווישניק, מיט די מזומנ׳ע עטליכע גראָשענס, און אונז איבערלאָזען דאָ אַליין אויפ׳ן פוסטען פּלאַץ, אויף דער קעלט, הונגעריג, — פארחאפט מענען זיי וועלען!״

— א מיתה משונה זאָל קומען אויף אונזערע באהעלפערס!

— א חלירע זאָל קומען אויף אַלע באהעלפערס פון דער גאנצער וועלט!

— די כּפּרה זאָלען זיי זיין פאר אונזער מינדסטען נאָגעל!

— שא! שטיל זאָל זיין! אָן געהט אונזער שונא! אונזער פיינט!

— קלייגע וועוריקעם מיט גרויסע שטעקענס!
— די ים־קאָטערס! די ים־קאָטערס!
— הורררא, ים־קאָטערס!...

און ווי מיר האָבען זיי דערזעהען, אזוי האָבען מיר זיך א לאָז געטהאָן צו זיי, ווי די בייזע הונגעריגע וועלף, גרייט געווען זיי דורס זיין, צעררייסען אויף שטיקלעך. נאָר... עס האָט זיך נע־טראָפען מיט אונז איין אומגליק, א גרויסער אומגליק, וואָס קיינער האָט דאָס בשום אופן נישט געקאָנט ערויסזעהען פריהער.

אז ס'איז ניט באשערט, העלפען נישט קיין חכמות מיט קיין גבורה מיט קיין בריה'שאפטען. הערט א מעשה, וואָס עס קאָן זיך טרעפען.

ד.

די ים־קאָטערס, חאָטש זיי זענען קלייגע קורצע וועוריקלעך, אלף־בית־יונגלעך, נאָר, אפנים, נישט קיין נאָרישע יונגלעך: אייר־דער זיי זענען ערוים צו אונז אקעגען אויפ'ן פעלד, אויף דעם גרויסען מעזשריטשער פלאָץ, אויף מלחמה, האָבען זיי זיך אין דער היים פריהער גוט צוגעלערנט, געמאכט רעפעטיציע הייסט עס. נאָכדעם האָבען זיי זיך אונטערגעפיטערט, איבערגעבייסען הייסט עס, מיטגענומען מיט זיך ווארעמע מלבושים'לעך מיט גומענע קאלאָשען, אנגעווואָפענט זיך פון קאָפ ביז פים נישט ערגער פון אונז, און אפשר נאָך בעסער פון אונז, אויך מיט שוועדלעך און מיט פיילענבויגענס און מיט ראָדביקסלעך, און האָבען גאָרנישט נעוואָלט ווארטען, ביז מיר וועלען אָנפאלען אויף זיי, נאָר זיי זענען בעסער אָנגעפאלען אויף אונז, און האָבען אונז געגומען ברעכען די בייגער — ווי אזוי מיינט איהר, אשטייגער? פון אלע זייטען און אזוי גע'שמעיה'דיג, אז מיר האָבען נאָר קיין צייט געהאט אפילו זיך ארומקוקען, וואו מיר זענען אין דער וועלט, גאָרנישט באמערקט

תחילת, אז זיי נעהען אויף אונז נישט אליין, נאר מיט זייערע באהעלפערס, וואס האבען זיי אונטערגענעבען היץ:

— רעכענט זיך מיט די חומש־בחורים! קלאפט זיי, די ווערגעלעצען מיט די לאנגע פיס!

סע פארשטעהט זיך, אז מיר האבען אויך נישט געשווינען. ווי די גבורים, האבען מיר זיך געשטעלט אקעגען די קליינע וועווריקעס, געבראכט זיי מיט די שווערדלעך, אנגעצויגען די פיילענבויגענס און אנגעשטעלט אויף זיי די ראדביקסלעך. נאר — אוי־וועה! — אונזערע שווערדלעך זענען געווען טעמפ, ווי האלץ, און ביז מיר האבען זיך א ריהר געטהאן מיט די פיילענבויגענס, האבען מיר שוין אנגעהויבען חאפען קלעפ, ווי האלץ... פון די ראדביקסלעך שמועסט מען נישט: וואס קאן מען טהון מיט א ראדביקסעל, אז דער שונא וויל נישט ווארטען, ביז מע וועט איהם אמאל טרעפען, און פליהט־אונטער און שלאגט דאס אייך ארויס פון די הענט — און געהט טהוט איהם עפיס!?

שלעכט. מיר האבען געמוזט צוועקווארפען דאס נאנצע כלי־זיין, די שווערדלעך מיט די פיילענבויגענס מיט די ראדביקסלעך, און נעמען זיך צום געשלעג, ווי גאט האט געבאטען, דאס הייסט, מיר האבען אנגעהויבען ארבייטען פשוט מיט די הענט, מיט די קולאקעס. דער חסרון איז אבער געווען, וואס מיר, אויס־געמיערטע, אויסגעהונגערטע און איבערגעפרוירענע, האבען זיך נעשלאגען אהן א טאלק, אהן א פלאן און אהן א שום אויבערהאר, וואהרום אונזערע באהעלפערס זענען דאך געבליבען פון הינטען: זיי זענען, מחילה, געווען אונטער'ן גלעזעל און טאקי שטארק בגילופין פון אונזער ביסעל ווישניק, פארחאפט זאלען זיי ווערען!... און זיי, די קליינע וועווריקעס, גוט אנגעטהאן און רעכט פארביסען, זענען געקראכען נלייך אויף אונז פון דריי זייטען, אלע מאל שטארקער און שטארקער, געשאטען אויף אונז קלעפ מיט קולאקעס מיט בוכענצים — טאקי די זעלביגע בוכענצים, וואס מיר האבען נערעכענט איינטיילען זיי, האבען זיי אונז איינגעטיילט...

און זייערע באַהעלפערס זענען געוואָרן דוקא אויף צו־פֿריהער און האָבען נישט אויפֿגעהערט אונטערצוגעבען זיי היץ:

— רעכענט זיך מיט די חומש־בחורים, קלאָפּט זיי, קלאָפּט זיי, די וועגעלעצען מיט די לאַנגע פּיס!...

וואָר איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט זיך אויסגעדרעהט מיט'ן הינטען צום פּיינט? — דאָס איז שווער צו זאָגען. איך וויים נאָר, אַז מיר זענען געלאָפּען, שטאַרק געלאָפּען, העגדום־פֿענדום, צוריק אהיים, אהיים, קיין פּתריעווקע; און זיי, די קליינע וועוועריקעס, נישט געדאַכט זאָלען זיי וועלען, זענען אונז נאָכגעלאָפּען משוגענערווייז, געהוקעט און געטיוקעט און נישט אויפֿגעהערט צו לאַכען און צו שרייען הינטער אונזערע פּלייצעס:

— הוררא, חומש־בחורים! הוררא, וועגעלעצען!...

ה.

געקומען אהיים מיערע, הונגעריגע, שלעפּעריגע, אָפּגעריסענע, אָפּגעשלייסענע, צעשלאָגענע, צע'הרג'עטע, האָבען מיר, גבורים, גע־רעכענט, אַז טאַטע־מאַמע וועלען געווים לעגען אויף אונז רחמנות, שענקען א לעקאַכל פּאַר די קלעפּ, וואָס מיר האָבען געחאַפּט. צום סוף לאָזט זיך אוים, אַז מיר האָבען געלעבט אין טעות: מע האָט אונז אין זינען געהאַט אין דער לינקער פּיאַטע. דאַנקען גאָט, מיר זענען ארוים גליקליך אָהן פּעטש פּאַר די צעריסענע קאַפּאָטקעלעך און פּאַר די אויסגעדרעהטע שטיוועלעך, פּון דער מאַמע באַזונדער און פּונ'ם טאַטען באַזונדער. און ערשט אויף מאָרגען האָט אונז רעכט מכבד געווען דער רבי, ניסעל דער קליינער, פּאַר די ביילען, וואָס זענען געשטאַנען ביי אונז אויף די שטערנס, און פּאַר די בלויע לאַנטערנעס, וואָס אונטער די אויגען. מע האָט אונז — ס'איז א בזיון צו דערצעהלען — אַנידערגעלאָזט אייגיגווייז, און דוקא מיט'ן פּנים אראָפּ, און מע האָט אונז אריינגעצימבעלט, מחילה, אהין, וואו עס דאַרף צו זיין. דאָס הייסט, נאָט אייך א

פֿאַרבייסונג, טאָמער איז קאַרג!... אונז האָט אָבער אויף קיינעם אַזוי נישט פֿאַרדראָסען, ווי אויף די באַהעלפֿערס אונזערע, ימח שמם וזכרם! טאַטע־מאַמע, אַז זיי באַשטראָפֿען א קינד, טהוען זיי דאָס אפשר מחמת געטריישאפט. א רבי לעגט־אַוועק און שמייסט־אָפּ מיט'ן קאַנטשיק — דערויף איז ער א רבי און דערויף איז דאָס א קאַנטשיק... אָבער די באַהעלפֿערס, ימח שמם! נישט גענוג זיי האָבען אויפגעפרעסען אונזערע אלע אָנבייסענס, אויסקרענקען זאלען זיי דאָס נאָר, רבונו של עולם! נישט גענוג זיי האָבען איבערגעלאָזט אונז איינע אלײן אין מיטען פעלד אויף גאָט'ס באַראָט, — האָבען זיי אונז בשעת שמייסען נאָך צוגעהאלטען, מיר זאלען נישט דריגען מיט די פיס!...

* * *

אָט אזוי האָט זיך אויסגעלאָזט אונזער יענער ל"ג־בעומר. דאָס איז געווען א ווייסטער, א פינסטערער, א פֿאַרשפּיעלטער ל"ג־בעומר.

צו דער סעודה

נעשריבען אין יאהר 1906.

צוּ דֶער סְעוּדָה

א.

— איך וויים נישט, וואָס פון דעם קינד וועט זיין, וואָס פון דעם קינד וועט אויסוואַכסען? עפּיס א קוואַטש, א נאַסע האַנט־שירקע, א וויינענדינע קלאָגמוטער, צו אַלדי גוטע יאָהר! א קינד זאָל האַלטען אין איין וויינען!

אזוי זאָגט די מאַמע מיינע צו זיך אַליין, טהוט מיך אָן יום־טוב'דיג און דערלאַנגט מיר אַלע מאָל אָדער א בוכענצי אין זייט, אָדער א סטוסאָק אין פּלייצע, אָדער א נעם ביי'ם אויהער, אָדער א ציפּצאָפּ ביי די האָר, אָדער א רייס־אוים א שטיק פּלייש, און זי וויל נאָך, אז איך זאָל פון אזעלכע עובדות לאַכען, ניט וויינען. און זי פּארקניפּעלט מיך פון אויבען ביז אַראָפּ אין מיין שבת'דיג קאַפּאָטקעלע, וואָס איז שוין לאַנג אויף מיר אזוי ענג, אז עס שפּאַרט מיר אַרוים די אויגען פון קאָפּ, און דערצו זענען די ארבעל עפּיס מאָרנע קורץ, און מיינע תמיד רויט־בלויע הענט זענען עפּיס ווי אַרויסגעוואַכסען פון די ארבעל און זעהען אויס, ווי געשוואָלען, און דאָס קאָן די מאַמע מיינע נישט איבערטראָגען.

— זעה נאָר א פּאָר ידים! — זאָגט זי און דערלאַנגט מיר א פּאַטש איבער די הענט, איך זאָל זיי אראָפּלאָזען אראָפּ, מע זאָל זיי ניט אַרויסזעהען. — ביי'ם פּעטער הערץ ביי'ם טיש, אז דו

וועסט מיר זיצען, זאָלסט דו מיר די ידים האַלטען פון אונטען, דו הערסט וואָס איך זאָג דיר? און דאָס פּנים דיינם זאָל מיר ניט זיין אזוי רויט, ווי, להבדיל, ביי יאוודאָכע דער שיקסע, און מיט די עינים זאָלסט דו מיר ניט גלאָצען, ווי א קאַטער, דו הערסט וואָס מע רעדט צו דיר? און זיצען זאָלסט דו מיר, ווי א מענטש, און דער עיקר'שט — די נאָז, אוי א נאָני! געב נאָר אהער די נאָני דיינע, לאָם איך זי דיר נאָר צורעכט מאכען!

פֿל זמן די נאָז איז א נאָז, איז נאָך צו דערלויבן, נאָר אז די נאָז מיינע ווערט ביי דער מאמע א „נאָני" און זי נעמט זיך צו איהר זי „צורעכט מאכען" — איז שוין אז אָך און אז וועה צו איהר, צו מיין נאָז הייסט עס. איך וויים נישט, וואָס האָט מיין נאָז ביי איהר אזוי פּארזינדינט מעהר פון אַלע אברים, וואָס זי איז איהר אזא בלוטיגער שונא? דאכט זיך, א נאָז, ווי אַלע נעזער, א ביסעל א גראָבליכע, א ביסעל א רויטליכע און א ביסעל פּארריסען ארויף, און א ביסעל האָט זי ליעב זיין פּארנעצט. נו, איז וואָס? באַארף מען זי אזוי טרייבען אין דער ערד אריין? איהר מענט מיר גלויבען, עס זענען נעווען צייטען, וואָס איך פלעג בעטען גאָט, ער זאָל זי ביי מיר צונעמען, זי זאָל מיר נאָר עפּים אָפּפאַלען, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר, און א סוף! עס פלעגט זיך מיר פּאַרשטעלען אין דער פּאַנטאַזיע, אז אָט שטעה איך אויף אין א שענעם פּריהמאָרגען אָהן א נאָז און געה־צו צו דער מאמע נאָך איבערבייסען, טהוט זי מיך א חאפּ: „וועה איז מיר! וואו איז דיין נאָז?" זאָג איך: „וואָסער נאָז?" און איך טאָפּ מיך מיט דער האַנט איבער'ן נאַנצען פּנים און קוק אויף דער מאמע, ווי זי איז אויס מענטש, און האָב א נקמה: „א מצוה! לאָז זי זעהען, וואָס פאר א פּנים איהר זוהן האָט אָ ה ן א נאָז!"... קינדערשע מחשבות! נאָרישע פאַנטאַזיעס! נאָט הערט נישט מיין נעבעט; די נאָז וואַפּסט, די מאמע מאכט זי אַלע מאָל צורעכט, און איך וויר פּארשווארצט מיט איהר אינאיינעם. און מעהר פון אַלע מאָל קומט זי נעבאָך אָפּ, די נאָז מיינע, אז עס קומט אונטער א

יום־טוב, למשל, א מין פורים, און מיר קלויבען זיך צום פעטער הערץ צו דער סעודה.

ב.

דער פעטער הערץ איז נישט נאָר דער גביר אין דער משפּחה — ער איז דער ראש וראשון ביי אונז אין שטעדטל, און אין אלע שטעדטלעך ארום און ארום איז הערץ און הערץ און הערץ. איהר קאָנט פארשטעהן, אז ער האָט פערד א פאָר ברענענדיגע מיט א טאראנטאס איין אייגענעם, וואס אז ער פאהרט, טראסקען די רעדער אזוי שטארק, אז דאָס גאנצע שטעדטל לויפט־ארוים זעהען, ווי דער פעטער הערץ פאהרט; און דער פעטער הערץ זיצט גאנץ אויבען־אן אין טאראנטאס מיט דער שענער מעשענער קייליעכיגער באָרד און מיט די בייזע גרויע אויגען, און שאָקלט זיך הין און הער, און קוקט אויף אלעמען דורך די זילבערנע ברילען פון אויבען אראָפּ, ווי איינער רעדט: „ווי קומט איהר, פארכעס, צו מיר? איך בין הערץ דער נגיד און פאהר מיר אין קארעטע, און איהר זענט פתריליקעס, האָלעדראנצעס, קבצנים, און טיאָפקעט זיך אין דער בלאָטע!"

איך וויים נישט, ווי אזוי דער איבעריגער עולם, נאָר איך האָב דעם פעטער הערץ אזוי פיינט, אז איך קאָן נישט אָנקוקען דאָס רויטע פנים זיינס מיט די פעטע באקען, מיט דער מעשענער באָרד, מיט די זילבערנע ברילען, מיט'ן גראָבען בויך, מיט דער מאסיווער גאלדענער קייט, וואס ער טראָגט אויפ'ן בויך, און מיט'ן קייליעכיגען זיידענעם יארמעלקעלע, וואס ער טראָגט אויפ'ן קאָפּ, און ועל פולם — דאָס הוסטעלע זיינס: ער האָט זיין איגענם א הוסטעל, וואס נעהט ביי איהם מיט א קניטש מיט די פליצעס און מיט א מאך מיט'ן קאָפּ ארויף און מיט א פארשק מיט ליפען, ווי איינער רעדט: „דרך־ארץ! דאָס האָב איך, הערץ. נעמעבען

א הוסטעל, נישט מחמת, חס ושלום, איך האָב מיך צוגעקיהלט, נאָר גלאַט אזוי, איך ווילּ מיר הוסטען — הוסט איך"...

איך קאָן נישט פֿארשטעהן אונזער געזינדעל: וואָס חאָפּט זיי אזוי דער גוטער יאָהר, אז עס קומט פֿורים און מע קלויבט זיך צום פעטער הערץ צו דער סעודה? עס דאַכט זיך מיר, אז זיי האָבען איהם אלע ליעב, אזוי ווי אויגענווהטיג, און די מאַמע אליין, וואָס זי איז איהם איין אייגענע שוועסטער, געהט אויך נישט אוים אזוי שטאַרק נאָך איהם, וואָרום אז די עלטערע קינדער זענען נישטאָ אין דער היים (פֿאר מיר שעמט זי זיך ווינציג־וואָס, אפּנים), בענטשט זי דעם פעטער הערץ מיט מאַדנע ברכות; זי ווינטשט איהם: „ער זאָל איבערגעהן איבעראיאָהר, אם ירצה השם, אויף איהר שטאַנד"... און לאָז אָבער איין אנדערער פֿרובען זאָגען אויפֿן פעטער הערץ א שלעכט וואָרט, וועט זי יענעם ארוים־רייסען די אויגען. איך בין איינמאָל געווען איין עדות, ווי דער טאַטע האָט זיך א מאָל ארויסגעחאפּט מיט א וואָרט. איהר מיינט, ער האָט עפּים, חס ושלום, איהם פֿוגע בכבוד געווען? ער האָט נאָר א זאָג געטהאָן צו דער מאַמע: „וואָס הערט זיך? דיין הערץ איז שוין געקומען, צי נאָך נישט?" האָט זי איהם אָפּגעשפּיעלט א דאַבראַנאָץ, דעם טאַטען נעבאָך, אז ער האָט זיך קיין אָרט נישט געקאָנט געפּינען.

— וואָס איז עפּים „מיין" הערץ? וואָס פאר א לשון? וואָס פאר איין אויסשפּראָך? וואָס פאר א „מיינער", וואָס?

— דיינער, וועמעס דען איז ער? מיינער? — פֿרובט זיך דער טאַטע מיט מלחמה, נאָר עס נילט איהם נישט, וואָרום די מאַמע פאַלט־אָן אויף איהם פון אלע זייטען:

— נו, און אז מיינער, איז וואָס? נו, מיינער! לויגט דיר אפשר נישט? שטעהט דיר אפשר נישט אָן דער יחוס? האָסט מסתּמא דערלעגט צו איהם דעם טאַטענ'ס ירושה, איא? האָסט דאָך מסתּמא פון איהם קיינמאָל קיין טובה נישט געהאַט, איא?

— ווער זאָגט דען, אז ניין? — פֿרובט זיך דער טאַטע שוין מיט גוטען, ווי׳ל זיך אונטערגעבען, נאָר עס געהט נישט; די מאַמע הערט נישט אויף צו טרעטען אויף איהם.

— דו האָסט דאָך מסתמא בעסערע ברידער, ווי איך, אויב? שענערע, בעסערע, פיינערע, לייטישערע, רייכערע, אויב?

— אָבער שא! אָבער לאָז זיין אין עק! אָבער לאָז מיך צו־רוה! — זאָגט דער טאַטע, רוקט אָן דאָס היטעל און מאַכט א ויברח. דער טאַטע האָט פֿארשפּיעלט די מלחמה, און מנצח געווען האָט די מאַמע, אזוי ווי אלע מאל. זי איז תּמיד מנצח. זי פיהרט־אויס אלע מאל, נישט מחמת זי געהט ביי׳ם טאַטען אין ספֿאַריק, נאָר טאַקי ווייערער א מאל דער פעטער הערץ: דערפֿאַר, ווי׳ל דער פעטער הערץ איז א נגיד און מיר זענען זיינע ארעמע קרובים, זיין „משפּחה".

ג.

וואָס קעהר זיך אָן מיט אונז דער פעטער הערץ? צי לעבען מיר פון איהם? אָדער מיר האָבען גלאַט פון איהם גרויסע טובות? דאָס קאָן איך אייך נישט זאָגען, וואָרום איך וויים נישט. איך זעה נאָר, אז אלע ביי אונז אין שטוב, פונ׳ם גרעסטען ביז׳ן קלענ־סטען, ציטערען פאַר׳ן פעטער הערץ אימת־מות. און אָט איז נעקומען פורים, איז מיט צוויי וואָכען פריהער הויבט מען זיך שוין אָן גרייטען צום פעטער הערץ צו דער סעודה. מיין עלטערער ברודער, משה־אַברהם, א בחור׳על מיט בלאַסע איינגעפאלענע באַקען און מיט שווארצע פּאַרטראַכטע אויגען, גלעט זיך די פּאות אלע מאל, וועט מע דערמאַנט איהם „ביי׳ם פעטער הערץ צו דער סעודה". און וואר שמועסט מיינע צוויי שוועסטער, מרים־רייזעל און חנה־רחל, וואָס איינע פון זיי איז שוין א כלה, — די האָבען זיך געלאַזט נייהען קלייד־לעך נאָך דעם לעצטען פאסאַן צולייעב דער סעודה, וואָס ביי׳ם פעטער הערץ, און האָבען זיך נעקוויפט שענע קעמעלעך מיט סטיינגעלעך צו די האָר, און האָבען געוואלט אויך די שיך מע זאל

זיי געבען פֿאַרריכטען, האָט די מאַמע אָפּגעלאָזט שוין אויף פּסח, חאָטש עס האָט זי גוט געקרענקט, וואָס זיי געהען נעבאַך באַרוועם. און איבערהויפּט פון מרים־רייזלען האָט זי געהאַט יסורים, דער חתן זאָל חלילה ניט דערזעהען, אז זי טראָגט צעריסענע שיך. זי האָט אזוי אויך געזוכט צרות פון דעם חתן, וואָס לא די ער איז א גראָבער יונג, פֿלומרשט א שטיקעל בוכהאַלטער, דאָס היסט, מחילה, א קאָמי אין א געוועלב, פֿערעבענדיוועט ער נאָך און וואָלט א בעלן געווען, אז די פּלה זיינע, מיין שוועסטער הייסט עס, זאָל געהן אויסגעפוצט נאָכ'ן לעצטען פּאסאָן, ווי א פּרינצעסין. אלע שבת בייטאָג קומט צו אונז דער דאָזיגער קאָמי צו גאַסט, זעצט זיך אוועק מיט מיינע בוידע שוועסטער ביי'ם פענסטער, און מע רעדט, צום מיינסטען, פון שענע קלייַדער, נייע קאָסטיומען, לאָקירטע שטיוועל מיט קאַלאָשען, מאָדנע היטעלעך מיט פּעדערען, זאָנטיקלעך מיט שפּיצלעך, און אויך פון ציכלעך רעדט מען פון געשטיקטע, מיט רויטע איינשיטלעך און מיט א ווייס לייַלעכל איבערגעצויגען און פון אויבען א קאַלדרע א גוטע, א וואַרעמע, איין אמת'ע, א בייענע, און ס'איז ווינטער, און אז מע לעגט זיך שלאָפען, איז מחיה. און איך זעה, ווי מיין שוועסטער, מרים־רייזל, ווערט מיט א מאָל רויט, ווי א צוויק... מרים־רייזל האָט א טבע: באַלד עפּים, טהוט איהר א זעץ דאָס בלוט אין פּנים אריין. און טאָמער טהוט ער א קוק איהר אויף די פּים, באהאַלט זי זיי אונטער'ן בענקעל, האָט מורא, אפּנים, ער זאָל חלילה ניט דערזעהען די אויסגעטראָטענע אָפּסאַצען און די אויסגעריבענע פּינגער.

ד.

— ביזט שוין גרייט צו דער סעודה? — פרעגט די מאַמע ביי'ם טאַטען אויפ'ן אַנדערען טאָג נאָך דער מגילה.

— וואָס איז שייך גרייט? — ענטפערט איהר דער טאַטע און טהוט־אָן די שבת'דינע בעקעשע. — וואו זענען די קינדער?

— די קינדער זענען שוין באלד גרייט. — ענטפערט די מאמע, חאטש זי ווייסט נאנץ גוט, אז די קינדער, דאם הייסט מיינע שוועסטער, זענען נאך ווייט פון גרייט. זיי צוואנגען זיך ערשט די קעפ, שמירען זיך די האר מיט מאנדעלאהל, פארקעמען זיך איינס דאם אנדערע, פוצען זיך אויס און טהוען־אן די נייע קלייד־לעך, באשמירען די שיך מיט פלאסטערען־שמאלץ, זיי זאלען גלאנצען, אויסזעהען ווי נייע. נאר וואם קומט ארויס פון זייער גלאנצען, אז די אפפאצען, אוי די אפפאצען, האבען זיך אפגעזעצט, און פון פארענט כמעט וואם מע זעהט־ארויס די פינגער... וואם טהוט מען, דער חתן זאל דאם, חלילה, נישט דערזעהען? און, ווי אויף צו־להכעיס, טראגט איהם אן דער רוח, דעם קאמי, אין א פרישען אנצוג מיט א שטארק־אנגעקראכמאלטען קאלנער און מיט א גרינעם מאדען־שניפס, און פון די שטארק־אנגעקראכמאלטע ווייסע מאנ־שעטען קוקען־ארויס צוויי געזונטע רויטע הענט מיט שוואַרע נעגעל, און די פרישׂ־אונטערגעשארענע האר ביי איהם שטעהען קאפויר, און א ווייס שטארק־אנגעקראכמאלט נאזוטיכעל שלעפט ער ארויס פון קעשענע, און עס שמעקט פון דעם א שטארקער ריח פון בשמים. נענעלעך און געווירצען, וואם פארגעהט אין נאז אריין, און איך הויב־אן צו ניסען, און פונ׳ם ניסען פלאצט מיין קאפאטקעלע און עס שפרינגען־אף פון דעם צוויי קנעפלעך. דערזעהט די מאמע און גיט מיר א וויסטען פעטשאטעק.

— א יונגאטש זאל ניט קאנען איינהאלטען אויף זיך קיין קנעפעל, צעשפרונגען זאלסט דו ניט ווערען! — אזוי זאגט די מאמע, חאפט א נאדעל־פאדעם, נייהט מיר צו די אפגעשפרונגענע קנעפלעך, און אז אלע ווערען פארטיג, לאזען מיר זיך גענהן צום פעטער הערץ צו דער סעודה.

פריהער פאר אלע, אויפגעהויבען די פאלעס, געהט דער טאטע; נאך איהם, אין א פאר מאנסביל־שע שטיוועל, — די מאמע, מחמת די בלאטע איז זעהר גרוים; נאך איהר — בויידע שוועסטער מיט זאנטיקלעך אין די הענט (טאמער וויייסט איהר, אויף וואם דארף

מען פֿורים זאָנטיקלעך?); נאָך זיי שפּרייזט מיין עלטערער ברודער משה־אברהם איבער דער בלאָטע, האלט מיך פּאר א האָנט און זוכט א טרוקען שטיקעל אָרט, א סטעזשקע, און טרעפּט אקוראט אין דער רעכטער בלאָטע אריין און טהוט זיך אלע מאל א חאפּ, ווי איין אָפּגעבריהטער: „איף־א!" ביי דער זייט געהט אונזער חתן, דער קאָמי, אין א פּאָר נייע טיעפּע קאלאָשען, דער אייגינגער, וואָס טראָגט קאלאָשען, און שרייט־אוים אלע מינוט הויך אויף א קול, אלע זאלען הערען: „איך זאל חאָטש נישט אָננעמען קיין בלאָטע אין די קאלאָשען!"... און אָט אזוי קומען מיר צום פּעטער הערץ צו דער סעודה.

ה.

חאָטש עס איז נאָך גרויסער טאָג, דאָך ברענען שוין ביי'ם פּעטער הערץ אין שטוב ליכט א סך מיט לאָמפּען אויף די טישען און מיט העסעם אויף די וועגט. דער טיש איז געגרייט; א מורא'דינער פּורים־קוילעטש, ווי א שור־הבר די גרוים, פּארנעמט א שמיק טיש, און ארום און ארום טיש שטעהט די גאנצע משפּחה אונזערע, אלע פּעטערס מיט אלע מוהמעס מיט אלע אונזערע גע־שוועסטערקינדערלעך — אלע, ברוך השם, אָרעמעלייט, וועט מעהר און וועט ווינציגער, און מע רעדט צווישען זיך שטילערהייט און מע וואַרט, ווי אויף א ברית, בשעת קוואטער באדארף אריינטראָגען דאָס קינד. דעם פּעטער הערץ זעהט מען ניט, און די מוהמע הערצעליכע, א אידינע מיט ווייסע פּערעל און מיט שוואַרצע ליפּען און מיט אריינגעשטעלטע צייהן, דרעהט זיך ארום פּארטאַרראַמט ארום טיש, שטעלט־אוים די טעלער, צעהלט אונז אוים איטליכען באזונדער מיט דער לינקער האָנט, האָט גאָר קיין מורא נישט פּאר קיין עין־הרע... און אָט עפּענט זיך די טיר און עס באַווייזט זיך דער פּעטער הערץ אליין, אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג, אין א זיידענער גלאַנצענדיגער בעקעשע מיט שטאַרק־בּרייטע ארבעל און מיט א

שטרייטעל אויפ'ן קאָפּ, וואָס ער טהוט דאָס אָן נאָר פּורים צו דער סעודה און פּסח צום סדר, און די גאַנצע משפּחה טהוט זיך צו איהם א בויג, די מאַנספּילען שמייכלען עפּים זעהר מאַדנע, רייבען א האַנט אָן א האַנט, די ווייבער געבען איהם אָפּ גוט יום־טוב, און מיר, יונגווארג, בלייבען שטעהן, ווי די גולמס, ניט צו וויסען, וואָס מע טהוט מיט די הענט... דער פעטער הערץ באטראַכט אונז אַלעמען, די גאַנצע משפּחה, מיט איין בריטען קוק, פון אויבען אַראָפּ, מיט זיינע בייזע גרויע אויגען, דורך די זילבערנע בריליען, טהוט בשעת מעשה א הוסטעל און א מאָך צו אונז מיט דער האַנט: — נו, פּאר וואָס זיצט איהר ניט? זעצט זיך אוועק, אָט שטעהען בענקלעך.

די גאַנצע משפּחה זעצט זיך אוועק, איטלעכער אויף אין עק בענקעל, האָט מורא זיך צוריהרען צום טיש, עם זאָל חלילה נישט זיין קיין שאָדען, און א מוראַ'דיג שטילשווייגעניש הערשט אין זאָל. מע הערט די ליכט, ווי זיי ברענען, עם שעמעריט אין די אויגען און אויפ'ן האַרצען איז קאַלעמוטנע. מען איז אי הונגעריג, אי עם ווילט זיך נישט עסען; עס האָט אָפּגענומען מיט א מאָל דעם אָפּעטיט, ווי מיט די הענט.

— וואָס שווייגט איהר? זאָגט עפּים, דערצעהלט עפּים! — מאַכט דער פעטער הערץ און טהוט א הוסטעלע מיט א קנייטש מיט די פּלייצעם און מיט א מאָך מיט'ן קאָפּ אַרויף און מיט א פּאָרשק מיט די ליפּען.

די משפּחה שווייגט. קיינער וואָגט נישט צו זאָגען א וואָרט ביי'ם פעטער הערץ ביי'ם טיש. מאַדנע נאַריש שמייכלען די מאַנספּילען, ווילען עפּים זאָגען און וויסען נישט וואָס; משונה־ווילד קוקען זיך דורך די ווייבער, רעדען מיט די אויגען; און מיר, יונגווארג, ברענען, ווי אויף פּאָקען. מיינע ביידע שוועסטער קוקען זיך אָן איינס דאָס אַנדערע, גלייך ווי זיי האָבען זיך קיינמאָל נישט געזעהען. מיין ברודער משה־אַברהם קוקט אויף דער וועלט מיט א בלאָם איבערגעשראָקען פּנים. קיינער, קיינער וואָגט נישט צו

זאָגען א ווּאַרט ביי׳ם פעטער הערץ ביי׳ם טיש. נאָר איינער פיהלט זיך דאָ גוט, ווי אומעטום און ווי אַלע מאָל; דאָס איז מיין מרים־רייזעלע׳ס חתן, דער קאָמי. ער ציהט אַרויס די גרויסע אָנגעקראָכמאָלטע און שטאַרק־שמעקעדיגע פעטשיילע פון דער הינטערשטער קעשענע, שנייצט־אויס די נאָז גאַנץ בריייטלעך, ווי ביי זיך אין דער היים, און רופט זיך אָן:

— פּורים זאָל זיין אזא בלאָטע! איך האָב געמיינט, איך נעם־אָן פּולע קאַלאָשען...

— ווער איז דער יונגערמאַן, הא? — טהוט א פרעג דער פעטער הערץ, הויבט־אויף די זילבערנע בריל און טהוט א הוסטעל, א קנייטש מיט די פּלייצעס און א מאַך מיט׳ן קאָפּ אַרויף און א פּאַרשק מיט די ליפּען.

— ס׳איז מיין... מיין חתן... מיין מרים־רייזעלע׳ס חתן. — מאַכט דער טאַטע מיט א שטיל קול, ווי א מענטש, וואָס איז זיך מודה, אז דאָס האָט ער נעלהמט, און מרים־רייזעל — וועה, וועה! — טרים־רייזעל ברענט, ווי א שטרויענער דאַך!

דער פעטער הערץ באַטראַכט די נאַנצע משפּחה מיט א בריייטען קוק פון זיינע בייזע גרויע אויגען, שענקט אונז נאָך א הוסטעל און א קנייטש מיט די פּלייצעס און א מאַך מיט׳ן קאָפּ אַרויף און א פּאַרשק מיט די ליפּען, און טהוט א זאָג צו אונז:

— נו? פּאַר וואָס נעהט איהר זיך נישט וואַשען? נעהט וואַשט זיך, אָט שטעהט וואַסער.

ו.

נעוואַשען זיך און אָפּגעוואָגט דעם „שאָו־ידיכם", זעצען מיר זיך אויס, די נאַנצע משפּחה, אַרום טיש, און ווארטען, ביז דער פעטער הערץ וועט מאַכען „המוציא", וועט אויפשניידען דעם

מורא׳דיגען פּורים־קויליעטש, וואָס איז גרויס ווי א שור־הבר, און דערווייל׳ע זיצען מיר אָהן לשון, ווי די שטומע, וואָלטען וועלען שוין טאקי עפּיס נעמען אין מויל אריין, נאָר דער פּעטער הערץ, ווי אויף צו־להכעיס, מאכט לאנגע שהיות, ווי א גוטער איד, ווי א רבי. קוים־קוים דערלעבט זעהען דעם שור־הבר א געקויליעטען, און איידער מיר שלינגען־ארָאָפּ דעם ערשטען ביסען, טהוט שוין דער פּעטער הערץ א קוק מיט די בייזע גרויע אויגען אויף דער גאנצער משפּחה מיט א הוסטל און מיט א קנייטש מיט די פּלייצעס און מיט א מאך מיט׳ן קאָפּ ארויף און מיט א פּאָרשק מיט די ליפּען און א זאָג:

— נו? פּאָר וואָס זינגט איהר עפּיס נישט? זינגט׳ס עפּיס א ניגון צו דער סעודה, ס׳איז דאָך היינט עפּיס פּורים אויף דער וועלט!

די גאנצע משפּחה קוקט זיך איבער מיט די אויגען, שושקען זיך עפּיס, רעדען שטילערהייט, היסטען איינער דעם אנדערען זינגען, דינגען זיך: „זינג עפּיס". „זינג דו". „וואָס עפּיס איך? פּאָר וואָס נישט דו?" אזוי לאנג, ביז עס חאפּט זיך נישט ארויס מיט א ניגון איינער פון אונזער משפּחה, אברהמ׳ל דעם פּעטער איצי׳ס, א יונגערמאן, וואָס סע וואַכסט איהם נישט קיין באָרד און ער פּינטעלט מיט די אויגען און האָט א קוויטשיג קול און מיינט, אז ער קאָן זינגען.

וואָס פּאָר א מין ניגון אברהמ׳ל דעם פּעטער איצי׳ס האָט נעוואָלט אויסזינגען — וויים איך נישט. איך וויים נאָר, אז ער האָט זיך געגעבען א נעם ביי׳ם גאָרל און א שטעל־אוועק א פּאָלשען טאָן און — א קוויטשע־אוים אויף א פּאַרדומפּענער צו־הויכער שטימע א משונה־ווילדע טרויעריגע, טרויעריגע זאָך, און געמאכט האָט ער דערבייי אזא מאָדנע טרויעריג־לאכענדיג פּנים, אז מע האָט באָדאָרפט זיין א גאָט אָדער א מלאך, מע זאָל זיך איינהאלטען און נישט צעגעהן פון געלעכטער, ובפרט אז קענען מיר איז געזעסען יונגווארג און געקוקט מיט אזעלכע אויגען, אז מע האָט באָדאָרפט

זיין שטאַרקער פון אייזען און נישט געבען א שאַס־אויס קיין געלעכטער.

דער ערשטער שאַס איז געווען פון מיר, און דעם ערשטען פּאַטש פון דער מאַמע האָב געהאַפּט איך. דער פּאַטש האָט מיך אַבער נישט אָפּגעקיהלט; אַדרבה, ער האָט ארויסגערופען ביי דער גאַנצער חברה יונגווארג, און אויך ביי מיר, א פּרישען געלעכטער, און דער פּרישער געלעכטער האָט ארויסגערופען א פּרישען פּאַטש, און נאָכ'ן פּאַטש — וויעדער א געלעכטער, און נאָכ'ן געלעכטער — וויעדער א פּאַטש, אזוי לאַנג, ביז מע האָט מיך ארויסגעפיהרט פון זאל אין קיך אריין, פון קיך אין דרויסען ארוים, פון דרויסען האָט מען מיך געבראַכט אהיים א צע'הרג'עטען, א צעשלאָגענעם, א באַגאָסענעם מיט טרערען, מיט בלוטיגע טרערען — און איך האָב מיר יענעם אוועגט פּארשאַלטען דאָס געביין, געשאַלטען דעם פּורים, געשאַלטען די סעודה, געשאַלטען אברהמ'ען, דעם פּעטער איצי'ס, און מעהר פון אלע דעם פּעטער הערץ — זאל ער מיר מוחל זיין, ער איז שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט. אויף זיין קבר שטעהט א מצבה, די שענסטע מצבה ביי אונז אויפ'ן בית־עולם, און אויף דער מצבה שטעהען אויסגעקריצט מיט גאַלדענע אותיות אלע זיינע מעלות, מיט וועלכע ער האָט זיך אויסגעצייכענט אין זיין לעבען:

„פּה נקבר — דא ליגט א מאן איין עהרליכער, א גוטער, א האַרציגער, א ליעבליכער, א בריייטע האַנט, א גרויסער בעל־צדקה, א צוגעלאָזטער, א געטרייער, א פּריינטליכער, און נאָך, און נאָך. תנצב"ה".

דער אורח

געשריבען אין יאָהר 1906.

דֶער אוֹרַח

א.

— איך האָב פון אייערטוועגען, רב יונה, אַיין אורח אויף פּסח, האָט איהר נאָך אזא אורח נישט געהאַט זינט איהר זענט א בעל־הבית.

— דהיינו?

— דהיינו, אַיין אתרוג, נישט קיין אורח!

— דהיינו, וואָס הייסט אַיין אתרוג?

— דהיינו, אַיין אתרוג הייסט — א איד פון סאָמע זייד, און א שענער איד א פּארשוין. אַיין חסרון נאָר, וואָס ער פּאַר־שטעהט נישט אונזער לשון.

— וואָסער דען לשון פּארשטעהט ער?

— לשון־קודש.

— פון ירושלים?

— פון וואַנען ער איז — וויים איך נישט, נאָר אז ער רעדט, רעדט ער מיט סאָמע פּתח'ען.

אָט אזא געשפּרעך איז פּאַרגעקומען צווישען טאַטען מיט עזריאל? דעם שמש א פּאָר טעג פּאַר פּסח, און איך בין זעהר נייגיעריג געווען אָנצוקוקען דעם דאָזיגען „אתרוג", וואָס פּאַר־שטעהט נישט אונזער לשון און רעדט מיט סאָמע פּתח'ען. שוין אין שוהל? האָב איך באָמערקט עפּים א מאָדנע נפש מיט א

שטרײמעל און מיט א טערקישען חאלאט פון גאלע, בלויע און רויטע פאסען. ארום דעם דאזיגען פארשוין האבען מיר, יונגווארג, ארומגעשטעלט זיך פון אלע זייטען און נענומען איהם באטראכטען, און האבען געחאפט א מיאוס'ען פסק פון עזריאל דעם שמש: קינדער זאלען נישט האבען קיין טבע קריכען א פרעמדען מענטשען אין פנים אריין. נאכ'ן דאוונען האט דער גאנצער עולם אפגע־שטעקט דעם פארשוין שלום און געזאגט איהם א גוט יום־טוב, און דער פארשוין האט אלעמען אפגענטפערט מיט א זים שמייכעלע אויף די רויטע בעקלעך, פארברעמט מיט א גרוי בערדעל: „שאלאם! שאלאם!" דער „שאלאם־שאלאם" האט ארויסגע־רופען ביי אונז, קלייניוארג, זעהר א גרויס געלעכטער. און דאם האט עזריאל דעם שמש שטארק פארדראסען; האט ער זיך געלאזט צו חברה מיט א פארטיגער האנט אויף צו גאבען פעטש. חברה האט זיך פון עזריאל'ס האנט אויסגעגליטשט, וויעדער פאר־גנב'עט זיך צום פארשוין, הערען ווי ער זאגט „שאלאם־שאלאם", אויסגעשאסען א געלעכטער און וויעדער זיך אויסגעגליטשט פון עזריאל'ס האנט... מיט גרויס נדלות לאז איך מיך נעהן נאכ'ן טאטען מיט'ן דאזיגען פארשוין צו אונז אויף יום־טוב און פיהל, אז אלע חברים זענען מיר מקנא אויף דעם אורח. זיי קוקען אונז נאך אלע פון דער ווייטען, און איך דרעה־אויס צו זיי דעם קאפ און שטעל זיי ארויס א צונג. א גאנצען וועג שווייגען מיר אלע דריי, און אריינגעקומען אין שטוב אריין, זאגט דער טאטע צו דער מאמע: „א גוט יום־טוב!" און דער אורח טהוט א שאקעל מיט'ן קאפ און דאם שטרײמעל טהוט זיך א טרייסעל: „שאלאם! שאלאם!" איך דערמאן מיך אן מיינע חברים און באהאלט דאם פנים אונטער'ן טיש, איך זאל נישט אויסשיסען קיין גאלעכטער. איך חאפ א קוק אלע מאל אויפ'ן אורח, און ער געפעלט מיר: עס געפעלט מיר זיין טערקישער חאלאט, וואם מיט די גאלע, בלויע און רויטע פאסען; עס געפעלען מיר די רויטע פרישל־בלוטיגע בעקלעך זיינע, וואם זענען ארומגעבראכט מיט א שען קייל־עביג

גרוי בערדעל; עס נעפּעלען מיר זיינע שוואַרצע שענע אויגען, וואָס קוקען־ארויס שמייכלענדיג פון אונטער די געדיכטע גרויע בּרעמען. אויך דעם טאטען, זעה איך, איז ער נעפּעלען. דער טאטע איז זיך מיט איהם משמח, און די מאַמע קוקט אויף איהם, ווי אויף א געטלעכען מענטשען, און קיינער רעדט נישט מיט איהם א וואָרט. דער טאטע אליין מיט זיין פּבוד בּעט איהם אוים דאָס הסב־בעט. די מאַמע איז פּאַרטאַרראַמט מיט'ן גרייטען צום סדר, און ריקעל די מויד העלפּט איהר אונטער. ערשט אז עס קומט צום קידוש מאַכען, שמועסט זיך דורך דער טאטע מיט'ן אורח אויף לשון־קודש, און איך בין מלא גדולה, וואָס איך פּארשטעה כּמעט איטלעכס וואָרט. איך געב דאָ איבער זייער לשון־קודש'ען שמועס מלה במלה:

דער טאטע: נו? (אויף אונזער לשון זאָל דאָס הייסען: מאכט, זייט מוחל, קידוש!).

דער אורח: נו־נו! (אויף אונזער לשון זאָל דאָס הייסען: מאכט, מאכט!).

דער טאטע: נו־אָ? (פּאַר וואָס ניט איהר?).

דער אורח: אָ־נו? (איהר פּאַר וואָס נישט?).

דער טאטע: אי־אָ! (פּריהער איהר!).

דער אורח: אָ־אי! (איהר פּריהער!).

דער טאטע: ע־אָ־אי! (איך בּעט אייך, מאכט איהר!).

דער אורח: אי־אָ־ע! (מאכט איהר, איך בּעט אייך!).

דער טאטע: אי־ע־אָ־נו? (וואָס וועט אייך אהרען, אז איהר וועט מאכען פּריהער?).

דער אורח: אי־אָ־ע־נו־נו! (אז איהר ווילט דוקא איך, לאָז זיין איך!).

און דער אורח נעמט דעם כּוס פונ׳ם טאטענ׳ס הענט און לעגט־ צוועק א קידוש, נאָר אזא קידוש, וואָס מיר האָבען אזעלכס נישט געהערט און וועלען שוין נישט הערען קיינמאָל. ערשטענס, די עברי, וואָס מיט סאמע פּתח׳ען: „ברשות מאראנאן ורבּאנאן ורבּאטאי"... און צווייטענס — דאָס קול, וואָס געהט ביי איהם נישט פונ׳ם האלז, נאָר ווי פונ׳ם טערקישען חאלאט, וואָס מיט נעלע, בלויע און רויטע פּאסען. איך האָב מיך דערמאנט אָן מיינע חברים, וואָס פּאר א געלעכטער דאָ וואלט אויסגעבראכען און וואָס פּאר פּעטש דאָ וואלטען געפלויגען, וועו זיי זאלען, אשטייגער, זיין ביי דעם קידוש! נאָר אזוי ווי איך בין דאָ אליין, האלט איך מיך איין און פרעג דעם טאטען די פיער קשיות, און מיר זאגען די הגדה אלע אינאיינעם, און איך בין שטאלץ, וואָס דער דאָזיגער פּאַרשוין איז אונזער אורח, נישט קיינעמ׳ס.

ב.

דער תּנא, וואָס האָט געזאָגט: „אין משיחין בסעודה" — מען זאל נישט רעדען, הייסט עס, ביי׳ם עסען, זאל ער מיר מוחל זיין, האָט נישט געקענט דאָס אידישע לעבען. איך בעט אייך, וועו האָט א איד, למשל, צייט צו רעדען, אז נישט ביי׳ם עסען? ובפרט פּסח צום סדר, וואָס ס׳איז פּארהאן אזוי פיעל צו זאָגען פּאר דער סעודה און נאָך דער סעודה? ריקעל די מויד האָט דערלאָנגט דאָס וואסער, מע האָט זיך נאָר געוואשען, געמאכט המוציא, געזאָגט „על אכילת מצה", און די מאמע האָט אויסגע־ טיילט די פּיש, — אזוי האָט דער טאטע פּארקאטשעט די ארבּעל און האָט זיך אריינגעלאָזט מיט׳ן אורח אין א לאנגען שמועס אויף לשון־קודש. דאָס ערשטע, וואָס דער טאטע האָט איהם געפרעגט, איז געווען די געוועהנליכע שאלה, וואָס איין איד פרעגט ביי׳ם אנדערען אידען:

— מה שמכם?

דערויף האָט איהם דער אורח געענטפערט מיט סאמע פתח'ען און אין איין אָטהעם, ווי מע זאָגט די עשרת בני־המן אין דער מגילה:

— איך בכר גלש דמת הנך וסם זען חפף טציץ.

דער טאטע איז געבליבען זיצען מיט'ן ביסען אין מויל און נעקוקט פארוואונדערט אויפ'ן פארשוין, אפנים, דערפאר, וואָס ער טראָגט אזא לאנגען נאָמען, און איך האָב מיך פארהוסט און נעקוקט אראָפּ, אונטער'ן טיש. האָט מיר די מאמע א זאָג געטהאָן: „פאוואָלי ווי דו עסט פיש, קאָנסט זיך ווארגען, חלילה, מיט א ביינדעל". און אויפ'ן פארשוין האָט זי א קוק געטהאָן מיט גרוים רעשפעקט. עס ווייזט אוים, אז זי איז פונ'ם נאָמען גאָר נתפעל געוואָרען, חאָטש זי האָט נישט פארשטאָנען וואָס דאָס באדייט. און אזוי ווי דער טאטע האָט יא פארשטאָנען, האָט ער געפונען פאר נויטיג איהר די זאָך אויפצוקלערען:

— פארשטעהסט דו מיך, א י ק ב כ ר — דאָס איז אונזער איבערגעקערטער אלף־בית, און דאָרט איז ביי זיי, אפנים, אזא מנהג, אז איטליכער הייסט ביי זיי על־פי אלף־בית.

— אלף־בית! אלף־בית! — חאפט אונטער דער פארשוין מיט א זיס שמייכעלע אויף די בלוט־רויטע בעקלעך, און די שענע שוואַרצע אויגען קוקען אויף אונז אלע, און אפילו אויף ריקעל די מויד, מיט גרוים פריינטשאפט.

געוואָהר געוואָרען דעם נאָמען זיינעם, איז דער טאטע ניי־גיעריג געווען צו וויסען, אויך פון וואַנען, פון וואָסער א לאנד ער קומט צו פאָהרען. דאָס האָב איך פארשטאָנען לויט די נעמען פון שטעדט און מדינות, וואָס האָבען זיך געלאָזט הערען, און וואָס דער טאטע האָט דאָס נאָכדעם איבערגעזעצט פאר דער מאמע, געגעבען כמעט אויף איטליכם וואָרט א פירוש, און די מאמע איז פון איטליכם וואָרט געווען נתפעל, און אויך ריקעל די מויד איז געווען נתפעל, און ס'איז טאקי געווען פון וואָס נתפעל צו וועהרען: א קליניגקייט, א פארשוין קומט צו פאָהרען אפשר פאר צעהנ־

טויזענט מיל פון א מדינה, וואָס איידער מע קומט־צו צו איהר, מוז מען אריבערשווימען זיעבען ימים מיט א מדבר, און וואָס צו דעם מדבר אליין דארף מען נעהן ניט ווינציגער, ווי פערציג טעג מיט פערציג נעכט, און אז מע קומט שוין צו גאָר נאָהענט, בא־דארף מען ארויפקלעטערען אויף אזא הויכען בארג, וואָס דער שפיץ גרייכט ביז צו די וואָלקענס, און באדעקט איז ער מיט אייז, און ווינטען שרעקליכע בלאָזען דארטען, וואָס איז ספנת־נפשות!... דערפאר אָבער, אז מע קומט־איבער בשלום דעם דאָזיגען בארג און מע טרעט־אריין אין זייער לאנד, זעהט מען פאר זיך דעם אמת'ען גן־עדן התחתון: בשמים, נענעלעך, געווירצען, כל המינים פירות, עפעל און בארען און פאָמעראנצען, ווינטרויבען, טייטלעז און אילבערטען, נים און פייגען לרוב. און די הייזער זענען דאָרטען נעבויט פון סאָמע טענענהאלץ און געדעקט מיט ריין זילבער, די כלים זענען פון גין־גאָלד (בשעת מעשה טהוט דער אורח א קוק אויף די זילבערנע כוסות אונזערע מיט די זילבערנע לעפעל, גאָפלען און מעסערם), און ברילאנטען, פערלען און דימענטען וואָלגערען זיך דאָרטען אויף דער גאס, קיינער ווילּ זיך ניט געבען די מיה זיך אָנצוניגען זיי אויפצוהויבען, וואָרום זיי האָבען דאָרטען קיין שום ווערטה (און בשעת מעשה קוקט דער אורח אויף דער מאָמע'ס דימענטענע אויהערינגלעך מיט די געלע פערעלעך, וואָס אויף איהר וויסען האלז).

— דו הערסט? — מאכט דער טאטע צו דער מאמע מיט א גליקליך פנים.

— איך הער. — ענטפערט איהם די מאָמע און פרעגט א קשיה: — למאי ברענגען זיי דאָס ניט צו פיהרען אהער, זיי וואָלטען דאָך דא געמאכט דערפון גאָלד! אָנו, טהו איהם אקאָרשט אומיסטען א פרעג, יונה.

דער טאטע פרעגט איהם די דאָזיגע קשיה און באקומט פון איהם א תשובה, און גיט איבער דער מאמע אויף אונזער לשון:

— פֿארשטעהסט דו, ער זאָגט, אז דו קומסט צו פֿאָהרען אַהינצו, קאָנסט דו דיר נעמען וויפיעל דו ווילסט, פּולע קעשענעס, נאָר פֿאָהרסט דו פּון דאָרטען ארויס, מוזט דו אָפּגעבען אַלסדינג צוריק, און טאָמער טרייסעלט מען אויס ביי דיר וואָס ניט איז, ביזט דו חייב מיתה.

— וואָס הייסט דאָס? — פֿרעגט די מאַמע, דערשראָקען.

— דאָס הייסט, מע הענגט דיך אויף אויף א בוים, אָדער מע פֿארשטיינערט דיך מיט שטיינער.

ג.

וואָס ווייטער ווערען די מעשיות פּונ׳ם דאָזיגען פֿארשוין אַלץ מעהר אינטערעסאַנט, און אז עס האַלט שוין נאָך די קניידלעך און מיר נעמען נאָך צו ביסלעך ווין, פֿרעגט איהם דער טאַטע: וועמען נעהער דאָס אַלסדינג, און צי ס׳איז פֿארהאַן דאָרטען א מלך? און באַלד באַקומט ער א קלאָרע תּשובה, און גיט דאָס איבער דער מאַמע מיט גרוים חדוה אויף אונזער לשון:

— ער זאָגט, אז געהערען געהער דאָס אינגאַנצען צו די דאָר־טיגע אידען, וואָס מע רופט זיי „ספּרדים", און א מלך איז ביי זיי פֿארהאַן, זאָגט ער, אויך א איד, זעהר א פֿרומער איד מיט א שטרייַמעל, זאָגט ער, און רופען רופט מען איהם יוסף־בן־יוסף. ער איז א כהן גדול, זאָגט ער, ביי די „ספּרדים" און פֿאָהרט ארוים, זאָגט ער, אין א גילדענער קארעטע מיט זעכס ברענענדיגע פערד, און אז ער קומט, זאָגט ער, אין שוהל אַריין, געהען איהם, זאָגט ער, אקעגען די לויים מיט א געזאַנג...

— ביי אייך זינגען לויים אין שוהל? — פֿרעגט איהם דער טאַטע פֿארוואונדערט און באַקומט באַלד א תּשובה און גיט דאָס איבער דער מאַמע אויף אונזער לשון, און דאָס פּנים ביי איהם שיינט, ווי די זון:

— וואָס זאָגסט דו דערויף? ער דערצעהלט, אז ביי זיי איז פֿאַרהאַן א בית־המקדש מיט כֹּהנים מיט לויים מיט איין אָרגעל...

— נו, און א מזבח? — טהוט איהם דער טאַטע א פֿרעג און באַקומט א תשובה, און גיט דאָס איבער דער מאַמע אויף אונזער לשון:

— ער זאָגט, ס׳איז דאָ ביי זיי א מזבח מיט קרבנות, זאָגט ער, מיט גילדענע כֵּלים, אַלסדינג ווי אַמאָל, זאָגט ער, ביי אונז אין ירושלים.

און ביי די וועלטער לאָזט־אַרויס דער טאַטע א טיפֿען זיפֿץ, און אויף איהם קוקענדיג, זיפֿצט אויך די מאַמע. און איך פֿאַרשטעה איהם ניט, וואָס דאַרף מען דאָ זיפֿצען? אַדרבֿה, מע באַדאַרף זיין שטאָלץ, מע באַדאַרף זיין פֿרייליך, וואָס מיר האָבען אזא לאַנד, וואו עס געווען א אידישער מלך און א כֹּהן גדול און וואו עס געפינט זיך א בית־המקדש מיט כֹּהנים, מיט לויים, מיט אַיין אָרגעל, מיט א מזבח, מיט קרבנות... און גוטע, ליכטיגע מחשבות חאָפֿען מיך אויף און טראָגען מיך אַוועק גלייך אַהינצו, אין יענעם גליקליכען אידישען לאַנד, וואו די הייזער זענען געבויט פון סאַמע טענענבוימער, געדעקט מיט ריין זילבער, וואו די כֵּלים זענען פון גין־גאָלד, און וואו ברילִיאַנטען, פֿערלען, דימענטען וואָלגערען זיך אויף דער גאַס. און עס גנבה׳ט זיך אַריין צו מיר א מחשבה, אז וועו איך זאָל דאָרטען זיין, וואָלט איך שוין נעווואוסט וואָס איך האָב צו טהון; איך וואָלט שוין געווואוסט, וואו צו באַהאַלטען; ביי מיר וואָלט מען שוין נישט אויסגעטרייסלט גאָרנישט... איך וואָלט שוין געבראַכט פון דאָרטען דער מאַמע א שענע מתנה: אויהערינגלעך ברילִיאַנטענע און פֿערל עטליכע שנירלעך. און בשעת מעשה טהו איך א קוק אויף דער מאַמע׳ס דימענטענע אויהערינגלעך מיט די גלעזע פֿערלעך, וואָס אויף איהר ווייסען האַלז, און איך באַקום א שטאַרקען חשק צו זיין אינ׳ם דאָזיגען לאַנד, און עס פֿאַלט מיר איין א געדאַנק.

איך זאָל נאָך פּסח זיך דורכפאָהרען אהין מיט'ן דאָזיגען אורח. נעווייניטלעך, בסוד, אז קיינער זאָל ניט וויסען. איך וועל דעם סוד אנטפּלעקען פאַר'ן אורח, אויסגיסען פאר איהם מיין הארץ, אויס־זאָגען איהם דעם גאַנצען אמת, און בעטען איהם, ער זאָל מיך נעמען מיט זיך אהינצו חאָטש אויף א קלייענר צייט. ער וועט דאָס מיר נעווים טהון. ער איז זעהר א גוטער, א צוגעלאָזטער פאַר־שוין. ער קוקט אויף איטלעכען באַזונדער, און אפילו אויף ריקעל די מויד, אזוי פריינטלעך, אזוי פריינטליך!

אזוי טראכט איך מיר און קוק אויף אונזער אורח, און עס מאָהלט זיך מיר אוים, אז ער טרעפט מיין מחשבה, מחמת ער קוקט אויף מיר מיט זיינע שענע שוואַרצע אויגען, און עס דאכט זיך מיר, אז ער ווינקט צו מיר און זאָגט צו מיר אויף זיין לשון:

— שווייג, ווייסער־חברה'ניק אייגער, לאָז נאָר איבערגעהן דער פּסח, וועט שוין זיין רעכט!...

ד.

א נאנצע נאכט פּלאָנטען זיך מיר חלומות: א מדבר, א בית־המקדש, א כהן גדול און א בארג א הויכער, און איך קלעטער ארויף אויפ'ן בארג, און דאָרט וואַכטען בריליאנטען, פערלען, דימענטען, און מיינע חברים קריכען ארויף אויף די בוימער און טרייסלען זיי, און עס פאַלען פון דאָרטען אויף דער ערד גוזמי גוזמאות בריליאַנטען, פערלען, דימענטען, און איך שטעה פון הינטען און קלויב די בריליאַנטען, פערלען, דימענטען, און שטופ אין די קעשענעס — און מערקווירדיג! וויפיעל איך שטופ — און עס נעהט נאָך! וויפיעל איך שטופ — און עס נעהט נאָך! לעג איך אריין די האנט אין קעשענע און נעם־ארויס פון דאָרטען אָנשטאָט בריליאַנטען, פערלען, דימענטען — גאָר פּירות אַלערליי: עפּעל און בארען, און פּאָמעראַנצען און אייבערטען, און טייטלען און נים און פּיינען... און איך האָב דערפון גרויסע אנגסטען, קאטשע

מיך פון איין זייט אויף דער אנדערער, און עס חלומ׳ט זיך מיר דאָס בית־המקדש, און איך הער די כהנים דוכנ׳ען און די לויים זינגען און דעם ארגעל שפּיעלען, און עס ווילט זיך מיר אריינגעהן אינווענדיג אין בית־המקדש, און איך קאָן נישט — ריקעל די מויד האַלט מיך צו און לאָזט מיך ניט, און איך בעט זיך ביי איהר, איך שריי, איך ווייַן, איך האָב דערפון גרויסע אנגסטען, קאָטשע מיך פון איין זייט אויף דער אנדערער, און חאָפּ מיך אויף און... דער־זעה פּאר זיך דעם טאָטען מיט דער מאַמען שטעהען האַלב אָנ־געטהאָן, ביידע בלאַס, ווי דער טויד, דער טאָטע אראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, די מאַמע ברעכט די הענט און אויף איהרע שענע אויגען שטעהען טרערען. מיין קינדערש האַרץ דערפיהלט, אז דאָ איז עפּעס געשעהען ניט קיין גוטע זאַך, זעהר ניט קיין גוטע זאַך, נאָר וואָס מיין קינדערש קעפּעל האָט נישט צוגעטראַכט פּאר איין אומגליק — איז דאָס נעווען א גאַרנישט קעגען דעם, וואָס ס׳איז געשעהען.

און געשעהען איז אָט וואָס: אונזער אורח, דער פּאַרשוין פון יענער ווייטער מדינה, פון יענעם גליקליכען לאַנד, וואָס די הייזער זענען דאָרט געבויעט פון סאַמע טענענבוימער און נעדעקט מיט דיין זילבער א. א. ו., איז נעלם געוואָרען, און אינאיינעם מיט איהם איז נעלם געוואָרען ביי אונז א סך זאַכען: אַלע זילבערנע פּוסות, אַלע זילבערנע לעפּעל, גאָפּלען און מעסערם, דאָס גאַנצע ביסעל ציערונג דער מאַמע׳ס, און אויך מזומן געלט, וויפיעל עס האָט זיך געפּונען ביי אונז אין קאַסטען. און אויך ריקעל די מויד איז מיט איהם אַנטרונען געוואָרען...

און עס נעמט מיך אָן ביי׳ם האַרצען, נישט אויף די זילבערנע פּוסות מיט די זילבערנע לעפּעל, גאָפּלען און מעסערם, וואָס זענען נעלם געוואָרען, און נישט אויף דער מאַמע׳ס ציערונג, און נישט אויפ׳ן מזומן געלט, און נישט אויף ריקעל די מויד — חאָפּט זי דער רוח! — נאָר אויף דעם גליקליכען־גליקליכען לאַנד, וואָס סע וואַלגערען זיך דאָרטען ברילאַנטען, פּערלען, דימענטען, און אויף

דעם בית־המקדש, מיט די כהנים, מיט די לויים, מיט'ן ארגעל, מיט'ן מזבח, מיט די קרבנות און מיט די אלע איבעריגע גוטע זאכען, וואס מע האט ביי מיר אוועקגעראיבט, צוגענומען, צוגענומען, צוגענומען.

און איך קאהר מיך אום מיט'ן פנים צום וואנט און ווין, ווין שטיל־ערהויט.

אליהו הנביא

א פאנטאסטישע נעשיכטע מיט א רעטענישׂ לכבוד פּסח.
ספעציעל פון קינדער וועלט.

נעשריבען אין יאָהר 1908.

אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא

א.

נישט גוט צו זיין א בן־יחיד, א ציטערינגער ביי טאַטע־מאַמע. „פון זיעבען איינער געפֿליבען". דאָ — נישט שטאַה, דאָרט — נישט געה. דאָס — נישט עס, יענס — נישט טרינק. דעם קאָפּ — דעק צו. דעם האַלז — פּאַרבינד. די הענט — באַהאַלט. די נאָז — שנייץ־אויס. אַך, נישט גוט, נישט צו זיין א בן־יחיד. און נאָך א נגיד'ס א יונגעל דערצו. מיין טאַטע איז א נגיד. א חלפן איז ער. געהט־ארום מיט א טאָרבע מינץ איבער די קלייטען. בייט זיך־אַבער אויף מינץ און מינץ אויף זילבער. זענען דערפאַר ביי איהם די פינגער תּמיד שוואַרץ און די נעגעל צעטריסקעט. האָרעווען האָרעווען ער אפילו זעהר שטאַרק. אַלע טאָג אַז ער קומט אַהיים, איז ער אויסגעמידט און צעברָאכען. „נישטאָ קיין פּיס — קלאָגט ער זיך פּאַר דער מאַמע, — נישטאָ קיין פּיס, קיין סימן פון קיין פּיס"...

נישטאָ קיין פּיס — עס קאָן זיין. דערפאַר האָט ער אָבער „פּרנסה בשפע". אַזוי זאָגען אַלע, און אַלע זענען אונז מקנא, וואָס מיר האָבען פּרנסה, און נאָך בשפע. די מאַמע איז צו־פריעדען. איך אויך. „א פּסח ביי מיר היינטיגס יאָהר — אויף אַלע אידישע קינדער, רבונו של עולם"...

אזוי זאגט די מאמע און דאנקט גאָט, וואָס מיר האָבען אזא פּסח. איך אויך. נאָר ווי דערלעבט מען איהם שוין, אָט דעם פּסח?...

ב.

קוים דערלעבט פּסח. דעם ליעבען טייערען פּסח. אויסגע־קליידט האָט מען מיך — בגדי־מלכות, ווי עס פּאסט פאר א נגיד'ס א יונגעל. וואָס קומט מיר אָבער ארויס? אז איך טאָר נישט ארומשפּרינגען אין דרויסען — איך וועל זיך פּארקיהלען. אז איך טאָר נישט ארומלויפען מיט אלע קבצנ'ישע קינדער — איך בין א נגיד'ס א יונגעל. אזעלכע שענע מלבושים — נישטאָ פּאר וואָמען צו באריהמען זיך. א פּולע קעשענע מיט נים — נישטאָ מיט וועמען צו שפּיעלען.

נישט גוט צו זיין א בן־יחיד, א ציטערינגער, וואָס פון זיעבען איינער געבליבען, און נאָך א נגיד'ס א יונגעל דערצו.

ג.

דער טאטע האָט אָנגעטהאָן די בעסטע קאפּאָטע און איז אוועק אין שוהל דאוונען. זאגט צו מיר די מאמע: „ווייסט דו וואָס? לעג זיך צו. שלאָף דיך אויס. וועסט דו קאָנען זיצען ביי'ם סדר. וועסט דו פרעגען דעם טאטען די פּיער קשיות". משוגע בין איך? פּאר'ן סדר וועל איך גהען שלאָפען? „געדענק זשע, פּסח צום סדר טאָר מען נישט שלאָפען. וואָרום טאָמער, חלילה, וועלסט דו אנשלאָפען ביי'ם סדר, אזוי קומט אליהו־נביא מיט א זאק אויף די פּלייצעס... פּסח ביינאכט געהט־ארום אליהו־נביא און קוקט, ווער עס שלאָפט ביי'ם סדר, דעם נעמט ער צו אין זאק אריין"... חא־חא! איך וועל אנשלאָפען וועלען ביי'ם סדר? איך? און אז מע זאל זיצען א גאנצע נאכט? און אפילו

ביז'ן ווייסען טאָג אריין? ווי אזוי איז געווען, מאמע, פּאראיאָהרען? „פּאראיאָהרען ביזט דו אנשלאָפּען געוואָרען באלד נאָך קידוש"... פּאר וואָס זשע איז נישט געקומען צו מיר דעמאָלט אליהו־נביא מיט'ן זאק? „דעמאָלט ביזט דו נאָך געווען א קליינישקער, היינט ביזט דו א גרויסער. היינט דארפסט דו פּרענגען דעם טאטען די פּיער קשיות. היינט דארפסט דו זאָגען מיט'ן טאטען „עבדים היינו". היינט דארפסט דו עסען מיט אונז פּיש און יויך און קניידלעך... שא — אָן געהט דער טאטע פּון שוהל".

— גוט יום טוב!

— גוט יום טוב!

ד.

דאנקען גאָט. דער טאטע האָט אָפּגעמאכט קידוש. איך אויך. דער טאטע האָט אויסגעטרונקען דעם ערשטען פּוס. איך אויך. און דוקא א פּויל פּוס, און דוקא ביז'ן דנא. „זעה נאָר, ביז'ן דנא!" — זאָגט די מאמע צום טאטען, און מיר זאָגט זי: „א פּויל בעכער מיט וויין? וועסט אנשלאָפּען ווערען"... חא־חא! איך וועל אנשלאָפּען ווערען? איך? און אז מע זאָל זיצען א גאנצע נאכט? אפילו ביז'ן ווייסען טאָג אריין? אנו, פּרעגט דעם טאטען, ווי אזוי האָב איך אָפּגעקלאָפּט די פּיער קשיות? ווי אזוי זאָג איך די הגדה? ווי אזוי שאָקעל איך זיך איבער'ן סידור און זינג מיט'ן טאטען דעם „עבדים היינו"?... און די מאמע לאָזט נישט אראָפּ קיין אויג פּון מיר און שמייכעלט און זאָגט צו מיר: „וועסט אנשלאָפּען ווערען. אנשלאָפּען ווערען"... ער, מאמע! מאמע! מיר דאכט זיך, מע זאָל זיין מיט אכצעהן קעפּ, קאָן מען פּון דעם אלעין אנשלאָפּען ווערען! אנו, לאָז מען זיך אוועקזעצען אייך אקעגען און זינגען אייך אין אויהער: „אנשלאָפּען ווערען, אנשלאָפּען ווערען".

פּארשטעהט זיך, אז איך בין אנשלאָפּען געוואָרען.

ז.

אנשלאפען געווארען — חלומ'ט זיך מיר, אז דער טאטע האלט שוין ביי „שפוך חמתך". די מאמע אליין שטעהט אויף פון טיש, געהט עפענען די טיר, מקבל פנים זיין אליהו־נביא'ן. שען וועט זיין, טאמער קומט טאקי אליהו־נביא, ווי די מאמע זאגט, מיט'ן זאק אויף די פלייצעס, און זאגט צו מיר: „קום, בחור"... און וועט זיין שולדיג אין דעם, אז נישט די מאמע אליין מיט איהר: „שלאף נישט! שלאף נישט!"?... און אזוי ווי איך טראכט מיר די דאזיגע מחשבות — אהא! — הער איך א סקריפ פון דער טיר, און דער טאטע שטעהט־אויף און רופט־אוים אויף א קול: „ברוך הבא!" איך קוק מיך איין צו דער טיר — יאָ, ס'איז ער. ער געהט, ער געהט. פאוואלינקע, קוים וואס מע הערט. א שענער איד אליהו־נביא. איין אלטער מאן. א זקן מיט א נרייז־נרויער באָרד ביז די קניע. דאָס פנים אלט, געל, געקנייטשט, נאָר שען און גוט איז דאָס אָהן איין עק. און אויגען — אך, אויגען! גוטע, ווייכע, פרוינטליכע, ליעבע, געטרייע אויגען. איינגעבויגען, אָנ־געלעהנט אויף א גרויסען־גרויסען שטעקען, מיט א זאק אויף די פלייצעס — און שא, שטיל, אָהן ווערטער, און גלייך צו מיר.

ו.

— נו, יונגעלע, אריין צו מיר אין זאק אריין און קום! — אזוי זאגט צו מיר אָט דער אלטיטשקער, און דוקא מיט גוטען, דוקא אזוי ווייך, אזוי זים.

פרעג איך איהם: „וואוהין?" מאכט ער צו מיר: „וועסט שון נאָכדעם זעהען"... וויל איך נישט, זאגט ער מיר נאָך א מאל. בעט איך מיך ביי איהם: „ווי קאָן איך מיט דיר געהן, אז איך בין א נגיד'ס א יונגעל?" זאגט ער: „און אז א נגיד'ס א

יונגעל, וואָס ביזט דו פֿאר אַ מיוחס?" זאָגּ איך: „איך בין ביי טאַטע־מאַמע אַ בן־יחיד"... זאָגט ער: „ביי מיר ביזט דו נישט קיין בן־יחיד". זאָגּ איך: „אַ ציטעריגער — פון זיעבען איינער געבליבען. זיי וועלען, זאָגּ איך, דערזעהן, אז איך בין נישטאָ, וועלען זיי דאָס נישט אויסהאַלטען. זיי וועלען שטאַרבען, און דערהויפּט — די מאַמע"... קוקט ער אויף מיר, דער אַלטיטשקער, מיט גוטען און מאַכט צו מיר ווייך און זים, ווי פֿריהער: „געהסט דו נישט מיט מיר, טאָ שלאָף געזונט, נאָר ווער אַנשלאָפען אויף שטענדיג, אויף אייביג"... הויב איך אָן צו ווינען: „הייסט דאָך עס, איך זאָל שטאַרבען? זיי וועלען דאָס נישט אויסהאַלטען... דערהויפּט — די מאַמע"... „ווילסט דו נישט שטאַרבען, טאָ קום מיט מיר. געזונגען זיך אָפּ מיט טאַטע־מאַמע און קום"... „סטייטש, ווי קאָן איך געהן, אז איך בין אַ בן־יחיד, פון זיעבען איינער געבליבען?"... מאַכט ער צו מיר שוין שטאַרקער: „צום לעצטען מאָל, יונגעלע, קלויב דיר אוים איינס פון די צוויי: אָדער געזונגען זיך אָפּ מיט טאַטע־מאַמע אויף שטענדיג און קום מיט מיר, אָדער בליב דאָ, נאָר ווער אַנשלאָפען אויף אייביג. אויף אייביג"...

ז.

אָפּגעזאָגט די דאָזיגע ווערטער, טרעט ער אָפּ פון מיר אויף איין שפּאַן און וויל שוין אויסקערעווען זיך צו דער טיר. וואָס טהוט מען דאָ? צוועקגעהן מיט'ן אַלטען, גאָט וויסט וואוהין, פֿארפאַלען ווערען — וועלען טאַטע־מאַמע שטאַרבען. אַ בן־יחיד, פון זיעבען איינער געבליבען... בליבען דאָ און אַנשלאָפען ווערען אויף אייביג — הייסט דאָס דאָך, איך אַליין זאָל שטאַרבען... ציה איך אוים צו איהם ביידע הענט מיט טרערען אויף די אויגען: „אליהו הנביא! גוטער, לויבער, הארציגער אליהו! געב מיר איין מינוט אויף צו באטראכטען זיך!" דרעהט ער אוים צו מיר דאָס שענע אַלטע, געלע, געקנייטשטע פּנים מיט דער גרויז־גרויער

באָרד ביז די קניע, קוקט אויף מיר מיט זיינע שענע גוטע ליעבע געטרייע אויגען און מאַכט צו מיר מיט א שמייכעל: „איין מינוט אויף צו באַטראַכטען זיך געב איך דיר, מיין קינד, אַבער נישט מעהר אז איין מינוט"...

און דער אַלטיטשקער לעהנט זיך אָן אויף זיין גרויסען־גרויסען שטעקען און וואַרט...

. . . . . .
. . . . . .

פרעגט זיך: וואָס האָב איך באַדאַרפט אין דער מינוט צוטראַכטען אזעלכעס, אז איך זאָל נישט דאַרפען נישט געהן מיט'ן אַלטען און נישט אנשלאָפען ווערען אויף אייביג? — אַנו, ווער וועט טרעפען?...

אז גאָט וויל,
שיסט א בעזעם

א טראנערין כשר לפסח, דעקאדענטיש־סימבאליסטיש נעשריבען.

נעשריבען אין יאָהר 1908.

אַז גאָט וויל, שיסט אַ בעזעם

די פּאַרשוינען:

מצות.
אַרבּע כוסות.
פּסח'יגע שמאַלץ.
אייער.
ריבּאַייזען.
קאָכלעפּעל.
דייזשע בּאַרשט.
בעזעם.
קאַץ.
בּעל־הבּית.
בּעל־הבּית'טע.

א ר ט — אין שפּיזאַרניע, אין דער פּסח'ינער שאָפּע.

צ י י ט — ערב פּסח.

א י י ע ר [צו די מצות]. זייט זשע מוחל. וועז האָבען מיר פּסח?

מ צ ו ת [צו די אייער]. וואָס איז דען?

א י י ע ר. גאָרנישט, גלאָט אַווי. עס איז אונז נמאס געוואָרען צו לייגען אָט דאָ, אין דער שפּיזאַרניע. מיר וואָלטען שוין געהרען דערלעבען פּסח.

מ צ ו ת. ציקאווע ביצים! מיר לינען דאָ פון נאָך פורים אָן.
ש מ א ל ץ. פון נאָך פורים? א טייערע מציאה! איך שטעה נאָך פון פאַר חנוכּה.
ב א ר ש ט. און מיך האָט מען דאָ אוועקגעשטעלט באַלד נאָך סוכות. ס'איז מיר שוין אזוי אומעטיג, אז איך האָב, דאכט מיר, געהאפט א שימעל.
ב ו ס ו ת. למאי אָט שטעהען מיר דאָ פון פאראיאהרען?
ק א כ ל ע פ ע ל. היינט וואָס זאָל א י ך שוין זאָגען? איך בין עלטער פון אייך אלעמען. איך בין דאָ א קאכלעפעל פון זינט דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע האָבען חתונה געהאט.
ר י ב א י י ז ע ן. אָבער טאקי נישט מעהר ווי א „קאָכ־לעפעל"...
ק א כ ל ע פ ע ל [בייז]. הער נאר, דו בלעכענע כלי, וואָס ביזט דו דאָ פאר א מאכער?
ר י ב א י י ז ע ן. מעהר מאכער פון דיר. וועז ניט איך, וואו וואָלט מען נעמען מרור צום סדר?
ב ע ז ע ם [ציהט־אויס א געלעכטער פון ווינקעלע]. חי־חי־חי!
כ ו ס ו ת [איינס צו דאָס אנדערע]. וועד חיחיקעט דאָס?
מ צ ו ת [צו די כוסות]. ס'איז דער בעזעם. דאכט זיך, אזא בעזעם וואָלט נעמעגט האָבען דרך־ארץ חאָטש פאר אונז, מצות?
א י י ע ר. וואָס עפים פאר אייך? און וואו זענען מיר?
מ צ ו ת [מיט גדלות]. וואָס איז מיט אייך דער יחוס? מע עסט אייך דען ניט א גאנץ יאָהר?
א י י ע ר. פרעגט זשע אָבער די בעל־בתים, וואָס פאר א טעם האָבען מצות אָהן אייער?
ש מ א ל ץ. און וואָס איז מצות מיט אייער אָהן שמאלץ?
ב א ר ש ט. מאָהלט אייך, אז איך בין א ביסעל נויטיגער פון אייך אלעמען. אייך, אייער און שמאלץ, באנוצט מען נאָר פון ווצא וועגען, און אָהן מיר קאָן מען פסח זיך ניט באגעהן. פרעגט

אויף א ציקאוועסט די מצות, וואָס פאַר א טעם האָבען זיי, אז מע בראָקט זיי אין בּאָרשט אַריין.

מ צ ו ת. וואָס אמת איז אמת. מיר וואָלטען אָבער וועלען וויסען, וואָס פאַר א טעם וואָלט געהאט א פסח־באָרשט אָהן אונז, אָננעבראָקטע מצה?

א י י ע ר. אָדער וועז מע זאָל דעם באָרשט ניט פארווייסען מיט אַיין איי?

ש מ א ל ץ. אוז מע זאָל ניט אריינטהון קיין לעפעל שמאלץ?

ק א כ ל ע פ ע ל. אוז מיך האָט איהר פארגעסען?

ר׳ ב א י י ז ע ן. קאָכלעפעל איז אומעטום א קאָכלעפעל!...

ק א כ ל ע פ ע ל [איז כעס]. בלעכענער שלים־מזל! וועסט ניט אנשטומט ווערען?

ב ע ז ע ם [לאכט פון וויינקעלע ארויס]. חי־חי־חי!...

פ ו ס ו ת. וויערער חיחיקעט ער, דער בעזעם?

מ צ ו ת. א אידיאָט!

א י י ע ר. ניט אזא אידיאָט, ווי איין עזות־פנים!...

ש מ א ל ץ. אויף וואָס דאַרף מען, אשטייגער, א בעזעם אויף פסח?

ב א ר ש ט. אויף סים סאָט כּפרות!

ר י ב א י י ז ע ן. פארנעמט אומזיסט איין אָרט אין שאפע.

ק א כ ל ע פ ע ל. טאָמער איז דאָ קאָרג ענג... מע ווערט דערשטיקט אָט דאָ ביי זיי אין שפיזארניע... איך וועל פרובען עפענען די טיר... [עפענט א האלב טירעל].

ש מ א ל ץ [צום קאכלעפעל]. וואָס טהוט איהר? איהר ווילט ס׳זאָל אריין די קאץ? זי וועט חלילה מאכען פון אונז אלעמען א חלל!

מ צ ו ת. מיר האָבען קיין מורא ניט פאר קיין קאץ.

א י י ע ר. מיר אויך ניט.

פ ו ס ו ת. מיר אודאי ניט...

ר י ב א י י ז ע ן. אוז איך אודאי אוז אודאי ניט!

ק א כ ל ע פ ע ל. איך הער זי, ווי די קאץ!...

ב א ר ש ט. אפילו איך הער זי אויך אין טראק. אט איז זי, די מחותנת־טע! [עס קומט אריין די קאץ, קוקט זיך ארום אוו מרוקעט].

ק א ץ. מורררר...

מ צ ו ת. ברוך הבא, א גאסט!

כ ו ס ו ת. סקאצע! קומט.

א י י ע ר. מע זאל דערמאנען משיח'ן.

ר י ב א י י ז ע ן. זעהט נאר, זי געהט אין זאקען!...

ק א כ ל ע פ ע ל. דאס האט איהר די בעל־הבית'טע אנגעטהאן זאקען, זי זאל חלילה ניט חמצ'דיג מאכען דאס זאלץ ברעטעל.

ב א ר ש ט. בעסער געווען פארשליסען די קאץ אין א באזונדער חדר, איידער אנטהון איהר זאקען אויף די פים. א נארישע בעל־הבית'טע ביי אונז!...

מ צ ו ת. זעהט נאר, ווי זי שמעקט מיט דער נאז, די גנב'טע!...

כ ו ס ו ת. אינטערעסאנט צו זעהען, וואוהין וועט זי געהן פריהער.

א י י ע ר. נישט קיין נארישע קאץ, כלעבען. זי קריכט גלייך צו דער שמאלץ, ווי מיר זענען ביצים אויף דער וועלט! אבער גלייך צו דער שמאלץ!

ר י ב א י י ז ע ן. זעהט נאר, זי לעקט שוין! זי פרעסט, די זוללי־וסובא'ניצע!

ק א כ ל ע פ ע ל. א חידוש, וואס די שמאלץ לאזט זיך אזוי אומפארשעמט באהאנדלען...

ב א ר ש ט. וואס זאל זי נעבאך טהון? שולדיג איז די בעל־הבית'טע. האט זי געזאלט פארשליסען די שאפע פון יענער זייט. ניט אומזיסט זאגט די וועלט א ווערטעל: אז די בעל־הבית'טע איז א שלים־מזל'ניצע, איז די קאץ א נאשערין.

ב ע ז ע ם [שיסט־אויס א געלעכטער]. חא־חא־חא! [פאר'ן געלעכטער שרעקט זיך די קאץ איבער, טהוט א שפרונג, קעהרט־איבער דעם טאפ מיט שמאלץ, וועלכער פארטשעפעט די אייער, די כוסות מיט די מצות, און צוואמען מיט זיי פאלט־אום די גאנצע שאפע, און עס ווערט אויף דער ערד א מישמאש פון פסח'יגען בארשט, מיט פארנעצטער מצה, מיט צעשלאגענע אייער, מיט צעבראכענע כוסות, מיט שמאלץ, מיט א ריבאייזען און א קאכלעפל אויף בתוכם. נעבעכיבען איז ביי דער זייט נאר דער בעזעם. — דער קלאפ פון דער שאפע לאזט זיך הערען אין שטוב. עס קומען צו לויפען, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, די בעל־הבית'טע מיט'ן בעל־הבית].

ב ע ל־ ה ב י ת. וואס איז דא געשעהען? [בלייבט שטעהן, ווי א געלעהמטער].

ב ע ל־ ה ב י ת'ט ע [ברעכט די הענט]. א דונער האט מיך דערשלאגען! דער גאנצער פסח איז חרוב געוואָרען! [ווייזט. דער בעל־הבית זיפצט. אין דרויסען פייפט דער ווינט. דורכ'ן פענסטער גנב'ט זיך אריין א טוידטער שטראהל פון דער קאלטער לבנה. אין ווינקעלע זיצט די קאץ און באלעקט זיך. די שטימונג איז א העכסט־דעקאדענטישע].

ב ע ל־ ה ב י ת [מיט איין אונטערערדישער שטים, ווי פון קבר]. וואס טהוט מען?

ב ע ל־ ה ב י ת'ט ע [ווישט־אויס די אויגען] קודם ז'ארף מען נעמען דעם בעזעם און אויפראמען דעם הקדש... [נעמט דעם בעזעם און קעהרט].

ב ע ז ע ם [צום גאנץ ביסעל מיסט]. נו? היינט זעהט איהר שוין? אז נאָט וויל, שיסט א בעזעם!...

פאָרהאנג.

דריי קעפלעך

געשריבען אין יאָהר 1908.

דריי קעפּלעך

I

א פּען פון א שרייבער זאָל זיין א פּענזל פון א מאָהלער, אָדער, וועניגסטענס, איין אפּאראט פון א פּאטאָגראף, וואָלט איך דיר, פריינט, געטראָגען ׳ מתנה. א בילד לכבוד שבועות, א זעלטענע גרופּע: דריי יונגע, שענע, פּרעכטיגע קעפּלעך פון דריי אָרעמע, נאקעטע, באָרוועסע אידישע קינדער. אלע דריי קעפּלעך זענען שוואַרץ, די הערלעך געקרייזעלט, די אויגלעך גרויסע, גלאַנצענדיגע, ברענענדיגע, און גלייך ווי פּאַרוואונדערט קוקען זיי אויף אייך און פּרעגען ביי דער וועלט א קשיה: למאי? איהר קוקט אויף זיי און איהר באַוואונדערט זיי, און איהר פיהלט זיך קענען זיי, ווי פּאַרזינדיגט, גלייך ווי איהר זענט טאַקי שולדיג אין דעם, וואָס מע האָט זיי באשאפען — באשאפען נאָך דריי איבעריגע נפשות אויף דער וועלט!...

די דריי שענע קעפּלעך — אבראמטשיק, מאָיסייטשיק און דבורה'קע — זענען צוויי ברידער מיט א קליין שוועסטערל. אבראמטשיק און מאָיסייטשיק — דאָס האָט זיי דער פּאָטער, פּייסי דער איינבינדער, אזוי פּארצוגען, אויפ'ן רוסישען שטייגער. ער זאָל זיך ניט שעמען פּאר זיין וויב פּעסי און ער זאָל נישט זיין אזא ביטערער אָרעמאן, וואָלט ער זיך אליין אויך איבער־געמאכט דעם נאָמען פון „פּייסי דעם איינבינדער" אויף „פּעטי

פערעפליאטשיק". נאָר אזוי ווי ער האָט א ביסעל מורא פאר זיין ווייב פּעסי און אזוי ווי ער איז, נישט דאָ געדאכט, א גרויסער אביון, איז ער דערווייל פּאַרפליבען ביי׳ם אלטען נאָמען „פּייסי דער איינבינדער", ביז ס׳וועט קומען אמאָל די גוטע צייט, יענע גליקליכע צייט, ווען עס וועט אלסדינג ווערען אנדערש, אזוי ווי בעבעל זאָגט, און אזוי ווי קאַרל מארקס זאָגט, און אזוי ווי אלע גוטע קלוגע לייט זאָגען — דעמאָלט, אָ, דעמאָלט וועט אלסדינג אנדערש זיין!... נאָר ביז די גוטע גליקליכע צייט וועט אמאָל קומען, מוז מען דערווייל שטעהן פון באור ביז שפּעט אין דער נאכט און שניידען קארטאָן־פּאפּיער, און קלעפּען קעסטלעך, שאכטלען... און פּייסי דער איינבינדער שטעהט דעם גאנצען טאָג אויף די פּים און שניידט קארטאָן־פּאפּיער. און קלעפּט שאכטלען, און זינגט בעת מעשה אלטע און נייע אידישע און נישט־אידישע לידלעך, צום מיסטען פרייליך־טרויעריגע, מיט א פרייליך־טרויעריגען ניגון.

— טאָמער וואָלסט דו אויפגעהערט אמאָל דיינע גוויישע לידלעך? א מענטש האָט זיך עס א ביסעל פּאַרליעבט אין גויים! זינט מע איז ארויס אין דער גרויסער שטאָדט, איז ער געוואָרען א גאנצער גוי, משטיינס געזאָגט!...

II

אלע דריי, אבראמטשיק, מאיסייטשיק און דבורה׳קע, זענען געבוירען און געוואָכסען אלע אויף איין אָרט — צווישען וואנט און צווישען אויוון. אלע דריי זהען פּאר זיך אלע טאָג איינס און דאָס זעלבע: דעם פרייליכען טאטען, וואָס שניידט קאַרטאָן, קלעפּט שאכטלען און זינגט ניגונים, און די פּאַרזאָרגטע אויס־געטריקענטע מאמע, וואָס קאָכט און באקט און קעהרט און רוימט, און איז קיינמאָל נישט פּאַרטיג. ביידע זענען זיי שטענדיג אין דער ארבייט: די מאמע ביי׳ם אויוון, דער טאטע ביי די

שאכטלען. אויף וואָס דארף מען אזוי פיעל שאכטלען? וועד דארף עס אזוי פיעל שאכטלען? אפּנים, אז די גאנצע וועלט איז פול מיט שאכטלען?... אזוי טראכטען זיך די דריי שענע קעפּלעך און קוקען שוין ארויס, אז ביי'ם טאטען זאָלען זיך שוין אָנקלויבען א סך, א סך שאכטלען און ער זאָל זיי נעמען אלע אויפ'ן קאָפּ און אין ביידע הענט — אפּשר טויזענט שאכטלען — און זאָל מיט זיי ארויסגעהן אין מארק ארײַן און קומען צוריק אָהן שאכטלען, נאָר מיט גאלט פּאר דער מאמע און מיט בולקעלעך, בייגעלעך אדער צוקערקעס פּאר די קינדער... א גוטער, אוי, א גוטער טאטע ביי זיי, א גאָלד! די מאמע איז אויך א גוטע, נאָר א בייזע. מע חאפּט פון איהר אָפּט א זעץ, א שטורך אין זייט, א דרעה פּאר די אויהערען. זי האָט פיינט, אז מע מאכט איהר אָן א „הקדש". זי וויל נישט, אז די קינדער זאָלען זיך שפּיעלען אין „טאטע־מאמע". זי וויל נישט, אז אבראמטשיק זאָל שניידען די אראָפּגעפּאלענע שטיקלעך קארטאָן, אז מאיסייטשיק זאָל גנבה'נען פּאפּ ביי'ם טאטען און אז דבורה'קע זאָל באקען ברויט פון זאמד מיט וואסער. די מאמע וויל, אז די קינדער זאָלען זיצען שטיל, סטאטשנע. די מאמע וויסט נישט, אפּנים, אז יונגע קעפּלעך ארבייטען, אז יונגע נשמות רייסען זיך, רייסען זיך, רייסען זיך — וואוהין?... אין דרויסען! צום ליכט! צום פענסטער! צום פענסטער!

III

סך־הכל איין פענסטער, איין שטיקל פענסטער. אלע דריי קעפּלעך שלאָגען זיך פּאר'ן שטיקל פענסטער. און וואָס זעהט מען דאָרט? א וואנט. א הויכע, א בריטע, א גרויע, א נאסע וואנט. שטענדיג, אייביג איז זי נאָס. אפילו זומער!... קומט אמאָל אהער די זון? געווים קומט אמאָל אהער די זון. דאָס הייסט, נישט די זון אליין, נאָר א שיין פון דער זון. און דעמאָלט איז א יום־טוב. אלע דריי שענע קעפּלעך שפּארען זיך צום שטיקל

פענסטער, קוקען ארויף, גאנץ אויבען, און זעהען א לאנגען שמאָלען בלויען פּאס, ווי א לאנגע בלויע סטענגע.

— אָ! זעהט איהר, קינדער? אָט דאָס איז הימל!

אזוי זאגט אבראמטשיק. אבראמטשיק ווייסט. אבראמטשיק געהט אין חדר. ער לערענט שוין קמץ־אלף. דער חדר איז טאקי דאָ נישט ווייט, די צווייטע שטוב, דאָס הייסט, די צווייטע טיר. אך! וואָס אבראמטשיק דערצעהלט זיך אָן פּאר חידושים פון׳ם חדר! אבראמטשיק דערצעהלט, אז ער האָט אליין געזעהען, ער זאָל אזוי זעהען אלדאָס גוטס, א גרויסען מויער פון סאמע פענסטער פון אויבען ביז אראָפּ. אבראמטשיק שווערט, אז ער האָט אליין געזעהען, ער זאָל אזוי זעהען אלדאָס גוטס, א קוימען, א הויכען קוימען, און פון׳ם קוימען געהט א רויך. אבראמטשיק דערצעהלט, אז ער האָט אליין געזעהען, ער זאָל אזוי זעהען אלדאָס גוטס, א מאשינע, וואָס מע נעהט אויף איהר אהן הענט. אבראמטשיק דערצעהלט, אז ער האָט אליין געזעהען, ער זאָל אזוי זעהען אלדאָס גוטס, א וואָגען, וואָס פאָהרט אהן פערד. און נאָך אזעלכע נסים ונפלאות דערצעהלט זיי אבראמטשיק פון׳ם חדר, און שווערט זיך, ווי די מאמע שווערט זיך — ער זאָל אזוי זעהען אלדאָס גוטס... און מאָיסייטשיק און דבורה׳קע הערען איהם און זיפצען און זענען איהם מקנא, וואָס אלסדינג ווייסט אבראמטשיק, אלסדינג!

למשל, אבראמטשיק ווייסט, אז א בוים וואַכסט. אמת, ער אליין האָט נאָך, גלייך מיט זיי, קיינמאָל נישט געזעהען, ווי אזוי עס וואַכסט א בוים. נישטאָ קיין בוימער אויף דער גאס. נישטאָ! ער ווייסט אָבער (אין חדר האָט ער עס געהערט), אז אויף א בוים וואַכסען פּירות — און דערפאר מאכט מען אויף א פרי „בורא פרי העץ". אבראמטשיק ווייסט (וואָס ווייסט ער דען נישט?), אז קאַרטאָפּלים, למשל, אדער אוגערקעס, אדער ציבעלעס, אדער קנאָבעל וואַכסען אויף דער ערד — און דערפאר מאכען מיר אויף זיי „בורא פרי אדמה". אלסדינג ווייסט אבראמטשיק! ער ווייסט נאָר נישט, וואו און ווי אזוי דאָס וואַכסט, וואָרום ער

האָט דאָס נאָך, גלייך מיט זיי, קיינמאָל נישט געזעהען, וואָרום אויף זייער גאָס איז נישטאָ קיין פעלד, נישטאָ קיין גאָרטען, נישטאָ קיין בוימער, נישטאָ קיין גרעזעל — נישטאָ! נישטאָ! אויף זייער גאָס זענען דאָ גרויסע מויערען, גרויע וועגע, הויכע קוימענס, וואָס סע געהט פון זיי א רויך, און פענסטערלעך א סך אין יערען גרויסען מויער, טויזענטער, טויזענטער פענסטערלעך, און מאשינעס וואָס נעהען אָהן הענט, און וואָגענס, וואָס פאָהרען אָהן פערד — און וווייטער נאָרנישט! נאָרנישט!

אפילו א פויגעלע זעהט מען דאָ זעלטען. עס פארבלאָנזעט אמאָל אהער א וואָראָבייטשיק, איז ער גרוי, אזוי ווי די גרויע וואָגט. פיק־פיק די גרויע שטיינער, הויבט זיך אויף און פליהט אוועק... פון עופות זעהען זיי אמאָל אויף שבת א פערטעל עוף מיט א בלאָס אויסגעצויגען פיסעל. וויפיעל פיסלעך האָט איין עוף? — זעלבסטפארשטענדליך, פיער! עלעהיי א פערד! אזוי פסקנ'ט דער עלטערער, אבראמטשיק, און אבראמטשיק וויסט דאָך אלץ!... אמאָל ברענגט די מאמע פונ'ם מארק א קעפּעל פון איין עוף מיט ארויפגענלאָצטע אויגעלעך, איבערגעצויגען מיט א דין וויים הייטעל. „ס'איז טוידט" — זאָגט דער עלטערער, אבראמטשיק, און אלע דריי קעפּלעך קוקען איינס אויפ'ם אנדערע מיט גרויסע שוואַרצע אויגען און זיפצען... געבוירען און אויפגעצויגען געוואָרען אין דער גרויסער שטאָדט, אינ'ם גרויסען מויער, אין גרויסער ענגשאפט, עלענד און ארמוט, האָבען אלע דריי קינדער קיינמאָל נאָך נישט געהאט קיין געלעגנהייט צו זעהען פאר זיך לעבעדיגערהייט נישט קיין עוף, נישט קיין חיה, נישט קיין בהמה, אויסער א קאַץ. א קאַץ האָבען זיי אין אייגענע, א לעבעדיגע, א גרויע קאַץ, גרוי ווי די גרויסע גרויע נאסע וואָגט. די קאַץ איז זייער גאנץ פארגעניגען. מיט דער קאַץ שפּיעלען זיי זיך שעה'ך לאנג, טהוען איהר אָן א פעטשיילע אויפ'ן קאָפּ, רופען זי „מחותנת'טע" און לאכען, לאכען, לאכען אָהן א שיעור! דער־זעהט די מאמע און טיילט זיי אין: שענקט זיי — דעם א זעץ,

דעם א שטורך אין זייט, דעם א דרעה בײ׳ם אויהער. די קינדער צענעהען זיך אויף זייערע ערטער, הינטער׳ן אוויוון. דער עלטערער, אבראמטשיק, דערצעהלט עפּעס, און די קלענערע, מאיסיייטשיק און דבורה׳קע, האָרכען. קוקען אויף זייער עלטערען ברודערעל מיט נרויסע אויגען און האָרכען. אבראמטשיק זאָגט, אז די מאמע איז געוועכט. אבראמטשיק זאָגט, אז מיט א קאַץ טאָר מען זיך נישט שפּיעלען, ווייל א קאַץ איז א טמא זאך און א מזיק. אלסדינג ווייסט אבראמטשיק, אלסדינג! ס׳איז דען דאָ א זאך אויף דער וועלט, וואָס אבראמטשיק זאל נישט ווייסען?

IV

אלסדינג ווייסט אבראמטשיק. אבראמטשיק ווייסט, אז ס׳איז דאָ א לאנד, א וויים לאנד, זעהר א וויים לאנד, וואָס מע רופט דאָס אמעריקע. דאָרט, אין דעם אמעריקע, האָבען זיי פריינט א סך און באקאנטע. דאָרט, אין דעם אמעריקע, איז אידען, קיין עין־הרע, גוט און פרייליך. אהינצו, אין דעם אמעריקע, וועלען זיי אריבערפאָהרען, אם ירצה השם, איבער־א־יאָהר, אז זיי וועלען באַ־קומען פון דאָרטען שיפּסקאָרטען. אָהן שיפּסקאָרטען קאָן מען אין אמעריקע נישט פאָהרען, ווייל ס׳איז א ים און אויפ׳ן ים איז א שטורעמווינט און עס וואַרפט מיט ספּנת־נפשות — אלסדינג ווייסט אבראמטשיק!

אלסדינג! אפילו וואָס אויף יענער וועלט טהוט זיך. למשל, ער ווייסט, אז אויף יענער וועלט איז דאָ א גן־עדן, פון אידענ׳ס־וועגען, נעוועהנליך. אין גן־עדן איז דאָ בוימער א סך מיט די שענסטע פירות. טייכען, וואָס פליסען בוימעהל. דימענטען און בריליאַנטען וואלנערען זיך אין די גאסען. בויג זיך אָן, נעם און שטופּ אָן פולע קעשענעס. און עהרליכע אידען זיצען דאָרטען טאָג ווי נאכט און לערנען און האָבען הנאה פון דער שכינה...

אזוי דערצעהלט אבראמטשיק. אוֹן ביי מאָיסייטשיקען און ביי דבורה'קען ברענען די אוינלעך, און זיי זענען מקנא זייער על־טערען ברודערעל, וואָס ער וויסט אלסדינג. אלסדינג וויסט ער! אפילו וואָס אויפ'ן הימעל טהוט זיך. אבראמטשיק שווערט, אז צוויי מאָל אין יאָהר: הושענא־רבה אויף דער נאכט און שבועות אויף דער נאכט, שפּאלט זיך דער הימעל. אמת, ער אליין האָט נאָך קיינמאָל נישט נעזעהען, ווי דער הימעל שפּאלט זיך, וויל ס'איז נישטאָ ביי זיי קיין הימעל. דערפאר האָבען אָבער זיינע חברים נעזעהען. זיי שווערען, אז זיי האָבען אליין נעזעהען, זיי זאָלען אזוי זעהען אלדאָם גוטס. זיי וועלען דאָך נישט שווערען אויף א ליגען. ווי טאָר מען שווערען אויף א ליגען? איין עבירה, וואָס ביי זיי אויף דער נאָס איז נישטאָ קיין הימעל. ס'איז דאָ א לאַנגער שמאָלער בלויער פּאָס, ווי א לאַנגע שמאָלע בלויע סטענגע. וואָס קאָן מען אין אזא שטיקעל הימעל זעהען, א חוץ צוויי דריי קליינע שטערענדלעך מיט איין אָפּשיין פון דער לבנה?... און בכדי צו איבערצייגען זיין יונגערען ברודער מאָיסייטשיק און זיין קליין שוועסטערעל דבורה'קע, אז סע שפּאלט זיך דער הימעל, נעהט אבראמטשיק צו דער מאַמע, שלעפּט זי פאר'ן קליידעל:

— מאַמע! איאָ, היינט שבועות ארום האלבע נאכט שפּאלט זיך דער הימעל?

— דעם קאָפּ וועל איך דיר שפּאלטען!

נעחאפּט א מיאוס'ען פּסק פון דער מאַמע, וואַרט אבראמטשיק אויפ'ן טאטען. דער טאטע איז אוועק אין מארק מיט א נאנצען אוצר שאכטלען.

— קינדער! אנו, טרעפּט, וואָס וועט היינט דער טאטע ברענגען א מתּנה פונ'ם מארק?

אזוי זאָגט אבראמטשיק, און די קינדער הויבען אָן טרעפּען, וואָס וועט דער טאטע זיי ברענגען א מתּנה פונ'ם מארק. זיי רעכענען־אויס אויף די פינגער אלסדינג, וואָס ס'איז דאָ אין מארק, אלסדינג, וואָס א מענטשענ'ס אויג קאָן זעהען און וואָס א מענ־

טשענ׳ס האַרץ קאָן גלוסטען: בולקעלעך און ביינעלעך און צו־קערקעס — און קיינער האָט נישט געטראָפען. און איהר וועט, האָב איך מורא, אויך נישט טרעפען. פֿייסי דער איינבינדער האָט געבראכט צו טראָגען איצטיגס מאָל נישט קיין בולקעלעך, נישט קיין ביינעלעך, נישט קיין צוקערקעס. גראָז האָט ער געבראכט צו טראָגען, א פּאַק מיט גראָז. מאָדנע, לאַנגע, גרינע, שמעקענדיגע גראָזען.

און אלע דריי שענע קעפּלעך, אבראמטשיק, מאַיסייטשיק און דבורה׳קע, האָבען ארומגערינגעלט דעם פּאָטער.

— טאטע! וואָס איז דאָס, אט דאָס א?

— דאָס איז גרינס.

— וואָס הייסט דאָס נרינס?

— גרינס אויף יום־טוב. אידען דאַרפען יום־טוב גרינס.

— וואו נעמט מען דאָס, טאטע?

— וואו מע נעמט דאָס? המ... אין מארק קויפט מען דאָס, אין מארק...

אזוי זאָגט דער טאטע, און ער צעוואַרפט דאָס גרינע שמע־קענדיגע גראָז איבער דער נאָר־וואָס אויסגעקעהרטער שטוב, און ער קוועלט, וואָס ס׳איז גרין און סע שמעקט, און ער זאָגט צו דער מאמע פרייליך, ווי זיין שטייגער איז:

— פּעסי, א גוט יום־טוב דיר!

— מזל טוב, א נייער הקדש! די ממזרים זיינע וועלען שוין האָבען וואָס צו מיסטיגען!...

אזוי ענטפערט איהם די מאמע, נישט צופריעדען, ווי אלע מאָל, און שענקט, ווי אלע מאָל, די קינדער — דעם א זעץ, דעם א שטורך אין זייט, דעם א דרעה ביי׳ם אויהער. א מאָדנע מאמע ביי זיי! קיינמאָל איז זי נישט צופריעדען, תמיד פּאַראומערט, שטענדיג פּאַרזאָרגט, פונקט דער היפּך פון׳ם טאטען!

און די דריי שענע קעפּלעך קוקען אויף דער מאמע, קוקען אויפ׳ן טאטען, קוקען איינס אויף דאָס אנדערע. און אז טאטע־

מאמע קערעווען זיך אָפּ א ווייַלע אויף א זייט, טהוען זיי זיך א וואַרף אַלע דריי אויף דער ערד, פּאַלען־צו מיט'ן פּנים צום שמע־קענדיגען גראָז, קושען דאָס שמעקענדיגע גראָז, וואָס מע רופט דאָס גרינס, און וואָס אידען דאַרפען דאָס אויף יום־טוב, און וואָס מע קויפט דאָס אין מארק...

אַלסדינג איז דאָ אין מארק, אפילו גרינס. אַלסדינג קויפט דער טאטע. אַלסדינג דאַרפען אידען און אַלסדינג האָבען אידען. אפילו גרינס! אפילו גרינס!...

גזלנים

איין אויסערגעוועהנליכע, נאר איין אמת'ע מעשה פון'ם חדר, ווי אזוי תלמידים האבען זיך אפנערעכענט מיט א רבין. דערצעהלט לכבוד ל"ג-בעומר.

נעשריבען אין יאהר 1909.

גַזלָנים

א.

— ער פֿאָפּט נאָך?
— נאָך א מין פֿאָפּען!
— טפּו זאָל ער ווערען!
— וועקט איהם אויף! וועקט איהם אויף!
— לייב־דרייב־אָבדיריק!
— שטעה־אויף, מיין פּויגעלע!
— עפּען־אויף דיין אויגעלע!

קוים וואָס איך ריים דורך די אויגען, הויב אויף דעם קאָפּ, קוק מיך ארום אויף אלע זייטען און דערזעה א גאַנצע חאליאַסטרע ווייסע־חברה'ניקעס, מיינע חברים פונ'ם חדר. דאָס פענסטער איז אָפּען, און צוזאַמען מיט זייערע נלאַנצענדיגע אויגלעך רייסען זיך אריין מיט א פּרייד און מיט א נעלעכטער די ערשטע שטראַהלען פון דער ליכטיגער ווארעמער פריהמאָרגענדיגער זון. איך קוק מיך ארום אויף אלע זייטען.

— זעהט נאָר, ווי ער קוקט!
— ווי א זינדיגער מענטש!
— האָסט אונז נישט דערקענט?
— האָסט פּאַרגעסען, אז מיר האָבען היינט ל"נ־בעומר?

אך! ל"נ־בעומר?... ווי א בליץ פליהט־דורך דאָם וואָרט איבער אַלע מיינע אברים. עס טהוט מיך א בריה און א טראָג־אויף פון בעט. אין איין כהרף־עין בין איך אויף די פיס. נאָך א מינוט — בין איך איין אָנגעטהאָנענער, איין איינגעוואשענער, א פּאַרטיגער, און זוך אויף די מאַמע. זי איז פּאַרטראָגען מיט'ן אָנ־בייסען און מיט די קלענערע קינדער.

— מאַמע, היינט איז ל"נ־בעומר.

— א גוט יום־טוב דיר. וואָס זשע וויל־סט דו?

— זאָל־סט מיר געבען צושטייער אויף דער סעודה.

— וואָס זאָל איך דיר געבען? מיינע צרות? צי מיינע וועהטיגען?

אזוי זאָגט צו מיר די מאַמע און איז גרייט פון דעסטוועגען מיר געבען צושטייער אויף דער סעודה. מיר דינגען זיך אפילו: איך וויל וואָס מעהר; זי גיט מיר וואָס וויניציגער. איך וויל צוויי אייער; זאָגט זי: א קרענק אין די ביינער. הויב איך אָן מיט בייזען; שענקט זי מיר צוויי פּעטש. וויין איך; בעט זי מיך איבער מיט אַיין עפּעל. וויל איך א מאַראָנץ; זאָגט זי: „טרפה'נער האַלז, וואָס נאָך וועסט דו אויסטראַכטען?"

און מיינע חברים פון יענער זייט פענסטער זעצען די נשמה:

— וועסט אמאָל געהן, צי ניין?

— לייב־דרייב־אָבדיריק!

— דער טאַג שטעהט נישט!

— גיכער! גיכער!

— ווי א וויכער!

מיט גרויסע צרות קום איך דורך מיט דער מאַמע, חאַפּ דעם אָנבייסען מיט מיין חלק צושטייער אויף דער סעודה און לויף־ארויס, א פרישער, א לעבעדיגער, א פרייליכער, צו מיינע חברים, אין ליכטיגען וואַרעמען אינדרויסען ארוים, און אַלע אינאיינעם לאָזען מיר זיך באַרג־אַראָפּ אין חדר אריין.

ב.

אין חדר איז א טומעל, א יריד, א נעשרייי ביז'ן הימעל. צוויי עהנרליג העלזער רערען אלע אויף איין מאל. דער טיש איז פול מיט פל־טוב. אזא סעודה, ווי היינטיגען ל"ג־בעומר, האבען מיר נאך נישט נעהאט קיינמאל נישט. א סעודה מיט בראנפען און מיט ווין. דאס האבען מיר צו פארדאנקען אונזער חבר בערעל יאסעל דעם ווייגער'ס. א פלעשעל בראנפען האט ער געבראכט צו טראגען, גוטען בראנפען. און צוויי פלעשלעך ווין האט ער אויך געבראכט צו טראגען, אמת'ען ווין, ווימארזוג, יאסעל דעם ווייגער'ס אייגענע ארבייט. דעם בראנפען — דאס האט איהם דער טאטע נעגעבען, און די צוויי פלעשלעך ווין האט ער אליין געגומען.

— וואס הייסט, אליין געגומען?

— וואס פארשטעהסט דו נישט, גוויישער קאפ? געגומען פון דער פאליצע שטילערהייט, אז קיינער זאל נישט זעהען.

— סטייטש! הייסט דאך עס ג'גנבה'ט?

— חכם בלילה! נו, איז וואס?

— וואס הייסט, איז וואס? נו, און „לא תגנוב"?

— צולויעב דער יום־טוב'דינער סעודה, בהמה!

— איז א מצוה גנבה'נען?

— אודאי! וואס זאגט איהר אויף דעם חכם פון דער מה־נשתנה?

— וואו שטעהט עס?

— ער ווייל, איהר זאלט איהם זאגען, וואו סע שטעהט?

— זאג איהם, אז סע שטעהט אין ספר פראלניק.

— אין פרק „ויקח".

— דף למר בים־באם!

— ראש־חודש קרעמעניץ.

— חא־חא־חא!

— שאט, קינדער, מאזעפע געהט!

מיט א מאל ווערט שטיל, ווי צו דער שטילער שמונה־עשרה. אלע זיצען מיר ארום טיש, ווי די סטאטקעס, ווי די נעבאכלעך, שטילע, גאלדענע קינדער, קאנען קיין צוויי נישט צעהלען, גאט די נשמה שולדיג.

ג.

מאזפע — אזוי הייסט דער רבי אונזערער. דאס הייסט, דער אמת'ער נאמען זיינער איז גאר ברוך־משה, נאר מחמת ער איז אראפגעקומען צו אונז נישט לאנג פון מאזפעווקע, האט איהם די שטאדט א נאמען געגעבען „דער מאזפעווקער", און מיר, חדר־יונגלעך, האבען איהם פארקירצט, און ס'איז געווארען פון „מאזפעווקער" — „מאזפע". איבערגענם, תלמידים, אז זיי קרוינען א רבין מיט אזא שענעם נאמען, האט ער דאס מסתמא כשר פאר־דיענט. לאם איך איהם פארשטעלען:

א קליינס, א טרוקענס, א דארם, א פארזועהענישע. איהר זאלט זאנען — א סימן פון א באר, צי פון וואנסים, צי פון ברעמען. נישט, חלילה, מחמת ער גאלט זיי, נאר גלאט אזוי, זיי ווילען נישט וואכסען. זיי האבען זיך אנגערעדט. דערפאר אבער האט ער א פאר ליפען, און א נאז — אי, א נאז! א קויליעטש, א הארן, א שופר. און א קול האט ער, ווי א גלאק, א שאנט ארי, ברומט ווי א לייב! פון וואנען נעמט זיך צו אזא מין באשעפענישע אזא מורא'דינע געמבע? און כח וואו נעמט זיך צו איהם אזוי פיעל? אז ער נעמט אייך אן מיט די דארע קאלטע פינגער ביי דער האנט, דערזעהט איהר יענע וועלט, און אז ער לאזט אייך אראפ א פאטש, פיהלט איהר איהם דריי מעת־לעת דורכאנאנד. לאנג שמועסען מיט אייך האט ער פיינט. פאר דער מינדסטער זאך, שולדיג, נישט שולדיג, איז ביי איהם איין משפט: לעג זיך!

— רבי! יאסעל־יעקב־יאסעל'ס האט מיר א זעץ געטהאן.

— לעג זיך!

— רבי, ס׳א לײגען! ער האָט מיר פריהער דערלאַנגט מיט׳ן פֿום גלײַך אין זייט אריין.

— לעג זיך!

— רבי! חיים־בערעלע־לאַפּעם האָט מיר אַרויסגעשטעלט א צונג.

— לעג זיך!

— רבי, שקר וכזב! אדרבה, ער האָט מיר געשטעלט א פּיוֹנ.

— לעג זיך!

און איהר מוזט זיך לענען. עס וועט אייך נישט העלפֿען קיין זאַך. אפילו אלי דער רויטער, וואָס איז שוין א בר־מצוה־יונגעל, און א חתן, און טראָגט א זילבערנעם זייגער — נו, מיינט איהר, אז ער וועלט נישט געשמיסען? אָהאָ, נאָך א מין! אלי זאָגט: אז אָט דאָס שמייסען, וואָס ער שמייסט זיך, וועט איהם אויס־פאַלען באָקאָם. ער וועט זיך מיט איהם אמאָל, זאָגט ער, אָפּ־רעכענען, מיט מאָזעפּען, אזוי, אז ער וועט איהם, זאָגט ער, האָבען צו געדענקען אויף קינד׳ס־קינדער! — אזוי זאָגט אונז אלי אלע מאָל נאָך די שמיץ, און מיר געבען איהם צו:

— אָמן הלואי, פון דיין מויל אין גאָט׳ס אויהערען.

ד.

אָפּנעדאַוונט מיט׳ן רבין, ווי דער שטייגער איז (אלײן דאַוונען לאָזט ער אונז נישט; ער ווייסט, אז אָהן איהם וועלען מיר העכער האַלב איבערהיפּען), רופט זיך אָן צו אונז מאָזעפּע מיט זיין לייבען־שטימע:

— נו, קינדער, אציגט וואַשט אייך און זעצט אייך צו דער סעודה, און נאָכ׳ן בענטשען וועל איך אייך לאָזען פּריי אויפ׳ן שפּאַציער.

מיר זענען אפילו געוואויגט ל״ג־בעומר צו מאַכען די סעודה אויף יענער זייט שטאָדט, אויף דער פּרייער לופט, אויף דער

הויל׳ער ערד, אונטער גאָט׳ס הימעל, ווארפען די פויגעלעך ברעקלעך ברויט, לאָזען זיי אויך וויסען, אז ס׳איז ל״ג־בעומר אויף דער וועלט. נאָר מיט מאָזעפען מאכט מען נישט קיין לאנגע מחזקות. מאָזעפע, אז ער זאָגט: „זעץ דיך״ — דארף מען זיך זעצען, אניט — קאָן ער הייסען זיך לעגען...

— ברוכים הישבים! — זאָגט אונז דער רבי נאָכדעם, ווי מיר האָבען געמאכט המוציא.

— קומט מיט עסען! — זאָגען מיר איהם פון יוצא וועגען.

— עסט געזונט! — מאכט ער צו אונז. — עסען ווי׳ל איך נאָך נישט, נאָר „שהפל נהיה בדברו״ וואָלט איך, מהיכא־תיתי, אפשר מאכען. וואָס איז דאָס ביי אייך דאָרטען אין פלעשעל? בראָנפען? — זאָגט ער און ציהט אויס די טרוקענע האָנט מיט די דאָרע פינגער צום פלעשעל בראָנפען און גיסט זיך אָן א גלעזעל, פאַרזוכט און פאַרקרימט זיך מיט די ליפען אזוי, אז מיר זענען שטאַרקער פון אייזען, וואָס מיר שיסען נישט אויס קיין געלעכטער.

— וועמע׳ס איז דאָס אזא הארבע זאך? — פרעגט ער און נעמט נאָך א ביסעל. — נישט קיין שלעכט ביסעל משקה, כלעבען. — און נעמט נאָך א ביסעל און טרינקט צו אונז לחיים.

— לחיים, קינדער, גאָט זאָל געבען, מיר זאָלען דערלעבען איבער־א־יאָהר און... און... און נישטאָ ביי אייך, וואָס צו איבער־חאפען, פארבייסען? מילא, איך וועל זיך שוין וואשען און לכבוד ל״ג־בעומר שוין מיט אייך אינאיינעם עפּים צוביסען...

וואָס איז דאָס געוואָרען מיט אונזער רבין? נאָר נישט דער מאָזעפע! אויפגעלעגט, בארעדעוודיג, די בעקלעך פאַרצוויקעלט, די נאָז רויט און די אויגען גלאַנצען. ער קייעט און רעדט און ווייזט אויף די פלעשלעך ווימאָראָזיג.

— וואָס איז דאָס דאָרט ביי אייך פאר א ווין? פסח׳יגער, אפּנים? (ער פארזוכט, ציהט־אויס די ליפען). פססס! איין חריפות אין דער וועלט! (טרינקט). שוין לאנג נישט געטרונקען

אזא ווייַן, כלעבען! (צו יאָסעלן דעם ווייַנער'ס זוהן מיט א גע־לעכטערטן). א רוח אין דיין טאטענ'ס קעלער אריין, חע־חע! פארהאן ביי איהם, האָב איך געזעהען, פעסלעך, אהן א שיעור פעסלעך, על הגפן ועל פרי הגפן, און דוקא פון ריינע ראָזינקעם, חע־חע! לחיים, קינדער!... לאָז גאָט געבען, איהר זאָלט זיין עהרליכע פרומע אידען און איהר זאָלט... איהר זאָלט... אויפ־עפענען דאָס צווייטע פלעשעלע... נעמט צו קאָפלעך, פאר וואָס נעמט איהר נישט? און טרינקט לחיים. לאָז גאָט געבען, אז... (ער באָלעקט זיך און די אויגען קלעפען זיך איהם). אז... אז... אלדאָם גוטם מיט כל ישראל...

ה.

אָפּגעגעסען און אָפּגעבענטשט מזומן, רופט זיך אָן צו אונז מאזעפּע און די צונג בעת־מעשה פלאָנטעט זיך ביי איהם:

— האָבען מיר, הייסט עס, מקיים געווען, הא? די מצוה פון סעודת ל"ג־בעומר. נו, און ווייטער? הא?

— ווייטער וועלען מיר געהן אויפ'ן שפּאציער.

— הא? אויפ'ן שפּאציער? אויסגעצייכענט. למשל, וואוהין?

— אין שוואַרצען וועלדעל אריין.

— הא? אין שוואַרצען וועלדעל? אויסגעצייכענט גוט! איך געה אויך מיט אייך. אין א וואַלד שפּאציערען געהן איז זעהר גוט, זעהר געזונט, מחמת א וואַלד... הא? אָט וועל איך אייך געבען צו פּארשטעהן דעם שכל פון א וואַלד...

און מיר לאָזען זיך געהן אלע מיט'ן רבין הינטער דער שטאָדט. תּחילת איז אונז א ביסעל פריקרע, וואָס דער רבי געהט מיט אונז. נאָר פּתח שין — שא! און דער רבי געהט אין מיטען, מאַכט מיט די הענט און גיט אונז צו פּארשטעהן דעם שכל פון וואַלד:

— די טבע פון וואלד, פארשטעהט איהר מיך, דאָס הייסט, דער אויבערשטער האָט איהם שוין אזוי באשאפען, אז ער זאָל זיין פול מיט בוימער, און אויף זיי, אויף די בוימער הייסט דאָס, זאלען זיין צווייגען, און די צווייגען זאלען זיין באוואכסען מיט בלעטלעך, גרינע הייסט דאָס, און זיי זאלען שמעקען, די בלעטלעך הייסט דאָס, ארויסלאָזען פון זיך א ריח־ניחוח, א געשמאקען זענעפטיגען ריח...

און בעת־מעשה ציהט דער רבי מיט דער נאָז דעם געשמאקען זענעפטיגען ריח, חאָטש מיר זענען נאָך ווייט פונ׳ם וואלד, און דער ריח איז דערווייל נאָך עפּים נישט אזוי געשמאק און זענעפטיג...

— הא? וואָס שווייגט איהר? — מאכט צו אונז דער רבי. — זאָגט עפּים א גוטע זאך, זינגט עפּים א ליעדעל. הא? איך בין אויך געווען אמאל א יונגעל א קונדס, ווי איהר, חע־חע, אויך געהאט א רבין, ווי איהר, חע־חע...

דאָס, וואָס מאזעפּע איז געווען אמאל א קונדס, ווי מיר, און געהאט א רבין, ווי מיר, קומט אונז אוים מאָדנע ווילד און כּמעט שווער צו גלויבען: מאזעפּע — א קונדס?! מיר קוקען זיך איבער און חיחיקען שטיל־ערהייט. מיר שטעלען זיך פאָר א בילד, ווי אזוי אונזער רבי מאזעפּע איז געווען אמאל א קונדס, געהאט א רבין, און דער רבי פלעגט איהם... מיר האָבען גאָר מורא טראכטען אזא זאך... נאָר איין אלי שטעלט זיך איין און גיט איהם א פרעג:

— רבי! אייער רבי פלעגט אויך אזוי שמייסען, ווי איהר שמייסט אונז?

— הא? נאָך א מין שמייסען, חע־חע!

מיר קוקען אויפ׳ן רבין און איינס אויף דאָס אנדערע, און מיר פארשטעהען זיך... מיר העלפען איהם לאכען „חע־חע" אזוי לאנג, ביז מיר זענען שוין ווייט הינטער דער שטאָדט, אינ׳ם ברייטען פרייען פעלד, נישט ווייט פונ׳ם שווארצען וועלדעל.

ו.

אין פעלד איז מחיה, א גן־עדן. גרין שמעקענדיג גראָו. ווייסע קווייטעלעך. געלע שפרינקעלעך. גרינגע פליענגלעך. און אויבען די בלויע יארמעלקע האָט זיך פארשפרייט אהן איין עק. און אקעגען דער וואלד, אנגעטהאן יום־טוב׳דיג. און אויף די בוימער די פויגעלעך שפרינגען פון איין צווייגל אויפ׳ן אנדערן און פיש־טשען. דאָס געבען זיי אונז אָפּ א ברוך־הבא, סקאצעל קומט, באַ־גריסען אונז מיט׳ן ליעבען פרייען טאָג ל״ג־בעומר. מיר זוכען־אויס א שאטען אונטער א געדיכטען בוים, א שוץ פון דער ברע־נענדיגער זון, און זעצען זיך אויס אלע אויף דער ערד, און דער רבי אין מיטען.

דער רבי איז מיער פונ׳ם וועג. ער טהוט א פאל־אנידער אויף דער ערד, ציהט זיך אויס מיט׳ן פנים ארויף. די אויגען קלעפען זיך איהם. די צונג קוים וואָס זי פלאָנטעט:

— איהר זענט טייערע גאלדענע קי־קינדער... אידישע קינדער... צדיקים... איך האָב אייך ליעב, און איהר האָט מיך ליעב... איא, איהר האָט מיך לי־ליעב?

— אזוי ווי אויגענווהטיג! — ענטפערט איהם אלי.

— הא? איך וויים, אז איהר האָט מיך לי־ליעב... — זאָגט איהם דער רבי.

— גאָט זאל אייך אזוי ליעב האָבען! — זאָגט איהם אלי.

מיר ווערען דערציטערט און רופען זיך אָן צו אלין:

— גאָט איז מיט דיר!

— נאראָנים! — ענטפערט אונז אלי מיט א געלעכטער. — וואָס האָט איהר מורא? איהר זהט דען נישט, אז ער איז בגילופין?...

— הא? — זאָגט צו איהם דער רבי מיט איין אויג (דאָס אנדערע אויג שלאָפט שוין). — וואָס זאָגסט דו עפים אזעלכעם?

צדיקים?... אלע צדיקים... אדרבה... מהיכא־תיתי... דער שומר ישראל... חל־חל־חל... חרררררסססס...

און אונזער רבי ווערט אנשלאפען געשמאק, און זיין חראפען לאזט זיך הערען פון זיין נאז, ווי א קול פון א שופר, ווייט אין וואלד אריין. און מיר זיצען אלע ארום איהם און עם ווערט אונז סומנע אויף דער נשמה:

„אט דאס איז אונזער רבי? אט דאס איז דער, וואס מיר ציטערען פאר זיין קוק? אט דאס איז מאזעפע?"...

ז.

— קינדער! — מאכט צו אונז אלי. — וואס זיצען מיר, ווי די נאפודעלעס? לאמיר עפים צוטראכטען א שטראף פאר מאזעפען.

עס פאלט־אן אויף אונז א פחד.

— וואס האט איהר מורא, נאראנים? — זאגט צו אונז נאך א מאל אלי. — איצטער איז ער געגליכען צו א מת, צו א בר־מינן.

מיר ווערען נאך מעהר דערציטערט, און אלי דרש'ענט ווייטער:

— איצט קאנען מיר מיט איהם טהון וואס מיר ווילען. א נאנצען ווינטער האט ער אונז געשמיסען, ווי די שעפסען. לאמיר זיך חאטש איין מאל אין איהם נוקם זיין.

— וואס ווילסט דו איהם טהון?

— נארנישט. איך ווייל איהם נאר אויבערשרעקען.

— מיט וואס וועסט דו איהם אויבערשרעקען?

— אט וועט איהר באלד זעהן. — זאגט צו אונז אלי און שטעהט־אויף פון דער ערד און געהט־צו צום רבין און נעמט־אראפ פון איהם דעם גארטעל און רופט זיך אן צו אונז:

— זעהט איהר? אט מיט זיין אויגענעם גארטעל וועלען מיר איהם צובינדען צום בוים אזוי, אז ער זאל זיך אליין נישט קאנען אויפבינדען! נאכדעם וועט איינער פון אונז צוגעהן צו איהם

נאָהענט און אריינשרייען איהם גלייך אין אויהער אריין: „רבי, גזלנים!"

— וואָס זשע וועט זיין?

— גאָרנישט. מיר וועלען אנטלויפען, און ער וועט שרייען „שמע־ישראל".

— ביז וואנען וועט ער שרייען?

— ביז ער וועט געווהר ווערן.

און נישט לאַנג געטראכט, נעמט אלי דעם גארטל און בינדט איהם א האנט אויף א האנט און ביידע הענט צום בוים, און מיר שטעהען און קוקען און א שוידער געהט אונז איבער איבער'ן לייב:

„אָט דאָס איז אונזער רבי? אָט דאָס איז דער, וואָס מיר ציטערען פאר זיין קוק? אָט דאָס איז מאַפּעזע?"

— וואָס שטעהט איהר, ווי די לעהמענע גולמס? — זאָגט צו אונז אלי. — אז נאָט האָט אונז געטהאָן א נס און מאזעפע איז ביי אונז אין די הענט, טא לאָמיר חאַפּען א טענצל!

און מיר נעמען זיך אלע ביי די הענט און מיר דרעהען זיך, ווי די ווילדע מענטשען, ארום אונזער רבין, און טאַנצען און שפּרינגען און זינגען, טאקי נאָר ווי די משוגעים.

— עד כאן אומרים בשבת הגדול! — זאָגט אלי. און מיר שטעלען זיך אָפּ, און אלי געהט־צו צום רבין, בויגט זיך אָן איבער איהם נאָענט נאָהענט און שרייט איהם אריין אין אויהער אריין הויך, אויף אזא קול, וואָס קאָן אויפוועקען א טוידטען:

— גוואלד! רבי! גזלנים! גזלנים!! גזלנים!!!...

ח.

פיל אוים'ן בויגען לאָזען מיר זיך לויפען אלע, ווי איין מענטש, האָבען מורא זיך אָפּשטעלען אפילו אויף איין רגע, מורא אפילו א קוק טהון צוריק. א פּחד איז געפאלען אויף אונז אלע

און אפילו אויף אלין, חאטש ער הערט ניט אויף צו שרייען אויף אונז:

— שוטים! נאראנים! בהמות! וואם לויפט איהר?

— וואם לויפט דו?

— איהר לויפט, לויף איך אויך.

אין שטאדט זענען מיר ארײן מיט איין אימפעט און מיט א געשרײ:

— גזלנים!... גזלנים!!...

מענטשען האבען דערזעהען אונז לויפען, לויפען זיי אונז נאך. דערזעהען, אז מענטשען לויפען, האבען אנדערע מענטשען זיך נעלאזט נאך יענע מענטשען.

— וואם לויפט מען?

— פון וואנען זאלען מיר וויסען? אלע לויפען, לויפען מיר אויך.

קוים מיט צרות האט זיך איינגעגעבען אפשטעלען איינעם פון אונז, און אויף איהם קוקענדיג, זענען מיר שוין אלע שטעהן געבליבען און נישט אויפגעהערט צו שרייען: גזלנים! גזלנים! גזלנים!...

— וואו? וואו? וואו?

— דארט, אין שווארצען וועלדעל, זענען אנגעפאלען אויף אונז גזלנים, געבונדען דעם רבין צו א בוים, גאט ווייסט, אויב ער לעבט נאך...

מ.

אויב איהר זענט אונז מקנא, וואם מיר זענען פריי, וואם מיר געהען נישט אין חדר (דער רבי ליגט קראנק), איז אומזיסט. אומזיסט! קיינער וויסט נישט, וועמען דער שוך קוועטשט... קיינער, קיינער וויסט נישט, וואר זענען די אמת'ע גזלנים... מיר זעהען זיך כמעט נישט איינס מיט דאם אנדערע. און אז מיר

באגעגענען זיך, איז דאָס ערשטע: „וואָס מאכט דער רבי?" (שוין אויס „מאזעפע"!). אוז אז מיר דאוונען, בעטען מיר גאָט פאר'ן רבין און וויינען, וויינען שטיל־ערהייט: „רבונו של עולם! רבונו של עולם!"... און אלי? — פרעגט אונז נישט אויף אלין. ימח שמו זאָל ער אייך ווערען, אָט דער אלי!...

עפילאָג.

אז דער רבי איז געזונט געוואָרען (א וואָך זעכס איז ער געלעגען אין היץ און גערעדט מיט גזלנים) און מיר זענען געקומען אין חדר אריין, האָבען מיר איהם קוים דערקענט. אזוי שטארק האָט ער זיך איבערגעביטען. וואו איז אהינגעקומען זיין לייבען־שטימע? דעם קאנטשיק האָט ער ערגיץ פארוואָרפען. אויס „לעג זיך". אויס „מאזעפע". און אויפ'ן פנים האָט זיך אויסגעצויגען ביי איהם א שטילע וויבע מרה־שחורה. א געפיהל פון חרטה גנבה'ט זיך אריין צו אונז אינוועניג, און מאזעפע ווערט אונז מיט א מאָל טייער, איינגעבאקען אין הארצען. אך, ער זאָל דאָס פיר־האלטען, א קרום וואָרט אונז זאָגען! גלייך ווי גארנישט געווען... נאָר פלוצים שטעלט ער זיך אָפּ אין מיטען לערנען און בעט אונז, מיר זאָלען איהם נאָך א מאָל דערצעהלען, ווי אזוי איז געווען די מעשה דעמאָלט, ל"נ־בעומר, מיט די גזלנים. מיר פוילען זיך נישט און דערצעהלען איהם איבער נאָך א מאָל און נאָך א מאָל די אייג־נע'חזר'טע מעשה אויף אויסוועניג, ווי אזוי גזלנים זענען מיט א מאָל ארויס פון וואלד, האָבען זיך ארויפגעוואָרפען אויף איהם, געבונדען, געוואלט קוילען מיט א מעסער, האָבען מיר זיך געלאָזט לויפען אין איין אימפעט אין שטאָדט אריין און מיט אונזער גוואלד האָבען מיר איהם נעראטעוועט...

דער רבי הערט אונז אויס ביז'ן סוף מיט צוגעמאכטע אויגען. נאָכדעם טהוט ער א זיפץ און א פרעג מיט א מאָל:

— ווייסט איהר פאר נעווים, אז דאָס זענען געווען גזלנים?
— וואָס דען זענען דאָס נעווען?
— אפשר כּת־ליצנים?...

און דעם רבינ'ס אויגען קוקען ערגיץ ווייט אין דער וועלט אַריין, און עס מאַהלט זיך אונז אויס, אז אויף זיינע משונה גראָבע ליפּען שוועבט א מאָדנע חיטרע שמייכעלע...

א פסח אין דאָרף

נעשריבען אין יאָהר 1910.

אַ פּסח אין דאָרף

א.

לאָזען ווינטען בלאָזען. לאָזען שטורעמס פייפען. לאָז די וועלט זיך קעהרען. איין אלטער דעמב, וואָס שטעהט משׂשׂ ימי־בראשית, וואָס זיינע וואָרצלען דערגרייכען מי יודע וואוהין — וואָס הערט ער ווינטען? וואָס הערט ער שטורעמס?...

דער אלטער דעמב — דאָס איז נישט קיין סימבאָל. דאָס איז א לעבעדיגער מענטש, וואָס זיין נאָמען איז נחמן וועראיווקער פון וועראיווקע. א איד פון הויכען וואוּפּס, א בריימיניגער, א „גבר". די שטאָדט־אידען קוקען אויף איהם און זענען איהם מקנא, און צו גלייכער צייט מאכען זיי פון איהם חוזק: „שלום עליכם, וואָס מאכט עפּים א איד אין געזונט?"... נחמן ווייסט, אז מע לאכט פון איהם און פון זיין „גדל'ע", בויגט ער זיך איין, ער זאָל אויסקוקען א ביסעל מעהר אידישליך. נאָר עס העלפט ווינציג. צו גרויס אויסגעוואכסען.

אין וועראיווקע איז נחמן וועראיווקער איין אלטגעזעסענער. „נאש לאחמאן" — אזוי הייסט ער בײ די וועראיווקער גויים, וואָס האלטען איהם פאר נישט קיין שלעכטען מענטשען, פאר א בר־שכל, האָבען ליעב זיך דורכשמועסען מיט איהם אמאל גלאט אזוי פון בעל־הבתישקייט. מע האלט זיך מיט איהם איין עצה: וואָס טהוט מען מיט'ן ברויט? — „לאחמאן" האָט א לוח, ווייסט

ער, צי ברויט וועט היינטיגם יאָהר זיין וואָלוועל, צי טייער. און אמאל — פון וועלט־זאכען: „לאחמאן" פאָהרט אין שטאָדט, זעהט ער זיך מיט א מענטשען, וויסט ער, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך...

עס איז שווער נאָר פאָרצושטעלען זיך וועראיווקע אָהן נחמן וועראיווקער. נישט נאָר דער טאָטע זיינער, פייטעל וועראיווקער, נאָר אפילו דער זיידע, אריה עליה־השלום, געווען א איד א חכם און א וועראיווקער, פלעגט זיך באריהמען, אז דערפאר היסט דאָס דאָרף וועראיווקע, וויל אריה וועראיווקער וואָהנט דאָרטען, וואָרום איידער וועראיווקע איז נאָך געווען וועראיווקע, איז ער, אריה וועראיווקער, שוין געווען א וועראיווקער... אזוי פלעגט זאָגען דער זיידע זיינער. אמאליגע אידען!

און געזאָגט האָט עס אריה וועראיווקער, מיינט איהר, נלאָט אזוי? אריה איז נישט געווען קיין פראָסטער איד, וואָס זאל זאָגען א גלייכווערטעל אָהן א מיין. געמיינט האָט ער דאָס די „גזירות". אין זיינע צייטען זענען אויך געווען גזירות אויף אידען. מע האָט נאָך דעמאָלט געהאט געשמועסט, אז מע וועט טרייבען אידען פון די דערפער. און נישט נאָר געשמועסט, נאָר טאקי געטריבען. אלעמען האָט מען געטריבען און ארויסגעטריבען. און דעם אלטען אריה וועראיווקער — אזאָס. א סברה, אז דער גובערנאטאָר אליין האָט גארנישט געקאָנט מאכען, וואָרום אריה וועראיווקער האָט אויסגעוויזען על־פי „זאקאָן", אז אויהם קאָן מען פון וועראיווקע אזוי גרינג נישט ריהרען. אמאליגע אידען!

ב.

אודאי, אז מע האָט אזא פריוויליגיע אויף צו זיין אין וועראיווקע, א מין „זכות־אבות", איז מען ביי זיך תקיף און מע לאכט פון דער גאנצער וועלט. וואָס הערט אונזער נחמן וועראיווקער

„גזירות"? „טשערטא"? „צירקוליארען"?... וואָס הערט, אשטייגער, נחמן א גוי א רשע, קורעטשקא, מיט זיינע פזמונות, וואָס ער ברענגט איהם אלע מאל פון וואלאסט? קורעטשקא איז א גויעץ א נידעריגער מיט קורצע פינגער, געהט אנגעטהאן אין א פאדיאווקע, הויבע שטיוועל, א זילבערנע קייט מיט א זייגער — מעשה פריץ. ער איז א שרייבער אין וואלאסט. דעריבער ווייסט ער פון אלע שווערע הערצער. דערצו לייענט קורעטשקא אלע גוטע גאזעטען, וואָס שרייבען היינט מסירות אויף אידען — פעך און שוועבל!...

קורעטשקא איז, אזוי זיך, דוקא נישקשה פון א גוי. ער איז נחמנ'ס א שכן און פלומרשט א גוטער־ברודער. אז קורעטשקאן טהוט וועה א צאָהן, גיט איהם „לאחמאן" א שווייגקעכץ. אדער אז קורעטשקא'ס ווייב, למשל, געהט צו קינד און דארף געלעגען ווערען, איז „לאחמאנקע" ביי איהר די הויבאם. נאָר עפּיס פון א צייט, דער רוח זאל איהם וויסען, זינט ער האָט זיך אנגעלייענט מיט די שענע גאזעטען, איז קורעטשקא געווארען גאָר איין אנדער גוי. „עשו האָט זיך אין איהם צערעדט"... אלע מאל קומט ער צום אידען מיט א נייעס: „א נייער גובערנאטאר"... „א נייער צירקוליאר פונ'ם מיניסטער"... „א נייע „ראספּאריאזשענייע" וועגען אידען"... דעם אידען רייסט זיך טאקי בעת מעשה אפּ אין הארצען און עם וועהט איהם פארקיהלט אינוועניג דער מאמע'ס מילך, נאָר א מכּה דארף א גוי וויסען. און דער איד הערט איהם אוים מיט א שמייכעלע און ווייזט איהם אויף דער האנט, ווי אייגער רעדט: „וועז דאָ וועט אויסוואכסען האָר"...

לאזען גובערנאטארען זיך בייטען, לאזען מיניסטארען שרייבען צירקוליארען. וואָס נעהער זיך עס אן מיט נחמן וועריוווקער פון וועריוווקע?

ב.

לעבען לעבט נחמן וועריוווקער אין וועריוווקע גאנץ נישקשה'דיג. דאָם הייסט, צו די פריהעריגע יאָהרען קומט דאָס נישט. אודאי אז דער זיידע אריה האָט געלעבט, איז געווען אַנ־דערע יאָהרען. אוי, יאָהרען! גאנץ וועריוווקע איז דעמאָלט, קאָן מען זאָגען, געווען זייערס. נישט איינע, נאָר עטליכע פרנסות האָבען זיי געהאט: א שענק, א קלייט, א מיהל, א קאמער פון תבואה. און פרנסה איז געווען, טאקי ווי מע זאָגט, מיט טעלער און מיט לעפעל. דאָס איז אָבער אלץ געווען אמאָל. היינט האָבען זיך די אלע זאכען אויסגעלאָזט. אוים שענקען, אוים קלייטען, אוים קאמערען פון תבואה. גאָרנישט. גאָלע גאָרנישט. פרעגט זיך א קשיה: וויבאלד אזוי, היינט וואָס זיצט א איד אין וועריוווקע? — וואו זשע דען זאָל ער זיצען? אין דער ערד? אנו, לאָז נאָר נחמן א פרוב טהון פארקויפען די דירה — וועט ער שוין אוים וועריוווקער. ער וועט שוין היסען דעמאָלט אין איינגעבעטענער, א פרעמדער. און אזוי איז פאָרט אין איינען ווינקעל. א שטוב אין איינענע, א דירה אויף צו זיצען. און ביי דער שטוב א גאָרטען. דאָס וויב און די טעכטער ארבייטען אליין דעם גאָרטען, און אז גאָט העלפט, עס איז א גערעט, איז פארהאן גרינס א גאנץ זומער און קארטאָפלים אויפ'ן גאנצען ווינטער, ביז העט־העט נאָך פסח. פון קארטאָפלים אליין קאָן מען אָבער נישט לעבען. צו קארטאָפלים, זאָגט מען, דארף מען האָבען ברויט. און קיין ברויט איז נישטא. נעמט מען דעם שטעקען און מע גיהט זיך דורך איבער'ן דארף עפים האנדלען. הון אז נחמן גיהט זיך דורך איבער'ן דארף עפים האנדלען, קומט ער שוין נישט אהיים מיט לעדיגע הענט. וואָס גאָט גיט, דאָס קויפט ער: א ביסעל אייזענע ברעך, א טאָפּ הירזש, איין אלטען זאק, אנדערט — איז גאָר א פעלכעל. דאָס פעלכעל ציהט מען אוים, מע לופטערט דאָס דורך און מע טראָגט דאָס אוועק צו אברהם־אליה דעם קירזשנער אין

שטאָדט אַריין. און פון די אַלע גליקן — איז אָדער מע פאַר־דיענט, אָדער מע דערלעבט. דערויף איז מען אַ סוחר. „קופּעץ קאָס סטרעלעץ" — זאָגט נחמן, וואָס האָט ליעב אַ גוייש ווערטעל. און אַברהם־אַליה דער קירזשנער, אַ איד מיט איין אונטערגע־בלויטער נאָז און מיט שוואַרצע פינגער, ווי אייננעטונקטע אין טינט, לאַכט פון איהם, וואָס ער איז אַזוי ווייט פאַרגרעבט נע־ווארען אין דאָרף, צווישען גויים, אַז אפילו אַ ווערטעל איז ביי איהם אויך אַ גוייש...

ד.

יאָ, פאַרגרעבט געוואָרען. נחמן פיהלט אַליין, אַז וואָס ווייטער — ווערט מען אַלץ מעהר פאַרגרעבט. אודאי, ווען זיין זיידע אַריה ווערעביווקער, עליו־השלום, זאָל אויפשטעהן און אַ קוק טהון אויף זיין אייניקעל! אי־אי־אי! דאָס איז געווען אַ איד! אויך אַ גוואַרדיאַן, נאָר אַ איד פון תורה. געקענט פּרק און מחזור און תהלים אויף אויסוועניג. אמאָליגע אידען! און ער, נחמן, וואָס קען? עס זאָל אייך צו קיין חרפּה נישט זיין — קוים־קוים דאַוונען. נאָר גוט איז דאָס. זיינע קינדער וועלען דאָס אויך נישט קענען... און טהוט ער אַ קוק אויף די קינדער, ווי זיי וואַכסען אַלע אין שטויבער אַריין, הויך און בריייט, אַזוי ווי ער, און „נע טשיטאַטע, נע פּיסאַטע", אויך אַזוי ווי ער, — ווערט איהם צעהן לעכער אין האַרצען. און מעהר ווי אויף אַלעמען טהוט איהם וועה דאָס האַרץ אויף דעם סאַמע יונגסטען, אויפ'ן מיזיניק. פּייטעל הייסט ער. אַ נאָמען נאָך זיין טאַטען, פּייטעל ווערעביווקער, עליו־השלום. אַ געראַטען קינד אָט דער פּייטעל, מיט אַלע מעלות. אפילו דער וואופּס אויך אַ קלענערער, איין איירעלער, מעהר אידישליך. אַ אידיש קינד... היינט האָט דאָס אַ קעפּעלע — אַ מיניסטערשען קאָפּ. סך־הכל איין מאָל נאָר האָט מען איהם באַוויזען אין סידור אויף אַ ציקאַוועסט איין „אלף"

מיט א „בית", ווייסט ער שוין, וועלכעם איז איין „אלף" און וועלכעם איז א „בית". קיינמאל וועט ער אייך נישט זאגען אויף איין „אלף" — א „בית", און אויף א „בית" — איין „אלף". וואפֿסט אזא גאלד אין דארף, משטיינס געזאגט, צווישען קעלבלעך און חזירים, שפּיעלט זיך מיט קורעטשקא׳ס זוהנדעל פעדקא, פאהרט מיט איהם רייטענדיג אויף איין שטעקען, יאגען זיך ביידע נאך איין קאץ, גראבען ביידע איין גריבעל און טהוען ביידע אלסדינג, וואם קליינע קינדער קאנען טהון. זעהט נחמן, ווי זיין קינד שפּיעלט זיך מיט׳ן „שרץ", פארדריסט דאם איהם, און ער טריקענט, ווי איין אונטערגעהאקטער בוים...

ה.

און פעדקא איז דוקא א „גערעטענער שייגעץ", א „מחירה׳דיג פנים מיט א חנ׳עוודיגער מארדע", מיט ווייסע פלאפּסענע האר, אין איינע יאהרען מיט פייטלען. און איז נאך פייטלען די כפּרה. און פייטעל איהם האט אויך נישט פיינט. א גאנצען ווינטער ליגען די ביידע קינדער, יעדער ביי זיין טאטען אויפ׳ן אויוון, ציהען זיך צום פענסטער און בענקען איינם נאך דאם אנדערע. זעלטען־זעלטען, ווען זיי האבען די זכיה צו זעהען זיך. נאר אט איז אוועק דער ווינטער, דער לאנגער בייזער ווינטער. אט האט זיך אויפגעדעקט די שוואַרצע ערד פון איהר ווייסען קאלטען שלייער. און א שיין האט געטהאן די זון. און א טריקען האט געטהאן דאם ווינטעל. און א גרעזעל האט זיך באוויזען. און דארטען, באַרג־ארָפּ, דאם טייכעל זשומעט. און דאם קעלבעל האט צעלאזט די נאזלעכער און נישטערט. און דער האהן האט צוגעמאכט איין אויגעל און שטעהט א פּארטראכטער. און אלץ ארום און ארום האט אויפגעלעבט, אלץ גרינט, אלץ פרעהט זיך: ס׳איז ערב פּסח! — דעמאלט קאן מען שוין מעהר נישט איינהאלטען אין שטוב נישט פייטלען, נישט פעדקאן. ביידע חאפּען זיך ארויס אויף גאט׳ס

וועלט, וואם האָט זיך געעפענט פאר זיי ביידען גלייך. און ביידע נעמען זיי זיך פאר די הענט און מע לאָזט זיך לויפען אהין, צום בארג, וואם שמייכעלט צו זיי ביידען גלייך: „קינדער, אהער!"... און מע שפרינגט אקעגען דער זון, וואם גריסט זיי ביידען גלייך און רופט זיי ביידען צו זיך: „קינדער, אהער!" און אז זיי מיעדען זיך איין לויפענדיג, זעצען זיי זיך ביידע אוועק אויף גאָט'ס ערד, וואם וויסט נישט קיין אידען, וואם וויסט נישט קיין גוי: „קינדער, צו מיר, צו מיר!"...

ל.

ביידע האָבען זיי וואם צו דערצעהלען — אזא לאנגען ווינטער נישט געזעהען זיך. פייטעל באריהמט זיך פאר זיין חבר פעדקא, אז ער קען שוין פמעט דעם גאנצען אלף־בית. און פעדקא באריהמט זיך, אז ער האָט א בייטש. באריהמט זיך פייטעל, אז ביי זיי איז היינט ביינאכט פסח. ביי זיי איז שוין דאָ מצות אויף אלע אכט טאָג פסח און ווייך אויף ארבע פוסות. „געדענקסט, פעדקא, פאר־איהרען האָב איך ארויסגעטראָגען א מצה?" „מאצא?" — זאָגט פעדקא און איבער זיין חנ'עוודיגער מאָרדע צעגיסט זיך א בריט שמייכעלע. אפנים, ער האָט זיך דערמאנט אינ'ם טעם פון דער פאראיהריגער אידישער מצה... „ביזט א בעלן, פעדקא, פאר־זוכען איצט א שטיקעל מצה? פרישע מצה?" — א שאלה א ביסעל, אויב פעדקא איז א בעלן! מע דארף נאָך פרענען? „נו, קום זשע אהין", זאָגט איהם פייטעל און ווייזט איהם אויפ'ן בארג, וואם גרינט צו זיי און ווינקט צו זיי: „אהער, קינדער, אהער!"... און ביידע דראפען זיך ארויף א בארג, בליבען שטעהן א ווייל פאר'כשופ'ט, קוקען דורך די פינגער אויף די שפיעלענדיגע שיטערש שטראהלען פון דער ליעבער זון און טהוען זיך א ווארף ביידע אויף דער נאָך־פייכטליכער ערד, וואם שמעקט שוין מיט גרינעם. און פייטעל שלעפט־ארוים פון אונטער'ן לייבסערדאק א פרישע, א

ווייסע, א קיילעכיגע מצה, אָנגעשטאָכען אין דער לענג און אין דער בריים פון ביידע זייטען מיט קליינע לעכעלעך. און פעדקא באַלעקט זיך שוין באַצייטענס, נאָך אייַדער פייטעל האָט צע־שפּאַלטען די מצה פונקט אויף דער האַלבּ און צעטיילט זיך מיט זיין חבר. „וואָס וועסט דו זאָגען, פעדקא, אויף דער מצה?" — וואָס זאָל פעדקא זאָגען, אז ס'איז ביי איהם א פול מויל מיט מצה, וואָס טרישטשעט אונטער די צייהן און צעגעהט אויף דער צונג, אזוי ווי שניי? נאָך איין מינוט — און אויס מצה. „מעהר נישטא?"... — טהוט איהם פעדקא א קוק אַריין מיט די גרויע אויגען אונטער'ן לייבסערדאָק און באַלעקט זיך, ווי א קאַץ נאָך פוטער. „דו וואָלסט דען געגעסען נאָך?" — פרענגט איהם פייטעל תמ'עוואָטע, קייענדיג דאָס לעצטעל שטיקעל מצה, און קוקט אויף איהם שעלמיש, מיט חיטרע שוואַרצע אויגלעך. א שאלה א ביסעל, אויב פעדקא וואָלט געגעסען נאָך! „טאָ וואָרט א ביסעל, זאָגט איהם פייטעל, איבעראַהר וועט זיין נאָך"... ביידע צעלאַכען זיך פון דער המצאה און, נישט געזאָגט איינער דעם אַנדערען קיין וואָרט, גלייך ווי מע האָט זיך צונויפגערעדט פריהער, טהוען זיך ביידע א וואַרף און א קאַטשע־אַראָפּ, ווי צוויי קנויללען, גיך־גיך, באַרג־אַראָפּ.

7.

אויף יענער זייט באַרג שטעלט מען זיך אויף די פים און מע באַטראַכט דאָס זשומענדיגע טייכעל, וואָס לויפט־אָפּ אין א זייט, לינקס, און אַליין לאָזט מען זיך רעכטס, ווייטער און ווייטער איבער'ן ברייטען פרייען פעלד, וואָס איז נאָך נישט אומעטום גרין, נאָר גיט האָפענונג גאָר אין גיכען גרין צו ווערען, וואָס שמעקט נאָך נישט מיט גראָז, נאָר גיט האָפענונג גאָר אין גיכען מיט גראָז צו שמעקען. און זיי געהען און געהען, שוין אָהן ווערטער, נאָר פּאַרטראַכט און פאַר'פֿשופ'ט, איבער דער ווייכער שמעקענדיגער ערד, אונטער דער

לייכטענדינער שמייכלענדיגער זון. נישט זיי געהען, נאָר זיי שווימען. און נישט זיי שווימען, נאָר זיי פֿליהען. זיי פֿליהען גלייך מיט די פויגלען, וואָס שוועבען פֿאַר זייערע אויגען, וואָס טוקען זיך און טראָגען זיך אַין דער גרינער לופֿט פון דער דאָזיגער לייענדיגער וועלט, וואָס דער לייענדיגער גאָט האָט באשאפֿען פֿאַר אַלע, וואָס לעבט. שא, זיי זענען שוין ביי דער מיהל. דאָס איז דאָך דעם סטאראָסטע'ס ווינטמיהל. אמאל איז דאָס געווען נחמן וועקערס מיהל. היינט געהערט זי צום סטאראָסטע. אָפּאנאָס היסט ער. א חיטרע גוי מיט אַיין אויהערינגעל, און האָט שוין א סאמאָוואר אין שטוב. אָפּאנאָס דער סטאראָסטע איז א רייכער בעל־גוף. אַ חוץ דער מיהל, האָט ער נאָך א קלייט אויך. טאקי די קלייט, וואָס האָט געהערט אמאל צו נחמן וועקערס. מיט חיטראָסט האָט ער אויסגעדונגען דעם אַידען, צוגענומען ביי איהם די קלייט מיט דער מיהל... אַלע מאָל, אז עס קומט אין דער צייט, געהט זי, די מיהל. נאָר היינט נישט. היינט איז שטיל. נישטאָ קיין ווינט. א מאָדנער פֿאַר־פֿסח. א פֿאַר־פֿסח אָהן ווינטען. דעריבער שטעהט זי, די מיהל. פֿאַר אונזערע חברים, פֿייטעל און פעדקא, איז דאָס דוקא א מעלה. אז די מיהל שטעהט, קאָן מען זי בעסער באטראכטען. אין א מיהל איז דאָ וואָס צו זעהען. די מיהל אַליין איז נאָך נישט אזא־נ־אנטיק, ווי דער באַלעק, דער קלאָץ, וואָס איז געלעגט געווארען, מיט א רעדעל ביי'ם שפּיץ, אויף צו קערעווען די מיהל אהין, וואו דער ווינט בלאָזט. און אָט אויף דעם באַלעק האָבען זיך די צוויי חברים אַוועקגעזעצט, און ערשט דאָ האָט זיך אָנגעהויבען ביי זיי א געשפּרעך, איינס פון די גע־שפּרעכען, וואָס האָבען נישט קיין אָנהויב און האָבען נישט קיין סוף. פֿייטעל דערצעהלט חידושים פון שטאָדט. דער טאטע האָט געהאט אנומעלטען איהם מיטגענומען אין שטאָדט. געווען מיט איהם אין מארק, געזעהען קלייטען. נישט א י י ן קלייט, ווי ביי זיי אין וועדעביווקע, נאָר א ס ך קלייטען. און נאָכדעם, פֿארנאכט, אזוי דערצעהלט פֿייטעל, זענען זיי געגאַנגען אין שוהל.

דער טאטע האָט געהאט יאָהרציט נאָך זיין טאטען. „נאָך מיין זיידען, הייסט עס. דו פארשטעהסט, פעדקא, צי דו פארשטעהסט נישט?"

עס קאָן זיין, אז פעדקא פארשטעהט, נאָר ער הערט נישט. וואָרום ער פאָהרט־אריין פלוצים מיט א מעשה, וואָס עס קלעפט זיך, ווי אין ארבעם צו דער וואנט. פעדקא דערצעהלט פייטלען, ווי אזוי ער האָט פאראיאָהרען דערזעהען א פויגעל־נעסט אויף א הויכען בוים. האָט ער געוואָלט ארויף, האָט ער נישט געקאָנט. האָט ער געוואָלט דערלאַנגען מיט א שטעקען, האָט ער נישט גע־קאָנט. האָט ער גענומען וואַרפען שטיינדלעך, און האָט אזוי לאַנג געוואָרפען, ביז ער האָט אראָפגעוואָרפען צוויי קליינע פארבלוטיגטע פויגעלעך.

— דער'הרג'עט? — זאָגט פייטל מיט שרעק און פאר־קרימט זיך.

— יונגעטשקע. — פארענטפערט זיך פעדקא.

— אָבער דער'הרג'עט?

— אָהן פעדערלעך, געלע פיסקעלעך, גראָבע בייכעלעך.

— אָבער דער'הרג'עט? דער'הרג'עט?...

ח.

ס'איז שוין געווען נישט פריה, אז אונזערע יונגע חברים, פייטל און פעדקא, האָבען, נאָך דער זון אין הימל, זיך ארום־געקוקט, אז ס'איז שוין צייט צו געהן אהיים. פייטל האָט שוין געהאט פארגעסען, אז היינט אויף דער נאכט איז פסח. האָט ער זיך דערמאָנט, אז די מאמע דארף איהם נאָך אויסצוואָגען דאָס קעפל און אָנטהון נייע הויזען. און ער האָט זיך געגעבען א האַפ־אויף, און פעדקא נאָך איהם, און ביידע האָבען זיי זיך גלאָזט מיט דער זעלבער פרישקייט און מיט דער זעלבער פרייד צוריק

אַהיים. און בכדי אייגער זאָל נישט קומען פּריהער און דער אנ־דערער שפּעטער, האָט מען זיך, ווי אמת'ע חברים, געזומען פּאר די הענט און מע איז געפֿלויגען פּיל אויס'ן בויגען אין דאָרף אריין. און אז זיי זענען געקומען אין דאָרף אריין, איז פּאר זייערע אויגען ארויסגעטראָטען אזא מין בילד:

נחמן וועריוועקעד'ס שטוב איז באַלעגערט מיט גויים און גויעם, שקצים און שיקסעס. קורעטשקא דער שרייבער און אָפּאנאס דער סטאראָסטע, דער סטאַרשינא און דער סאָטסקע און דער אור־ראדניק — אַלע דאָ. אַלע רעדען, אַלע פֿילדערען. און נחמן מיט דער נחמנ'קע שטעהען אין מיטען, טענה'ן עפּיס און מאכען מיט די הענט. נחמן האָט אייגנעבויגען זיך, ווישט דעם שוויים מיט ביידע הענט. ביי דער זייט שטעהען די עלטערע קינדער נחמנ'ס, פּינסטער ווי די ערד... פֿלוצים בייט זיך איבער דאָס גאנצע בילד. איינער טהוט אַ וויזיו אויף די צוויי יונגע חברים, און דער גאנצער עולם מיט'ן שרייבער, מיט'ן סטאַרשינא, מיט'ן סטאראָסטע, מיט'ן סאָטסקע, מיט'ן אוראדניק בלייבען שטעהן, ווי געלעהמטע. נאָר איין נחמן טהוט אַ קוק אויפ'ן עולם, גלייכט זיך אוים מיט זיינע בריטע גוואַרדיאַנסקע פּליצעס: „נו??״ — און צעלאַכט זיך. און די נחמנ'קע טהוט אַ פּלעסק מיט די הענט און הויבט גאָר אָן צו ווייגען... דער סטאראָסטע מיט'ן סטאַרשינא מיט'ן סאָטסקע מיט'ן אוראדניק טרעטען־ארוים און גלייך אויף זיי:

— וואו זענט איהר געווען, אזעלכע און אזעלכע?

— וואו מיר זענען געווען? ביי דער מיהל זענען מיר געווען.

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

ט.

ביידע חברים, אי פייטעל, אי פערקא, האבען געהאט נאכדעם זייער עהרליך אויסקומעניש. און ביידע האבען נישט פארשטאנען, פאר וואס?

פייטלען האט דער טאטע, ראשית חכמה, אפגעשמיסען מיט דער יארמלקע: „א יונגעלע זאל וויסען". וואס זאל א יונגעלע וויסען?... און, אפנים, פאר רחמנות האט איהם די מאמע צוגענומען פונ'ם טאטענ'ס הענט, איהם איינגעטיילט פון איהר זייט א פאר סטוסאקעם און טאקי באלד געגומען איהם אויסצוואנען דאס שווארצע קעפעל אויף יום־טוב און האט ארייגעזעצט איהם אין א פאר נייע הויזלעך — דער אייגציגער גאנדעראב זיינער אויף פסח — און זי זיפצט. וואס זיפצט זי?... און נאכדעם הערט ער, ווי די מאמע זאגט צום טאטען: „אוי, גאט זאל העלפען, מע זאל שוין איבערקומען אט דעם יום־טוב! עס זאל חאטש אפ־לויפען גלאט... עס וואלט געמעגט צוועק דער פסח נאך איידער ער איז געקומען!"... און פייטעל'ס קאפ קאן נישט פארשטעהן, פאר וואס זאל צוועק דער פסח איידער נאך ער איז געקומען?... און פייטעל ברעכט זיך דעם מח. ער פארשטעהט נישט דעם טאטענ'ס שמיץ. ער פארשטעהט נישט דער מאמע'ס קלעפ. ער פארשטעהט נישט, וואס פאר א מין ערב־פסח היינט איז אויף דער וועלט...

י.

און וויבאלד אז פייטעל'ס אידיש קעפעל פארשטעהט נישט, פארשטעהט דאך שוין פערקא אודאי נישט, וואס דא טהוט זיך. פריהער האט איהם דער טאטע קורעטשקא אננענומען פאר דער גריווע, גוט אנגעריסען איהם די ווייסע פלאכסענע האר און נאך געשענקט א פאר פאטילעטשניקעס א פרידאטאק. די פאטילעטש־

ניקעם האָט פערקאָ צוגענומען, ווי א פילאָזאָף: ער איז שוין דערצו געוואוינט געוואָרען. און ער הערט זיך צו, ווי זיין מאמע רעדט מיט די גויעם און ווי יענע דערצעהלען עפּיס מאָדנע מעשיות. א מעשה פון א קינד, וואָס אידען האָבען פּארנארט צו זיך אין שטאָדט ערב פּסח, אָפּגעהאלטען אין א קעלער א טאָג מיט א נאכט און געוואָלט איהם נעמען צו דער ארבייט. האָט מען דערהערט דאָס געשריי, איז מען זיך צונויפגעלאָפען, און מע האָט ארויסגעראטעוועט דאָס קינד. איז שוין געווען ביי דעם סימנים אויפ'ן לייב — פּיער שטעך אין פּיער זייטען, ווי א צלם...

אזוי דערצעהלט איינע א חוואסקע גויע מיט א בריטען אטשיפּעק און מיט א רויט פּנים. און די איבעריגע גויעם הערען זי אוים און שאקלען מיט די פּארבונדענע קעפּ און צלמ'ען זיך: „אוי, האָרענקא! אוי, לישענקא!"... און פּערקא'ס קאָפּ קאָן נישט פּארנעמען, וואָס קוקען אויף איהם בעת מעשה די גויעם? און וואָס פּאר שייכות האָט די מעשה צו איהם און צו פּייטלען? און פּאר וואָס איהם דער טאטע קורעטשקא אָנגענומען ביי דער גרויוע, אָנגעריסען ביי די ווייסע פלאָפּסענע האָר און געשענקט א פּאָר פּאטילעטשניקעם א פּרידאטאָק? עס אהרט איהם נישט אזוי די גריוע, עס אהרט איהם נישט אזוי די פּאטילעטשניקעם. דאָס איז ער ניט זשעדנע קיינמאל. ער וואָלט נאָר א בעלן זיין וויסען: פּאר וואָס עפּיס היינט אזא־נ־ארענטליכע פּארציע — אי געטראָגען פּאר דער גריוע, אי געריסען ביי די האָר, אי פּאטילעטשניקעם א פּרידאטאָק? פּאר וואָס?... פּאר וואָס?...

4.

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

— נו? — הערט פּייטעל, ווי דער טאטע זאָגט צו דער מאמע באלד נאָך פּסח מיט א שיינעגדיג פּנים, גלייך ווי עס וואלט איהם געטראָפּען מי־יודע וואָס פּאר א גליק. — איצ? דו האָסט דאָך איינגעלעגט די וועלט? דו האָסט דאָך מורא געהאט?... א אידינע בלייבט א אידינע. אווען אונזער פּסח און זיי־ער פּסח, און גאָרנישט!...

— דאנקען גאָט! — ענטפערט איהם די מאמע, און פּייטעל פּארשטעהט וויעדער נישט, וואָס האָט די מאמע מורא געהאט?... און וואָס איז דאָ די גדולה, וואָס דער פּסח איז אווען?... וואָלט רען נישט בעסער געווען, דער פּסח זאָל זיך נאָך ציהען און ציהען?...

פּייטעל באגעגנט זיך מיט פּערקאָן אין דרויסען ביי זייער שטוב, קאָן ער זיך נישט איינהאלטען און גיט איהם באלד איבער אלסדינג, ווי אזוי מע האָט ביי זיי געדאָוועט, און נאָכדעם — ווי מע האָט ביי זיי געגעסען. אוי, געגעסען! און ער גיט איהם איבער דעם טעם פון אלע פּסח'יגע מאכלים, וואָס מע האָט ביי זיי געגעסען, און פון דעם זיסען ווין, וואָס מע האָט ביי זיי געטרונקען. און פערקא הערט זיך צו מיט קאָפּ און פּארקוקט צו פּייטלען אונטער'ן לייבסערדאק. איהם חלומ'ט זיך נאָך אלץ „מאצא"... פּלוצים לאָזט זיך הערען איבער דער גאנצער גאס א קוויטש מיט א ניגון אויף א סאָפּראָן־שטימע:

— חוועד־קא! חוועד־קא!

דאָס רופט די מאַמע אַהיים דעם קלייגעם פעדקא, ער זאָל געהן עסען ווארעמעס. נאָר פערקא חאָפט זיך נישט. איצט וועט מען איהם שוין נישט טראָגען פאָר דער גריווע! ערשטענס, זענען זיי דאָך נישט ביי דער מיהל. און צווייטענס, איז שוין „נאָך פּסח"... נאָך פּסח איז נישטאָ וואָס מורא צו האָבען פאָר די אידען... לויגט ער זיך דאָ אין דרויסען אויפ'ן בויך מיט'ן ווייסען קעפּעל אויף די הענט, און אקעגען איהם לויגט פייטעל אויך אויפ'ן בויך מיט'ן שוואַרצען קעפּעל אויף די הענט. און דער הימעל איז בלוי, און די זון וואַרעמט. און דאָס ווינטעל גלעט און שפּיעלט זיך. און דאָס קעלבעל איז ביי דער זייט, און דער האָהן איז דאָ מיט אַלע זיינע וויבער. און ביידע קעפּלעך, דאָס ווייסע מיט'ן שוואַרצען, לויגען אָנגעשפּאַרט אויף די הענט, און מע רעדט, און מע רעדט, און מע רעדט, און מע קאָן זיך גאָר נישט אָנרעדען...

יב.

און נחמן ווערעביווקער איז נישטאָ אין דער היים. ער האָט זיך געזומען דעם שטעקען און האָט זיך פון גאַנץ פריה אָן געלאָזט געהן איבער דעם דאָרף עפּיס האַנדלען. ביי יעדען הויף שטעלט ער זיך אָפּ. ניט־אָפּ יעדען גוי דעם גוט־מאָרגען, רופט אָן יעדען באַזונדער ביי'ם נאָמען, רעדט זיך דורך פון אַלסדינג אין דער וועלט, נאָר נישט פון דער ערב־פּסח'יגער מעשה... נאָר נישט פון די פּסח'יגע פּחדים... און פאַר'ן אַוועקגאַנג שוין טהוט ער א טאָפּ אין וואָגען: „געפּינט זיך נישט ביי דיר, גוי, עפּיס א זאָך, וואָס דו דאַרפסט נישט?" „נישטאָ, לאַחמאָן". „אייזענבערג, א ביסעל הירזש, איין אַלטע זאָך, אָדער גאָר א פעלכעל?" „האָב קיין פאַראיבעל נישט, לאַחמאָן, נישטאָ גאָרנישט. א ביטערע צייט". „א ביטערע צייט? פאַר'שפּור'ט מן הסתּם? אזא יום־טוב!"... „ווער מיר שפּור'ט? וואָס מיר יום־טוב? א ביטערע צייט!"...

דער גוי זיפצט, און נחמן זיפצט אויך. און נאָכדעם רעדט מען א ביסעל פון זייטיגע זאכען, אזוי עס זאָל נישט אויסזעהען, אז ער איז געקומען האַנדלען. געהט ער אוועק פון דעם גוי צום אנדערען, צום דריטען — ביז ער טרעפט אָן עפּים וואָס, און קומט אהיים נישט מיט לעדיגע הענט.

און נחמן ווערעביווקער, איין אַנגעלאָדענער און א דערשוויצטער, שפּאַנט מיט זיינע גרויסע גוואַרדיאַנסקע פּיס אהיים און קלערט איצט נאָר פון איין זאַך: וויפיעל שטעהט איהם דאָ צו פאַרדיענען, אדער צו דערלעגען? פון דער ערב־פּסח'יגער מעשה האָט ער שוין פאַרגעסען. פון די פּסח'יגע פּחדים האָט ער שוין פאַרגעסען. און דער שכן קורעטשקא מיט זיינע גובערנאַטאָרען און מיט די צירקוליאַרען זענען אין דער מינוט אַרויסגעפלויגען פונ'ם קאָפּ. ער האָט איהם אין דער לינקער פּאה!...

לאָזען ווינטען בלאָזען. לאָזען שטורעמס פייפען. לאָז די וועלט זיך קעהרען. איין אלטער דעמב, וואָס שטעהט משׁשת ימי־בראשית, וואָס זיינע וואָרצלען דערגרייכען מי יודע וואוהין — וואָס הערט ער ווינטען? וואָס הערט ער שטורעמס?...

פסח מיט א קל־וחומר

נעשריבען אין יאהר 1912.

פֶּסַח מִיט אַ קַל־וָחוֹמֶר

בין איך שוין וויעדער אין דער היים — אין פּתריליעווקע. א שאָק מיט יאָהרען ניט געווען. איצט בין איך געקומען צו פּאָהרען אויף פּסח צו־נאָסט צו מיינע „קליינע מענטשעלעך".

דער ערשטער, וואָס איז מיר געקומען אקעגען, איז געווען מנשה רב יחיאל דעם בעל־עגלה'ס א זוהנדעל, אויך א בעל־עגלה. איבערגעלאָזט האָב איך איהם א בחור'עץ אָהן א בּאָרד, נאָר מיט א שווארצער, עטוואָס באָוואַכסענער גראָבער ליפּ. שבת און יום־טוב אין שוהל פלעגען מיר, קונדיים, איהם פּארשטופען אין א ווינקעלע און געבּען בוכענצים אָהן א שיעור, און ער פלענט שווייגען. איצט טראָגט ער שוין א קלאָטשקעוואָטע באָרד, ווי דער טאַטע זיינער, איהם צו לענגערע יאָהר, און א לאַנגע, מיט סמאָלע אויסגעשמירטע, נאקידקע, ווי דער טאַטע, איהם צו לענגערע יאָהר. און א בּארעדעוודיגער, א ריהרעוודיגער און א פריילעכער איז ער אויך, ווי דער טאַטע, איהם צו לענגערע יאָהר. זיין טאַטע יחיאל, איהם צו לענגערע יאָהר, איז געווען ניט גלאַט א בעל־עגלה, נאָר א בעל־עגלה א בן־תורה, א בעל־עגלה א למדן, א בעל־עגלה מיט א פּרק משניות, מיט א מעשה, מיט א משל און מיט א מדרש. אויף זייער בעל־עגלה'שען לשון ווערט דאָס אָנגערופען „א בעל־עגלה מיט חריין"... פּאר איהם האָט א בעל־הבית נעאָט דרך־ארץ. איהם האָט קיינער ניט געוואָגט זאָגען „דו", נאָר „זייט זשע מוהל, רב יחיאל!"

איך האָב געמיינט, אז דאָס איז רב יחיאל דער בעל־ענלה, איהם אָפּגענעבען שלום און געוואונדערט זיך, וואָס ער איז נאָר־ניט געעלטערט נעווארען, קיין קאָפּ אפילו. לאָזט זיך אויס א מעשה, אז רב יחיאל איז שוין לאַנג אויף יענער וועלט, איהם צו לענגערע יאָהר, און ער איז זיין זוהן מנשה, אָט א יענער בחור, וואָס מיט דער שווארצער, גראָבער, עמוואָס באַוואַכסענער ליפּ. א שענע מעשה, נאָר א קורצע. ווי אזוי רעדט מען מיט איהם? אויף „דו", אָדער אויף „איהר"?... איך זאָג איהם ניט „דו" און ניט „איהר".

— וואָס זשע מאכט מען? — פרעג איך.

— וואָס זאָל מען מאכען? — ענטפערט ער מיר. — מע בעל־ענלה'וועט... ווי דער טאטע, מיר צו לענגערע יאָהר.

— און מע לעבט?

— מע מוטשעט זיך און מע לעבט, וויא! ווי דער טאטע פלעגט זאָגען, מיר צו לענגערע יאָהר... מע פאָהרט־ארוים צום וואַקזאל צוויי מאָל א טאָג, טאָמער וועט גאָט צושיקען פּארשוינען, און קיין פּארשוינען זענען ניטא, חאָטש גענוג זיי א קרענק, ווי דער טאטע, מיר צו לענגערע יאָהר, פלעגט זאָגען, א חלירע זאָל אויף זיי קומען, מיר צו לענגערע יאָהר!...

איך האָק איהם איבער די קלעות און טהו איהם א פרעג:

— און וואָס הערט זיך עפּים מיט'ן פּסח?

— וואָס זאָל זיך הערען? — מאכט ער צו מיר פּרייליך, ווי זיין טאטע, איהם צו לענגערע יאָהר. — דער פּסח וועט זיין מיט א קל־וחומר, ווי דער טאטע, מיר צו לענגערע יאָהר, פלעגט זאָגען.

— מיט וואָסער א קל־וחומר?

— מיט א קל־וחומר וויסט איהר ניט? — און ער דרעהט אויס צו מיר דעם קאָפּ, ווי זיין טאטע, איהם צו לענגערע יאָהר, און שמייכלענדיג דערצעהלט ער מיר א לאַנג מעשה, וואָס ער האָט געהערט פון זיין טאטען, איהם צו לענגערע יאָהר, א מעשה

מיט א רבין, ווי אזוי דער רבי איז געפֿאָרען אויף שבת אהיים מיט א קלי־וחומר:

„איינמאל פאָהרט זיך דער רבי אהיים מיט זיין אייגענעם בעל־עגלה. וויא!... פרייטאג איז דאָס נעווען, ערב שבת. פלוצים — טרראך! געפֿלאצט א ראָד. שטעלט זיך אָפּ דער בעל־עגלה: „רבי, וויא! וואָס טהוט מען?"... מאכט צו איהם דער רבי מיט א קלי־וחומר: „מה־דאָך א בידקע איז נאָר אויף צווויי רעדער, פון דעסטוועגען פאָהרט מען אויף איהר, היינט בפרט דיין וואָגען איז אויף דריי רעדער, וועט ער אודאי פאָהרען"...

„אָפּגעפאָהרען נאָך א ביסעל — טרראך! געפֿלאצט נאָך א ראָד. „רבי, וויא! וואָס טהוט מען איצט?" מאכט צו איהם דער רבי מיט א קלי־וחומר: „מה־דאָך א ליסעפעד, וואָס האָט איין ראָד א גרויסע, די אנדערע א קליינע, פון דעסטוועגען פאָהרט מען אויף איהם, היינט בפרט דיין וואָגען, וואָס האָט צווויי גלייכע רעדער, וועט ער אודאי פאָהרען"...

„אָפּגעפאָהרען נאָך א ביסעל — טרראך א ראָד! „רבי, וויא! וואָס טהוט מען איצט?" מאכט צו איהם דער רבי וויעדער מיט א קלי־וחומר: „מה־דאָך א שליטען, וואָס האָט נאָר קיין רעדער ניט, פון דעסטוועגען פאָהרט מען אויף איהם, היינט בפרט דיין וואָגען, וואָס האָט א ראָד, וועט ער אודאי פאָהרען"...

„אָפּגעפאָהרען נאָך א ביסעל — טרראך די לעצטע ראָד! „וויא, רבי! וואָס טהוט מען איצטער?" מאכט צו איהם דער רבי מיט א קלי־וחומר: „מה־דאָך א לופט־באלאָן, וואָס איז ניט אויפ'ן הימעל, ניט אויף דער ערד, פון דעסטוועגען פאָהרט מען אויף איהם, היינט בפרט דיין וואָגען, וואָס איז אינגאנצען אויף דער ערד, וועט ער אודאי פאָהרען"...

— גוט, — זאָג איך צו מנשה'ן. — וואָס געהער זיך אָבער אָן דער קלי־וחומר מיט'ן פסח?

— עס געהער זיך זעהר אָן! — מאכט צו מיר מנשה שוין גאנץ ערנסט. — מה־דאָך גויים, וואָס האָבען ניט קיין מצה און

עסען אכט טאָג פסדר נאָלע חמץ, שטארבען זיי ניט, היינט בפרט מיר, להבדיל, פתריעלעווקער אידען, וואָס פארמאָגען ניט קיין מצה און ניט קיין ברעקעל חמץ, וועלען מיר אודאי ניט שטארבען!... טפוררו! אָט זענען מיר שוין אין פתריעלעווקע. וואוהין וועט איהר זיך הייסען אָפווארפען, רב שלום־עליכם, ווי מיין טאטע פלענט זאָגען, מיר צו לענגערע יאָהר?...

איך קוק אויף מנשה'ן און טראכט מיר:

„רבונו של עולם! ווי איז דאָס מעגליך? איינס פון די צוויי: אָדער דאָס איז ניט מנשה, נאָר זיין פאָטער רב יחיאל, איהם צו לענגערע יאָהר, מיט א יאָהר עטליכע און דרייסיג צוריק, בעת איך בין נאָך געווען א יונגעל א קונדס און מנשה א בחור'עץ מיט א שווארצער, גראָבער, עטוואָס באָוואָסענער ליפ, וואָס מיר פלענען איהם פארשפארען אין ווינקעלע און געבען בוכענצים, אָדער... דאָס איז אינגאנצען א חלום!"

די וועלט געהט צוריק

א סינעמא־פאנטאזיע לכבוד חנוכה.

נעשריבען אין יאהר 1913.

די וועלט געהט צוריק

א.

רב אברהם'ל'ע ווייראך בענטשט חנוכה־ליכט'לעך.

אויפ'ן לייוענט א נגידיש הויז פון אלטפרענקישען שטאט. אלטפרענקיש, נאר רייך מעבעל. אלטמאדישע בילדער, צוויישען זיי נאפאלעאן דער ערשטער, קייסער אלעקסאנדער, אויך אלטע אידישע גדולים און גאונים, מעשענע העסעם אויף די וועגט מיט סטרינעווע ליכט. פון דעם גלעזערנעם אלטען שראנק קוקען־ארויס גאלדענע און זילבערנע כלים. צוויישען זיי איין אלטער בעכער, איין אלטער הדס. גאנץ פארענט ביי דער טיר א גרויס זילבערן חנוכה־לעמפעל, פיליגראנע ארבייט, אונטערגעהאלטען מיט צוויי לייבען; אויבען פוינלען מיט מאדנע אויסגעדרעהטע קעפ. אלץ איז פארטיג צו בענטשען חנוכה־ליכט'לעך. דער בעל־הבית אליין, רב אברהם'ל'ע ווייראך, א גביר'ישער יונגערמאן, א טאטע פון קינדער, שטעהט גרייט מיט'ן וועכטען ליכטעל (דער שמש) אין האנט; ער ווארט נאר אויף דער בעל־הבית'טע מיט די דיענסטען — זיי זאלען ארויינקומען פון קיך הערען איהם חנוכה־ליכט'לעך בענ־טשען. עם עפענט זיך די טיר און עם קומט־ארויין פריהער די

בעל־הבית'טע, נחמה ווייראך, א ווייבעל א יפת־תואר, א סך ציערונג; איהר געהט־נאָך א קינד, א יונגעלע פון א יאָהר זיעבען־אכט, מיט א זיידען העמדעלע און מיט א גאָלדגעאַרבייט סאמעטען יארמעלקעלע אויפ'ן קאָפּ. באלד קומען־אָן אויך די דיענסטען, א אידינע א קעכין, א מיידעל א פּאָקאָוווע, א יונג א משרת מיט פעטע באקען און א ציקאַווע אידעל א מלמד אין איין אטלאסענער קאפּאָטע מיט א פּעלצען קאפּעלישעל אויפ'ן קאָפּ. רב אברהמ'עלע ווייראך מאכט די ברכה, בויגט זיך צו, צינדט־אָן די ליכטלעך, א ליכטעל נאָך א ליכטעל. דער גאנצער עולם ענטפערט אָמן. אלע פּנימ'ער זאָגען־ארויס פרייד, אלע אויגען פינקלען. רב אברהמ'עלע ווייראך נעמט־ארויס דאָס בייטעלע, גיט דעם קינד חנוכּה־געלט. די דיענסטען געהען־אָפּ. עס ווערט א באוועגונג אויפ'ן עקראָן — עס קומען־אָן איינס נאָך איינס געסט, קרובים, שכנים און גלאָט אידען בעלי־בתים פון שטאָדט. אלע באגריסען די בעלי־בתים, געבען דעם קינד חנוכּה־געלט. די געסט זעצען זיך אויס דערווייל ביי די קלייניע טישלעך. מע שפּיעלט ווער אין דאָמינאָ, ווער אין שאָך. מע גרייט צום טיש. מע שטעלט־אויס שטוהלען. דער בעל־הבית זעצט זיך אויבען־אָן. די בעל־הבית'טע בעט דעם עולם צום טיש. די דיענסטען טראָגען־אריין אין גרויסע פּאָלומעסקעס געבאקענע לאטקעס, שמאלץ און גריוועז און אנדערע גוטע זאכען. עס גיסט זיך ווין, אזוי ווי וואסער. דאָס קלייניע איציקעל חאפּט זיך אלע מאל ארויס פון טיש, שפּיעלט אין דריידעל. אויפ'ן עקראָן שפּיעגעלט זיך אָפּ דאָס דריידעל מיט די אותיות: נ. ג. ה. ש. דער עולם קלויבט נחת פונ'ם קינד. מע טרינקט לחיים.

ב.

ביי איסאק אבראמאוויטשען בענטשט מען חנוכה־ליכטלעך.

אויפ'ן עקראן דאָס זעלבע הויז — באַנייט. נייע בעלי־בתים. אין די שטריכען פונ'ם בעל־הבית איז צו דערקענען דעם קליינעם איציקל. ער איז אויסגעוואַכסען. ער איז שוין אַליין א גביר, א גרויסער גביר. זיין נאָמען איז שוין איצט איסאק אבראמאוויטש. ער האָט א ווייב א גרויסע אריסטאָקראטקע. קלעאָפאטרא דאווידאוונא רופט מען זי — זי פיהרט די שטוב קוממיות'דיג, הויך־הויך אריסטאָקראטיש. דאָס הויז איז דאָס זעלבע, נאָר אנדער מעבעל, אנדערש באַפוצט, מאָדערן־סטיל. פון די אלטע העסעם איז נישטאָ קיין זכר. די אלטע בילדער אראָפ. אויף זייער ארט העננען נייע, מאָדערן־בילדער. מע וואַרט אויף געסט. עס שטעהען טישלעך, גרינע טישלעך. אויף די טישלעך ליגען צוגעגרייט פעשלעך קאָרטען, שטיקלעך קרייד מיט בערשטע־לעך — דער גאנצער קלאָפערגעצייג. אין ווינקעל ביי דער טיר העננט דאָס אלטע זילבערנע חנוכה־לעמפעל — פון יוצא וועגען, צוליעב'ן טאטען — איין אלטע טראדיציע פארבליבען פון אמאָליגע יאָהרען.

איסאק אבראמאוויטש'עס בן־יחיד'ל, י ש ע נ ק ע, שפיעלט זיך דאָרט ערגיץ מיט דער באָנע (א כריסטין). אלע מינוט קומט יאשענקא אריין און ארויס. די באָנע לויפט איהם נאָך און שלעפט איהם אווען. אויפצוועקן קומען זיך צוגויף די געסט, לויטער אריסטאָקראטען, מיט זייערע ווייבער, דאמען־אריסטאָקראטקעס. אלץ איז אויסגעפוצט אויפ'ן שענסטען ארט. קלעאָפאטרא דאווידאוונא נעמט־אויף די געסט. עס קומט־אריין פון א זייטיג חדר דעם בעל־הבית'ס פאָטער, רב אברהמ'ל

ווייראך, שוין רעכט וויים, געהט־צו צום לעמפּעל, וואָס ביי דער טיר, בויגט זיך צו, בענטשט חנוכה־ליכטלעך. עס רייסט זיך אריין דער קלייניער יאשענקע. קלעאָפּאטרא דאוויד־אוונא קוקט בייז אויף דער באָבע; יענע שלעפּט איהם ארויס.

אויף א מינוט טהוט דער עולם אָן די היטלען. דער אלטער בענטשט־אָפּ חנוכה־ליכטלעך, געהט באלד אוועק. דער עולם איז איבערגעקומען. דאנקען גאָט... מע טהוט־אויס די היטלען, מע זעצט זיך אוועק ארום די גרינע טישלעך, מע נעמט זיך צו דער ארבייט.

ג.

קלעאָפּאטרא דאוויד־אוונא האָט געהייסען!

אויפ'ן עקראן — א קינדער־חדר'על. א סך שפּיעלעכלעך און צאצקעס. איןווינקעל צוגעגרייט א בוים — א יאָלקע — באַצייטענס, לכבוד פּרימטמאָס, פּיין צוגעקלויבען, שוין מיט ליכטלעך, און ווי מיט שניי באדעקט. יאשענקע רייסט זיך צו דער טיר. ער וויל דוקא אהין, אין זאל, וואו די געסט. די באָבע האלט איהם דוקא צו, לאָזט איהם דוקא ניט. ער רייסט זיך, און זי לאָזט איהם ניט. יאשענקע דארף ניט זעהן, ווי מע בענטשט חנוכה־ליכטלעך. קלעאָפּאטרא דאוויד־אוונא האָט אזוי געהייסען!...

ד.

ווער ווייסט, וואָס מיר וועלען נאָך דערלעבען?

אויפ'ן לייוועגט די זעלבע זאל. איסאק אבראמאָוויטש ווייראך שוין אויך ווייסלעך געוואָרען. קלעאָפּאטרא דאוויד־אוונא איז די זעלבע קלעאָפּאטרא דאוויד־אוונא, נאָר שוין ניט אזוי גייציג, ווי

פּריהער. א שטילע מרה־שחורה לינט אויף זייערע פּנימ'ער, ווי אויך אויף די פּנימ'ער פון די געסט, וואָס קומען שוין ניט מיט אזא אימפּעט און זעצען זיך ניט אזוי האַסטיג צו די גרינע טישלעך. קענטיג, אז יעדער טראָגט א זאָרג ביי זיך אין האַרצען, טיף פּאר־באָרגען. דאָס אלטע זילבערנע חנוכּה־לעמפּעל הענגט זיך אלץ אויפ'ן זעלבען אָרט, ביי דער טיר. נאָר נישט דער אלטער רב אברהמ'ע ווייראָך געהט־צו בענטשען חנוכּה־ליכטלעך. דער אלטער רב אברהמ'ע ווייראָך איז שוין לאַנג אויפ'ן הילגען אָרט. דאָ אין זאל, אין א שוואַרצער ראָם געפּאַסט, הענגט זיין בילד — א גרויז־גרויער מאן מיט טיף־פּאַרזאָרגטע אויגען. חנוכּה־ליכטלעך בענטשט א יונגער בחור, א סטודענטל מיט רויטע בעקלעך. נאָכ'ן פּנים איז צו דערקענען, ווער דאָס איז. דאָס איז יאַ־שענקע אזוי אויסגעוואַכסען. ארום איהם — נאָך עטליכע סטודענטלעך, אלע אין די היטלען. נאָך די סימנים פון זייערע פּנימ'ער און באַוועגונגען איז צו דערקענען, אז די געסט זענען טיילווייז איבערראַשט, טיילווייז צופּריעדען: „ווייראָכ'ס זוהנדל שיינט א ציוניסט"... טאַטע־מאַמע קוקען זיך איבער א ביסל פּארשעמט. קלעאָפּאַטרא דאַווידאַוונא פּייערט. זי האָט זיך קיינמאל ניט גערעכט, אז ביי זיי זאל אויסוואַכסען אזעלכעס... אזעלכעס... זי קנייטשט מיט די פּלייצעס, זי ברעכט די הענט, זי קוקט פּאַרזאָרגט אויף איהר קינד און אויף די געסט, האלב געשמייכעלט, האלב גרייט צו בעטען ביי זיי מחילה, גלייך ווי זי וואָלט זיך פּארזינדיגט קעגען עמיצען.

איהרע אויגען זאָגען:

— די וועלט געהט צוריק!... ווער ווייסט, ווער ווייסט, וואָס מיר וועלען נאָך דערלעבען?...

שלח־מנות

א בילד.

נעשריבען אין יאָהר 1916.

שַׁלַח־מָנוֹת

האלב וואכעדיג, האלב יום־טוב'דיג, מיט א זיידענער פע־
טשיילע און מיט א פּארטוך, שטעהט די מאמע ביי'ם טיש, שטאַרק
צעטראָגען. עפּיס א וועדטעלע אויסצורעדען — כּמעט א מאה
שלח־מנות'ען אָפּגעמען און כּמעט א מאה שלח־מנות'ען אָפּשיקען.
קיינעם נישט אָנזעצען, חלילה קיין טעות נישט האָבען, געדענקען
וועמען וואָס פּאר א שלח־מנות מע באדארף אָפּשיקען. צום בייי־
שפּיעל: אז יענער שיקט אייך איין פּלעדעל, צוויי קישעלעך,
איין מאַהינדעל, צוויי שטיקלעך טאָרט, איין האָניג־טייגעל מיט
צוויי צוקער־לעקאַכלעך, — באדארפט איהר איהם אָפּשיקען, גע־
וועהנליך, צוויי פּלעדלעך, איין קישעלע, צוויי מאַהינדלעך, איין
שטיקל טאָרט, צוויי האָניג־טייגלעך מיט דריי צוקער־לעקאַכלעך.
מע באדארף האָבען א קאָפּ פון א מיניסטער, חלילה נישט אָנמאַכען
א חתונה, ווי עס האָט זיך אמאל שוין געטראָפּען ביי אונז אזא
אומגליק, דאָס הייסט, מע האָט אָפּגעשיקט איינער א נגידית'טע
צוריק איהר אייגענעם שלח־מנות, האָט זיך דאָס געטהאָן! עס איז
ארויס א מחלוקת צווישען די מאַנען, מיט סקאַנדאַלען, מיט פּעטש,
מיט מסירות, מיט רדיפות, ווי געוועהנליך... היינט די מענטשען,
וואָס ברענגען דעם שלח־מנות, באדארף מען אויך עפּיס שענקען,
וועמען א קאָפּיקע, און וועמען צוויי, און וועמען נאָך מעהר ווי
צוויי... אָט עפּענט זיך די טיר און סע קומט־אַריין א מיידעל מיט
שטאַרק־רויטע האָר און מיט א סך קלייען אויפ'ן פּנים — דאָס איז

מיין רבינ׳ס א מיידעל. זי געהט־ארום פון איין בעל־הבית צום אנדערען און נעמט־צונויף די שלח־מנות׳ען פאר׳ן רבין. זי טראגט אין האנט א שעלעכעל, איבערגעדעקט מיט א טישטיכעל. אינ׳ם שעלעכעל ליגט א לעקאכעל, אינ׳ם לעקאכעל שטעקט א ראזינקע, און אויף דער ראזינקע ליגט א זילבערנע מטבע. די מאמע דעקט־אויף דאם טישטיכעל און לענט־צו צו יענער מטבע נאך א מטבע. און אויך דעם מיידעל רוקט זי עפים אין האנט אריין. דאם רויטע מיידעל ווערט נאך רויטער און ווינטשעווענט, ווי איין אלטע: „דערלעבט איבער־א־יאהר מיט אייער מאן און מיט אייערע קינדער"... נאך דעם רויטען מיידעל קומט־אריין א געשוואלען בחור׳ל מיט איין אויפגעטראגענער באק, אונטערגעבונדען מיט א בלויער פעטשיילע. איין אויג א קליינס, דאם אנדערע א ביסעל גרעסער. אין האנט האלט ער א מעשען טעצעל. אויף דעם טעצעל ליגט א פלעדעל, אויפ׳ן פלעדעל איז אויסגעצוויקעלט א פישעלע. דאם פישעלע איז אנגעפילט מיט האניג־פארפעל. און ביי דער זייט ליגען עטליכע זילבערנע מטבעות און א פאר קערבלעך פאר־פיערענע. דאם געשוואלענע בחור׳ל גלייך צו דער מאמע און שיסט־אוים אין איין אטעם, ווי אויסגעלערנט אויף אוים־וועניג: „א גוט יום־טוב, דער רב האט אייך געשיקט שלח־מנות און דערלעבט איבער־א־יאהר מיט אייער מאן און מיט אייערע קינדער"... דאם געשוואלענע בחור׳ל נעמט־אפ זיין רח״ש און געהט־אוועק אהן א „זייט־געזונט", וואהרום די ווינטשעוואניע האט ער על־פי טעות אויסגעחאפט פריהער. און עס קומען־אן אלע מאל נייע פארשוינען מיט נייע שלח־מנות׳ען: פונ׳ם דיין, פונ׳ם חזן, פון די שוחטים, פונ׳ם סופר, פונ׳ם תלמוד־תורה־מלמד, פונ׳ם בעל־תוקע, פונ׳ם בעל־מגילה, פונ׳ם מנקר, פונ׳ם וואסערפיהרער, פונ׳ם בעדער (אויך כלי־קודש!), און נאך די ראזינע אלע קומט צו נעהן וועלווען דער שמש אליין, נעבאך א קראנקער, א הייזרינער, א יאדעשליווער. ער בליבט שטעהן א ווייל ביי דער טיר, חאפט זיך ביי׳ם הארצען און פארהוסט זיך.

— וואָס וועט איהר עפּעס זאָגען גוטס? — פּרעגט איהם די מאַמע שוין רעכט מיעד פּון דער אַרבּייט.

— מע האָט אייך נעשיקט שלח־מנות — מאַכט וועלווע און באַווייזט א לעקאַכע אין וואַנט. — דערלעבט איבערא־יאָהר מיט אייער...

— פּון וועמען איז? — פּרעגט איהם וויעדער די מאַמע און לענט־אַריין די האַנט אונטער'ן פּאַרטוך; זי זוכט א מטבע.

— פּון מיר טאַקי אליין, דערלעבט איבערא־יאָהר מיט אייער... — מאַכט וועלווע און פּאַרהוסט זיך. — האָט קיין פּאַר־איבע ניט, וואָס אליין... נישטאָ מיט וועמען צו שיקען... נעווען איין מיידע, איז זי, ניט דאָ נעדאַכט... איהר געדענקט דאָך מיין פּראַדלען, עליה השלום?...

וועלווע דער שמש פּאַרהוסט זיך אויף א נאַנצער מינוט, און די מאַמע טהוט זיך א חאַפּ צו דער קעשענע, נעמט־ארוים עטליכע מטבעות מיט א מאָל און רוקט איהם אריין אין האַנט אריין, און איז איהם מכבד, אויסער דעם, מיט א שטיק טאָרט און מיט א פּאָר פּלעדלעך. וועלווע שטופּט דעם טאָרט מיט די פּלעדלעך אין בוזעם אריין, דאַנקט און ווינטשעווועט: „דערלעבט איבערא־יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער", און פּאַרהוסט זיך וויעדער א מאָל. איך טהו א קוק אויף דער מאַמע — און דערזעה, אויף איהרע שענע אויגען הענגט א טרער.

וועלווע דער שמש האָט מיט זיין שלח־מנות, וואָס ער האָט נעבראַכט „פון זיך אליין", א ביסעל פּארשטעהרט אונז דעם יום־טוב. אָבער ניט אויף לאַנג. באַלד נאָך זיין אוועקגאַנג קומען־אַן נייע פּארשוינען מיט נייע שלח־מנות'ען. און די מאַמע האַלט אין איין טיילען נעלט: א נראָשען אויף צווייען, צוויי גראָשען אויף דרייען. און איטליכער באַזונדער באַקומט א שטיקעל טאָרט, א

פלעדעל, אדער א לעקאכעל — לאז אים אַרעמאן אויך וויסען פונ׳ם הייליגען יום־טוב...

— דערלעבט איבער־א־יאָהר מיט אייער...

— גם אתם! דערלעבט אויך איבער־א־יאָהר!...

די גענעהרליכע מצה

מעשה׳לעך פאר אידישע קינדער.

ניט באוואוסט, ווען ס׳איז געשריבען
(נעדרוקט פון זייו איבערגעבליבענעם כתב־יד).

די געפעהרליכע מצה

אמאל איז געווען א מלך. דער מלך איז געווען א גרויסער און א שטארקער, נאר ער האט נישט ליעב געהאט קיין אידען. האט ער ארויסגענעבען אלע מאל אויף זיי נייע גזירות, ווי פרעה מלך מצרים.

איינמאל — פסח איז דאס געווען — האבען זיך צונויפ־געקלויבען ביי איהם אין סענאט אלע מיניסטארען און מע האט זיך אוועקגעזעצט טראכטען, וואס פאר א נייע גזירה זאל מען ארויסגעבען אויף די אידען?

אידען זאלען ניט טארען זיצען אומעטום — איז שוין דא. אידען זאלען ניט טארען זיין קיין אפיצירען — איז שוין דא. אידישע קינדער זאלען ניט טארען לערנען אין די גימנאזיעס — איז שוין דא.

איז איינעם איינגעפאלען, ער זאל ארויסטרעטען קענען מצה. איז ער ארויס מיט א מסירה — אזוי און אזוי. דיינע אידעלעך, אז עס קומט פסח, באקען זיי אן אויף אכט טאג כסדר אזעלכע טרוקענע קיילעכיגע קארזשעקלעך, וואס מע רופט זיי מצה. וועט וויסט, וואס דאס איז פאר א מין מאכל! עס וואלט נעווען מעהר ווי רעכט, מע זאל זיי פארבאטען עסען מצה.

האט זיך דער מלך פארטראכט און האט ארויסגענעבען א באפויל, מע זאל איהם ברענגען א מצה.

האָט מען זיך צעלאָזט איבער דער הויפּטשטאָדט זוכען א אידען, נאָר מע האָט נישט געקאָנט געפינען קיין אידען. און אז מע האָט געפונען א אידען און געפאָדערט פון איהם א מצה פאַר'ן מלך, האָט ער געשוואָרען, אז ער עסט ניט קיין מצה. (די אידען האָבען פּאַרשטאַנען, אז דאָ מוז זיין א נייע גזירה).

קוים מיט צרות מיט לייד האָט מען געפונען א אידען, וואָס האָט ניט מורא געהאַט אויסצוזאָגען, אז ער עסט מצה. און מע האָט ענומען ביי איהם א מצה און מע האָט געבראַכט די מצה אין סענאַט פאַר'ן מלך.

דערזעהען די מצה, איז זי דעם מלך געפעלען געוואָרען, און ער האָט זי פאַרזוכט און שטיקלעכווייז געגעסען־נעגעסען, ביז ער האָט זי אויפגעגעסען.

און אז ער האָט זי אויפגעגעסען, האָט זיך דער מלך געפיהלט נישט גוט. און אלע מאל ערגער און ערגער. און אז ס'איז איהם געוואָרען גוט שלעכט, האָט מען אראָפּגעבראַכט די בעסטע דאָקטוירים מיט די גרעסטע פּראָפעסאָרען פון לאַנד, און זיי האָבען אויסגעפונען, אז ביי'ם מלך אין בויך אין געפינט זיך עפּים א זאַך, וואָס טהוט איהם צום טוידט.

האָט דער גרעסטער פון די פּראָפעסאָרען צוגעלעגט איין אויהער צום מלכ'ס בויך און געגומען זיך צוהערען. הערט ער, ווי עמיצער זינגט דאָרטען. רופט ער זיך אָן צום מלך: „אדוני קיניג! אויב דו וועסט מיר דערלויבען, וועל איך זיך דורכרעדען מיט דעם, וואָס געפינט זיך ביי דיר אין בויך". זאָגט צו איהם דער מלך: „רעד". רופט זיך אָן דער פּראָפעסאָר צו דעם וואָס ביי'ם מלך אין בויך: „זאָג מיר, ווער ביזט דו?" ענטפערט איהם יענער: „איך בין א איד". „וואָס טהוסט דו דאָ?" „גארנישט". „אפשר וואָלסט דו ארוים?" „איך ווי'ל נישט". „פאר וואָס?" „דאָס איז מיין עסק". „געהסט דו ארוים, באקומסט דו א מתנה". „מיר ווייסען שוין, וואָסער א מתנה: מע שיקט מיך ארוים אין

פֿיער און צוואַנציג שעה". „פֿאַר וואָס?" „דערפֿאַר, וואָס איך בין אַ איד, און אַ איד טאָר דאָ ניט זיין". „אָבער אַז מע וועט דיר צוזאָגען, אַז דו מעגסט דאָ זיין?" „מיר אַליין איז בלאָטע; איך וויל, אַז אַלע אידען זאָלען דאָ מענען זיין".

פּונ'ם דאָזיגען שמועס האָט דער מלך נעפֿיהלט זעהר נישט גוט. דער איד האָט נערעדט מיט הענט און מיט פֿיס און מיט אַלע אברים, און דער מלך האָט געמיינט, אַז ס'איז איין עק פון זיין לעבען. האָט ער אַנגעהויבען בעטען ביי די פֿראָפּעסאָרען, זיי זאָלען זעהען מאַכען איין עק. רופט זיך אָן דער עלטסטער פון די פֿראָפּעסאָרען צו דעם וואָס ביי'ם מלך אין בויך: „דער מלך זאָגט דיר צו, אַז דו וועסט דאָ מענען זיין וויפֿיעל דו ווילסט". „האָב איך דאָך געזאָגט שוין, אַז פּאַר מיר אַליין איז בלאָטע; איך וואָלט וועלען, אַז אַלע אידען זאָלען מענען". „גוט, אַלע אידען וועלען מענען, אַבי געה־ארוים וואָס ניכער". „וער זאָגט דאָס?" „דאָס זאָגען מיר, דאָקטוירים, נאָר אַזוי איז דער ווילען פּונ'ם מלך". „פון וואַנען וויים איך דאָס?" „האָסט דאָך געהערט, ווי דער מלך זאָגט". „דער מלך זאָגט — דאָס איז נאָך אַלץ וועניג. איצט, אַז סע טהוט איהם וועה, זאָגט ער; שפּעטער, אַז ס'וועט איהם אויפֿהערען וועה טהון, וועט ער זאָגען עפּים אַנדערש. אַזוי ווי פּרעה מלך מצרים". „וואָס זשע ווילסט דו?" „וויל איך, ער זאָל עס חתמ'ענען, ארויסגעבען אויף פּאַפּיער, דורכפֿיהרען דורכ'ן סענאַט"...

און דער איד, וואָס ביי'ם מלך אין בויך, האָט געגומען אַזוי שטאַרק וואַרפּען מיט הענט און מיט פֿיס, אַז דער מלך האָט שוין מעהר נישט געקאָנט איבערטראָגען די וועהטיגען. האָט ער נע־הייסען, מע זאָל צונויפֿרופּען די מיניסטאָרען און מע זאָל אַנ־שרייבען אַ פּאַפּיער, צולענען דעם מלכ'ס חתימה און דורכפֿיהרען דורכ'ן סענאַט אַ נייעם נעזעץ, אַז אידען מענען וואָהנען דאָ אין דער קרוינשטאָדט און אומעטום אינ'ם גאַנצען לאַנד פֿראַנק און פֿריי — והכל שריר וקיים.

און ווי נאָר דער איד האָט דאָס דערהערט, האָט ער זיך נע־
נעבען א שפּאַר־ארויס דורכ'ן מינדסטען פינגערל פונ'ם מלכ'ס
לינקער האַנט, זיך פּאַרנייגט פּאַר'ן נאַנצען סענאַט און איז גלייך
אוועק צו זיינע בריידער זוכען נעשעפּט.